

İçindekiler:

- Savaş ve Barış.....	3
- Yirmi Bin'lerin Ayaklanması.....	7
-KomünistHareket1887-1951.....	11
- Birlik Üzerine	81
- Sosyalizm ve Demokrasi	93
- Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ve Kürtler	103
-Devrimci Teori, Devrimci Edebiyat	125
- ABD'nin Hegemonyası ve Kapitalist Kriz ...	140

Söz ve Eylem Yayınları adına İmtiyaz
Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü Münir
Köymen
Siyasi, Süreli, Yaygın Türkçe Yayın
Adres: Yukarı Mah. Üsküdar Cad. No: 8/6
Kartal /İstanbul
Baskı tarihi: Mart- 2018
Basım yeri:Özdemir Matbaacılık, Maltepe
Mah. Gümüşsuyu Cad. Odin Topkapı semti
No: 28/245 Zeytinburnu /İstanbul Tlf.
0212 577 54 92

**Adres: Yukarı Mah. Üsküdar Cad.
No: 8/6 Kartal /İstanbul**

**Yazışma: PK. 15 Kadıköy / İstan-
bul**

**İletişim: bilgi@sozveeylem.
com**

Savaş ve Barış

Tarihte ilk sınıflı toplum olan kalecilik, yağma savaşları ve bu savaşlarda esir alınanların köleleştirilmesi ile kuruldu. Halkların yağmalanan zenginlikleri ve köle emeği üzerinde krallıklar, imparatorluklar inşa edildi. Bu süreç sömürge savaşları, işgaller ve ilhaklarla, halkların boyunduruk altına alınması ile devam etti.

İnsanın insanı sömürmesinin en son ve en vahşi biçimi olan kapitalizmin temelleri, bu yağma ve sömürge savaşlarında el konulan zenginliklerin sermayeleşmesi ve köle emeğinin ücretli köle emeğine dönüşmesiyle atıldı.

Kapitalizmin tarihi vahşi bir sömürünün olduğu kadar, ilhak, işgal ve sömürge savaşlarının da tarihidir. Çünkü kapitalist sömürü, rekabet ve savaş olmaksızın varlığını sürdüremez. Bu tarihte halklar, sermayenin ulusal çıkarları için birbirine kırdırıldı. Birçok halk zenginliklerine el konulup sömürgeleştirilirken, kadim birçok halk da pogromlar, soykırımlarla dünya tarihinden silindi. Milyonlarca işçi ve emekçi öldürüldü, milyonlarcası sakat kaldı, milyonlarcası savaşın yol açtığı yoksulluk, salgın hastalık ve sefalet içinde telef oldu.

Kapitalizmin dünyaya yayıldığı 19. yüzyıl, sömürgeci devletlerin - İngiltere, Fransa, Almanya, ABD, Rusya vb.- dayattıkları savaşlar ve soykırımlarla geçti. Kapitalist devletler arasında güç dengelerindeki her değişim yeni bir paylaşım savaşının da başlangıcı oldu.

20. yy. kapitalizmin bir dünya sistemi haline gelmesiyle, onun ayrıl-

maz bir özelliği olan savaşlar da yerel, bölgesel, kıtasal savaşlar olmaktan çıkarak, 1914'te başlayan paylaşım savaşı ile bir dünya savaşına dönüştü. Ekim Devrimi, dünyanın pazar ve egemenlik alanı olarak yeniden paylaşıldığı bu dönemde, kazandığı zaferle ve işçi sınıfına, dünya halklarına savaşı, sömürsüz bir dünyanın kapılarını açtı. Ancak, Ekim Devrimi, kapitalizm ve onun ayrılmaz bir özelliği olan savaşları yeryüzünden silmeye yetmedi. Kapitalist savaş makinesi, Ekim Devrimi'nin zaferinden sonra da yeryüzünü kana, acıya ve sefaletle bulamaya devam etti.

Bütün bu savaş tarihi boyunca savaş ve barış sorunu sınıf siyasetinin önemli konuları arasında yer aldı. Her sınıf, sorunu kendi sınıfsal çıkarları açısından ele aldı.

Komünistlerin savaş ve barış sorununa yaklaşımının ana noktalarını şöyle özetleyebiliriz; Birincisi; komünistler, her savaşa toptancı bir yaklaşımla karşı çıkmazlar. Savaşların hangi tarihsel koşullarda gerçekleştiğini ve hangi sınıfların çıkarlarını yansıttığını, yani savaşların niteliğine bakarak haklı ve haksız savaşları birbirinden ayırırlar. Kölelerin köle sahiplerine, serflerin toprak beylerine, işçi sınıfının burjuvaziye karşı yürüttüğü sınıf savaşlarını, tarihsel ilerlemenin motor gücü olarak görürler. Tarih boyunca halkları acı ve sefaletle mahkûm eden yağma, yıkım, fetih ve sömürge savaşlarını, haksız savaşlar olarak mahkûm ederek, bu haksız savaşlara karşı halkların yürüttüğü savaşları haklı ve meşru savaşlar olarak görürler.

İkincisi; komünistler, savaş karşıtlıklarını salt savaşın yol açtığı acılar, sefalet, yıkım ve ölümler üzerine kurmazlar, savaşın yol açtığı bütün bu acıların ancak savaşa yol açan nedenlerin ortadan kalkması ile ortadan kalkacağından, savaşların ortadan kalkması ve gerçek barışı elde etmenin ancak sınıf savaşımı yoluyla geleceğinden hareket ederler.

Savaş konusunda hümanist, liberal, oportünist söylem ve eylemle, devrimci söylem ve eylem arasındaki asıl fark buradadır. Hümanistler, liberaller, oportünistler, savaşın yol açtığı sonuçlardan hareket ederek, pasifist bir savaş karşıtlığı ve barış çağrısıyla yetinirken, komünistler mücadelelerini, savaşın yol açtığı felaketlerin ana kaynağına, sömürü ve savaş düzeni olan kapitalizme yöneltirler.

“Savaş politikanın başka araçlarla devamıdır.” Clause Witz'e ait olan bu tespit, savaşın niteliğini kavramada teorik bir temel oluşturur. Bu temel atlanarak, salt sonuçlar üzerinde kurulu savaş karşıtlığı ege-

men sınıfın eylemine destek olmanın ötesine geçemez. Savaşların yol açtığı dehşet tablosuna dayanan bir savaş karşıtlığı ve barış isteminin çıkış yolu olmadığı bizzat savaş tarihi tarafından doğrulanmıştır. 20. yüzyılda yaşanan iki dünya savaşının yarattığı ağır yıkımlara rağmen bugün dünyanın yeni bir savaşın eşiğinde olması, savaşların kapitalist sınıfın iradesinden bağımsız olarak, kapitalizmin işleyişinde verili olduğunu net bir şekilde ortaya koyuyor.

Savaşın yol açtığı yıkımın büyüklüğü üzerinden burjuvazinin savaştan vazgeçebileceğini düşünmek, savaşı aklını yitirmiş, maceracı burjuva politikalarının karar verdiği bir politika olarak görmeye dayanır ki, bu en hafif deyişle savaştan iradi bir karar değil, sermaye hareketinin bir sonucu olduğunu atlamak anlamına gelir. Savaş tıpkı sömürü gibi, kapitalizmin ayrılmaz bir özelliğidir. Nasıl ki kapitalizm işçi sınıfını söndürmeden var olamazsa, savaşa baş vurmadan, dünyayı pazar ve toprak bakımından yeniden paylaşmadan da var olamaz. Kapitalizm koşullarında savaş, mutlak barış ise ancak, iki savaş arasında verilmiş bir moladan ibarettir.

20. yüzyılın ilk kırk beş yılına kapitalizmin krizleri, savaş hazırlığı ve savaşlar damgasını vurdu. Birbirini izleyen savaşlar, dünya halklarına bir önceki savaşlardan daha büyük ölüm ve trajedi yaşattı. 1945'ten sonra dünyada sürdürülen işgal ve ilhaklar, kapitalist dünyanın hegemon gücü haline gelen ABD'nin damgasını taşıdı.

1990'da sosyalist sistemin dağılmasından sonra, kapitalist savaş makinesi adeta zincirlerinden boşandı. Değişen güç dengeleri ile birlikte, emperyalist devletler arasında Avrupa'da çöken sosyalist devletlerin paylaşılması ile başlayan savaş, Afrika, Ortadoğu, Asya ve Pasifik'i içine alarak genişledi. Avrupa'da, Yugoslavya ve Arnavutluk paramparça edilerek bölüşülmesini, Afganistan'ın, Irak'ın, Libya'nın, Afrika'nın birçok ülkesinin ve Suriye'nin işgali izledi.

Kapitalist savaş makinesi durmak bilmiyor. Güç dengelerindeki değişimle, kapitalizm yeni ve daha yıkıcı bir savaşa doğru yol alıyor.

Bugün sürmekte olan ve giderek dünya savaşına evrilmesi kaçınılmaz gözükken savaş, bir emperyalist savaştır. Her emperyalist savaşta olduğu gibi, bu savaşlarda işçi sınıfına, emekçilere, ölüm ve sefalet getiriyor, getirecektir. Tarihsel deneyimlerinde gösterdiği gibi, savaş aynı zamanda yeni devrimci olanaklar demektir. Komünistler şüphesiz savaşın yol açtığı sefaleti ve yıkımı, işçi ve emekçilere açıklamakla

yükümlüdürler. Ancak savaşın bütün yıkımıyla sürdüğü bugünkü koşullarda komünistler, burjuva liberaller ve sosyalist geçinen pasifistler gibi salt bu gerçekleri açıklamakla yetinemezler. Hele hele savaşın bütün şiddetiyle sürdüğü bugünkü koşullarda savaşa karşı “barış” istemini ileri sürmek, sınıf mücadelesinden vazgeçmektir. Bu koşullarda barış çağrısı, ancak burjuva iktidara karşı sosyalist devrim çağrısıyla devrimci bir öz kazanabilir. Bunu ön görmeyen bir barış çağrısı devrimden vazgeçmek, burjuvazinin işçi sınıfını, emekçileri aldatma çabalarına ortak olmaktır.

Bugün komünistlerin önündeki görev, savaşın yarattığı mevcut ekonomik ve politik bunalımdan yararlanarak, burjuva iktidarı yıkma hazırlıklarına hız vermektir. İçerdiği bütün güçlüklerle karşı, işçi sınıfının burjuvazi karşısındaki bugünkü güçsüzlüğünü yenmenin ve onu devrimci bir özne olarak yeniden ayağa kaldırmanın tek olanaklı yolu budur. Devrimci öncü olmanın gereği budur.

8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar

Mücadele Günlüğünden

Yirmi Bin'lerin Ayaklanması

Yirmi Bin'lerin Ayaklanması olarak adlandırılan 1909-1910 Shirtwaist İşçi Grevi, kadınların ABD'deki işçi hareketine katılmasında bir dönüm noktası oldu. Kadın işçilerin uzun süredir iş günlerinin daha kısaltılması umuduyla emek hareketinden etkilenmelerine rağmen, İç Savaş boyunca işçi sendikalarına erkekler egemendi ve yüzyılın başlarına kadar kadınlar ciddi ölçüde sendikalarda yer almaya başlamamışlardı. Önce Shirtwaist İşçi Grevi'nden önce, büyük grevlerin çoğunda erkekler hakimdi. Bununla birlikte, Shirtwaist Grevi'ne katılan işçilerin çoğu kadındı. Yirmi Bin'lerin Ayaklanması tarafından kazanılan zaferler, kadınların emek hareketi için değerli bir kazanç olabileceğini kanıtladı.

Greve katılan kadınlar çeşitli ekonomik sosyal çevrelerden geliyorlardı ve bir süre için grev, çeşitli sosyal sınıf ve etnik gruplardan kadınlar arasında birlik yarattı. Grevciler işçi sınıfındandılar, ancak zengin sınıflardan kadınlardan da yardım gördüler. O zamanlarda, çoğu üst sınıf kadınlar evde kapalı kalmaktansa, genellikle gönüllü işlerde çalışabiliyorlardı. Grevcilere maddi olarak yardım etmek ve ara sıra protesto gösterilerine katılmak, boş zaman sınıfındaki kadınlara kendi ilgi alanlarını evlerinin dışında genişletme ve kamusal alanla ilişki kurma fırsatı verdi.. Pratik veya felsefi hayal kırıklıklarından etkilenen birçok sosyo-ekonomik grup üyesi, grevin desteklenmesi için kendi tutkularını ve coşkularını getirdi.

Kitlesel grev, Leiserson Konfeksiyon Fabrikası ve Triangle Shirtwaist Fabrikasındaki işçiler tarafından başlatıldı. İşçiler, düşük ücretler, uzun saatler ve işverenlerinin kendilerine yüklediği yüksek ödemeler-

den bıkmışlardı. Bluz işçilerinin ücretleri, sanayide işlerin iyi gitmesine rağmen, 1908 yılındaki depresyondan beri düşmüştü. 1908 başında, çoğu kadın bluz işçisi haftada 12 \$ veya 13 \$ kazanıyordu, ancak 1909 yılının sonlarına doğru ücretleri azalmıştı. Artık ödeme süresi başına yalnızca 9 veya 10 dolarla 65 saat çalışıyorlardı. Ayrıca, işverenler işçilerinden iğne ve iplik gibi malzemeler için ve hatta sandalyelerde oturmalarına izin vermek gibi en temel ihtiyaçlar için ödeme talep ediyorlardı. Bunların hepsi, işletme sahiplerinin kazançlarını, artırıyordu.

Triangle Shirtwaist Şirketi, Yirmi Bin'lerin Ayaklanması sırasında ilk gösterilerden birine ilham kaynağı oldu. Leiserson Fabrikasında çalışan Ukraynalı bir göçmen olan Clara Lemlich'in örgütlediği, benzer şekilde düşünen bir grup hazır giyim çalışanı Triangle Shirtwaist Company'nin haksız uygulamalarını protesto etmek için 26 Kasım 1909'da Cooper Meydanı'nda bir toplantı organize ettiler. Çalışanlarının bazılarının Uluslararası Bayan Konfeksiyon İşçileri Sendikası (ILGWU)'na üye olduğunu öğrenen fabrika yönetimi, lokavt yaparak 500 çalışanın hepsini işten çıkarttılar ve yeni işçi alımı için ilan verdiler. İronik olarak, bu, daha önce sendikaya üye olmamış olan eski çalışanlarının çoğunun, sendikaya katılmalarına neden oldu.

Grev haberi yayılırken, ILGWU, greve katılmaya karar verip vermek için Cooper Union salonunda toplandı. ILGWU'nun yaklaşık iki bin üyesi grev yapma olasılığını tartışmak için toplandılar ancak toplantı bir karara varmadan sürdü. Toplantının uzamasından ötürü hayal kırıklığına uğrayan Shirtwaist Grevini başlatmanın yanı sıra ILGWU'nun kurucularından da biri olan Clara Lemlich ayağa kalktı ve odadaki, çoğunluğu Yahudi genç kadınlara Yiddiş dilinde şöyle seslendi:

“Yuvarlak laflar eden konuşmacıları dinlemekten bıktım. Buraya gelmemizin nedeni, grev yapıp yapmayacağımıza karar vermek. Hem şimdi genel grevin ilan edileceği kararının verilmesini öneriyorum.”

Lemlich'in açıklamasından sonra, işçiler sonunda greve gitmeye karar verdiler. Grevdeki 20 bin işçinin % 80'i kadındı. Grevciler, tüm bluz imal eden işgücünün yaklaşık 2 / 3'ünü oluşturuyordu.

Grev sadece ILGWU tarafından değil, aynı zamanda Kadın Sendikalar Birliği (WTUL) 'nin zengin kadınları tarafından da desteklendi. WTUL üyeleri, grevcilerin durumlarıyla ilgili farkındalık yaratmalarını sağlayan mali destekçiydi. Büyük bir olay için bir mekan gerektiğinde

veya protestocuların cezaevinden çıkartılmaları için kesilen cezaların ödenmesinde ihtiyaç duyulan fonları sağlayan WTUL üyeleri idi. Grevin zengin savunucularının çoğunun Alva Belmont ve Anne Morgan gibi tanınmış kadınlar olması, grevin daha fazla dikkat çekmesine yol açtı ve polisi her zaman ismi gazetelere başlık olabilecek bir kadını tutuklama riski altına soktuğundan, New York polis teşkilatının eylemlerine yumuşatmasını sağladı. Ancak, özellikle 1910 Ocak ayında Carnegie Hall'da düzenlenen bir toplantıda yapılan konuşmaların (özellikle Anne Morgan'ın deyişiyle) "fanatik sosyalizm"i yüceltmesinin ardından, grevin boş zaman sınıfı için oluşturduğu temel sosyalizm tehdidi, WTUL içinde sessizce grevi desteklemekten vazgeçen oluşmasına yol açtı.

Grev hattında tutuklanan grevciler, 6 Avenue ve West 10th Street'deki Jefferson Market Adliyesi Gece Mahkemesi'nde yargılanıyorlardı. Gece Mahkemesi genellikle fuhuş davalarının görüldüğü yerdi ve grevciler, kadınlar arasında utanç duygusu yaratmak için bu yere getirilmişlerdi. Yalnızca grevin ilk ayında 723 kız tutuklandı ve 19'u yoksullar evlerinde çalışma cezası aldılar.

Grevcilerin çoğunun yaşadığı finansal yük ve kişisel riske rağmen, Yirmi Binlerin Ayaklanması 14 hafta sürdü. Halkın grevciler duydukları sempati sonunda bluz imalatçıları grevcilerin isteklerinin bir kısmını kabul ettiler. Çalışma haftası 52 saate düşürüldü ve işçiler ücretli 4 yasal tatil kazanmışlardı. Buna ek olarak işçiler artık kendi malzemelerini tedarik edemediklerinde, para cezası ödemek zorunda değillerdi. Hükümet de harekete geçti ve greve tepki olarak çalışma koşullarını artırmak üzere New York Müşterek Sıhhi Kontrol Kurulu, kuruldu. Ancak, grevciler bazı hedeflerine ulaşamadılar. Örneğin, bluz imalatçıları ILGWU'nun Yerel 25 şubesini tanımayı reddettiler veya tüm işçilerin sendikaya üye olmaları zorunluluğunun getirilmesini kabul etmediler. Yine de, Yirmi Bin'lerin Ayaklanması, daha önce acemi bir grup olan ILGWU'yu meşrulaştırdı ve kadınların işçi hareketine katılmalarının son derece gerekli olduğunu kanıtladı.

Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyetine Komünist Hareket 1887-1951

Mustafa Sağlam

Komünist Hareket: 1887- 1908

1848 Fransız devrimiyle Avrupa'da feodal iktidarlar birbiri ardına yıkılmaya başladı. Batı Avrupa'yı yeniden biçimlendiren bu değişim, karşıt iki sınıfın, burjuvaziyle feodal soyluluğun uzlaşmasıyla gerçekleşti. Uzlaşmanın maddi temelini işçi sınıfının, kendiliğinden bir tarzda da olsa, tarih sahnesindeki yerini alması oluşturdu. Artık hem burjuvazi, hem de işçi sınıfı için 1789 devriminin özgürlük, eşitlik ve kardeşlik günleri çok gerilerde kalmıştı. 1848'den bu yana, ne işçi sınıfı burjuvaziye, ne de burjuvazi işçi sınıfına eskisi gibi güvenebilirdi.

1905 Rus devrimi, 1848 devriminin Asya'daki devamı oldu. 1848 devrimleri gibi etkili olmasa da, bütün Asya kıtasını etkiledi. Devrim Rusya'dan İran'a ve Türkiye'ye, (Osmanlı'ya) sıçradı. Hindistan ve Çin devrimin etki alanına girdi.

Osmanlı devletinin kaderi emperyalist savaş ve batıdan ve doğudan gelen bu iki devrim dalgası altında belirlendi. Bu iki devrimci dalganın etkisi altında hem padişahlıkla kapitalizm arasında alttan alta sürmekte olan mücadele, batıdaki örneklerinden daha az radikal olmak üzere, kendini geçici bir dönem için meşrutiyette dengeledi, hem de Osmanlı egemenliği altındaki topraklarda bağımsızlık hareketleri boy vermeye başladı. Bu süreçte ulusal bağımsızlık mücadeleleriyle Osmanlı'nın emperyalist paylaşımı karşılıklı etki içinde yol aldı. Emperyalist mü-

dahaleler, özellikle İngiltere, Fransa ve Rusya'nın müdahaleleri ile Osmanlı toprakları paylaşılırken ulusal devletlerin kuruluşu da hızlandı.

1877 Osmanlı – Rus savaşı, Osmanlı'nın paylaşımında olduğu kadar ulusal devletlerin oluşumunda da bir dönüm noktası oldu. Savaş sonrasında İngiltere ve Fransa'nın arabuluculuğunda yapılan Berlin Antlaşmasıyla, Arnavutluk dışında Balkanlarda, ulusal devletlerin temelleri atıldı. Bu anlaşmayla 1829'da bağımsızlığını kazanan Yunanistan'dan sonra Romanya, Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ da bağımsızlıklarını kazandılar. Kıbrıs bu anlaşmada arabuluculuk ganimeti olarak İngiltere'ye verildi.

1912'de başlayan Balkan savaşları, Arnavutluk'un bağımsızlığını kazanması ve Makedonya'nın Osmanlı toprağı olmaktan çıkmasıyla sonuçlandı. Osmanlının Balkanlar'dan kovulmasıyla sonuçlanan Balkan savaşları, 1908'de başlayan Osmanlıyı Osmanlıcılıkla kurtarma serüveninin de sonu oldu, Osmanlıcılık yerini Türkçülüğe bıraktı.

Balkan savaşları aynı zamanda emperyalist devletler arasındaki (Almanya, Avusturya-Macaristan, İtalya ve İngiltere, Fransa, İngiltere biçiminde kamplaşmayı daha da keskinleştirerek I.Paylaşım Savaşı'nın ön provası oldu.

Osmanlı imparatorluğunda komünist hareket, çürüyen, dağılmaya yüz tutan mutlakiyet (padişahlık) rejimine karşı kendini ulusal mücadeleler (Ermeni, Rum, Pontus v.b.) olarak ortaya koyan keskin bir mücadele ortamında biçimlenmeye başladı. Ulusal kurtuluş mücadelelerinin gölgesinde örgütlenen komünist hareket ulusal mücadelelerden etkilendiğinden daha çok, bu mücadelelere karşı oluşan ve burjuva siyasete damgasını vuran dinci, milliyetçi, şoven tepkilerin baskısı altında gelişimini sürdürdü.

Özgün koşullar (işçi sınıfının nicel ve nitel güçsüzlüğü, Avrupa burjuva devrimlerinin ulusal mücadeleler üzerindeki etkisi, emperyalist bölüşüm vb.) nedeniyle ulusal mücadelelerin sınıf mücadelesini gölgelediği bu ortamda ilk sosyalist- komünist örgütlenmeler ulusal mücadelelere bağlı olarak ortaya çıktı. Bu örgütlenmelerin en belirgin olanı Ermeni Sosyal Demokrat Partisi (ESDP- Hinçak*) ile 'Makedonya Sosyal Demokrat Birliği'ydi.

ESDP 1887'de Ermeni komünist Avedis Nazerberkian önderliğinde Cenevre'de kuruldu. Rus Sosyal Demokrat hareketinin açık etkisini yansıtan parti programı asgari ve azami olmak üzere biri diğerine bağlı iki hedefi içeriyordu. Asgari programda yakın amaç 'mutlakiyetin yı-

kılması, bütün ulusların eşitliğine dayalı demokratik bir iktidarın kurulmasıydı. Uzak amaç ise sosyalizmdi. ESDP bu programın Osmanlıda yaşayan ulusların sosyal demokrat hareketlerinin örgütlenmesi ve birleşik eylemiyle hayata geçirileceğini öngörüyordu. Ancak ESDP mücadelesi boyunca hem örgüt hem de faaliyet olarak bir Ermeni partisi olmanın ötesine geçemedi.

ESDP'yi 1890 yılında kurulan Burjuva partisi 'Ermeni Devrimci Federasyonu' (bu parti daha sonra Taşnaktsutyun-Taşnak adıyla anıldı.*) izledi. Bu iki partiyi Ermeni burjuvazisinin çıkarları doğrultusunda birleştirme çabaları ESDP'nin sosyalizmde diretmesiyle boşa çıkartıldı. Ancak gerek ESDP ve Ermeni halkına yönelik katliamlar, gerekse Avrupa burjuvazisi ve II. Enteryasyonalin Taşnak partisini desteklemesine bağlı olarak ESDP giderek güçsüzleşti.

Hınçak, faaliyet süresi boyunca 1890 Erzurum ve 1892 Sason ayaklanmaları; 1890 ve 1895 kitlesel İstanbul mitingleri gibi Ermeni ayaklanma ve eylemlerine önderlik etti. Temmuz 1914'te Talat Paşa'ya suikast yapılacağı gerekçesiyle yüzlerce Hınçak üyesi ve Ermeni tutuklandı. Tutuklular içinde bulunan Hınçak üyesi Paramaz ve 19 yoldaşı, 15 Haziran 1915'de İstanbul-Beyazıt Meydanı'nda kurulan idam sehpalarında katledildi.

İmparatorluğun batısında, Balkanlarda, son Osmanlı toprağı sayılan Makedonya'da ise 1896'da kurulan 'Makedonya Sosyal Demokrat Birliği' Bulgar Sosyal Demokrat Partisine bağlı olarak faaliyet yürütüyordu. Hem Osmanlıya karşı hem de farklı ulusal grupların kendi aralarında mücadelelerinin yoğun olarak yaşandığı bu bölgede sosyalist hareketlerle burjuva hareketleri birbirinden ayıran temel ayrıçlardan biri olan ulusal sorun, aynı zamanda sosyalist- komünist hareketlerin iç istikrarsızlığının ve bölünmelerin de temel nedenlerinden biriydi.

Bulgar Sosyal Demokrat Partisinin Makedonya sorununun çözümünü de içeren anlaşmazlıklara bağlı olarak bölünmesi, Makedonya Sosyal Demokrat Birliği'nin de bölünmesiyle sonuçlandı. Bölünmeden sonra oluşan 'İç Makedonya Edirne Devrimci Örgütü' (VMORO) Bulgar dar sosyalistlerini izledi. Makedonya'da faaliyet gösteren Bulgar sosyalistlerinin sağ kanadı, Yahudi sosyalistleri ve Bulgar sosyal demokratlarının sağ kanadıyla birlikte hareket ettiler. Sosyalist gruplar arasındaki bu çatışma, Makedonya'nın Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ arasında bölüşülmesinden sonra da devam etti. Bugün de Makedonya sorunu Balkanlarda çözülememiş bir sorun olmaya devam ediyor.

Komünist Hareket: 1908 - 1918

Ulusal mücadeleler dışında Osmanlıda Türk komünist hareketi 1908 Burjuva devrimiyle birlikte biçimlenmeye başladı. 1908 devrimi 1848 burjuva devrimlerinden farklı bir çizgi izlemedi, tersine onların yolundan yürüdü. Eski toplumla hesaplaşma yerine uzlaştı ve gerici doğdu. Sınıfsal uzlaşma 1908 anayasası - Meşrutî Monarşi - ile kutsandı. Ama bu durum özgürlüğe susamış ezilen, sömürülen sınıf ve katmanların özgürlük, eşitlik, kardeşlik umuduyla burjuvazinin peşinden sürüklenmesini engellemedi.

Devrim bütün sınıfları siyaset sahnesine çekerek, siyaset sahnesini sınıfların kendi örgütlenmeleriyle yer aldığı bir mücadele arenasına dönüştürdü. Ve devrim yerini düzene bıraktıkça özgürlük, eşitlik ve kardeşlik rüzgarının ardındaki sahtelik de açığa çıktı. Devrimin burjuva sınıf karakteri ve bu karakterin ana çizgisi olan gericilik tüm çıplaklığıyla ortaya çıktı.

Devrimle birlikte burjuva siyasal hareket, parti, dernek, kulüp, ocak, vb. adlarla toplumun tüm dokusuna nüfus ederken, İşçi hareketinde de gözle görülür bir canlanma yaşandı. Devrimin hemen akabinde coşku ve umudu yansıtan grevler, devrimin izlediği yolu izleyerek Selanik'ten İstanbul'a, oradan İzmir ve Adana'ya kadar yayıldı. 1908-1909 yılları arasında; tramvay, havagazı, tütün, reji, şeker, fırın, tuğla, demiryolu, matbaa, liman, gemi, vb. alanları kapsayan 120 grev gerçekleşti. Özellikle imparatorluğun iki önemli kenti olan Selanik ve İstanbul'da birçok sendikal ve sosyalist örgütler ortaya çıktı.

Devrim öncesinde esas olarak ulusal mücadele temelinde ortaya çıkan sosyalist örgütlenmeler bu kez, Türk aydın ve işçilerini harekete geçirerek sınıfsal temeller üzerinde ortaya çıkmaya başladı. Bu örgütlerin en kayda değeri, Selanik'te kurulan Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu (SSİF) ile İstanbul'da kurulan Osmanlı Sosyalist Fırkasıdır (OSF). SSİF ilk nüvesini, 1908'de Bulgar dar sosyalistlerinin Makedonya'daki örgütlenmesine alternatif olarak kurulan Sefarad Yahudileri Derneği oluşturdu. Ağırlıklı olarak Sefarad Yahudilerine** dayanan federasyon bünyesinde farklı uluslardan (Yahudi, Bulgar, Yunan, Türk) işçileri örgütleyen bir çeşit sendikal- politik örgütlenmeydi. Bu anlamda bünyesinde farklı uluslardan işçileri birleştiren ilk örgütlenme olarak nitelenebilir. SSİF yayın faaliyetini de, (baskılar nedeniyle düzenli aralıklarla sürdürülemez de) bu çok uluslu yapısına uygun olarak sürdürdü. Üyelerine dört ayrı dilde (Sefarad İspanyolcası-Jurnal del

Laborador, Türkçe- Amele gazetesi, Yunanca- Efimeristu Ergatu, Bulgarca- Rabotniçeski Vestnik) çıkardığı dört ayrı yayınlı seslendi.

SSİF, ağırlıklı olarak Yahudi sosyalistlerinin örgütü**** olduğu ve bu yüzden ulusal mücadele gibi bir sorunu olmadığı için kuruluştan itibaren ulusal mücadelelere uzak durdu. Bu özelliği onun, Osmanlıyı Osmanlılıkla kurtarmayı savunan İttihat ve Terakki partisi ile, iktidarının ilk yıllarında, uyumlu bir politika izlemesine yol açtı. Bu politik çizgi SSİF'in Ermeni Taşnak Partisiyle birlikte üyesi olduğu II. Enternasyonalin reformist çizgisine de uygundu. İki örgüt İttihat ve Terakki partisiyle ittifak kurarak 1909 seçimlerinde meclise girdi. Ancak İttihat Terakki'nin sosyalist ve işçi hareketine karşı baskılarının sistemleşmesi ve özellikle 1911 yılından sonra Osmanlıcılığın yerini Türkçülüğün alması ittifakın da bozulmasına yol açtı. Bu kez SSİF ve Taşnak, İttihat ve Terakki karşıtı Hürriyet ve İtilaf Partisiyle ittifaka yöneldi.

1908 sonrasında kurulan sosyalist partiler içinde dikkate değer bir diğer parti de kuruculuğunu Hüseyin Hilmi'nin (İştirakçi Hilmi) yaptığı Osmanlı Sosyalist Fırkası'dır (OSF). Hüseyin Hilmi siyasi faaliyetine Şubat 1910'da çıkardığı haftalık İştiraki dergisiyle başladı. 26 Şubat 1910 - 14 Aralık 1910 tarihleri arasında Hilmi ve yoldaşları ile İttihat ve Terakki hükümeti arasında tam bir yayın çıkarma – kapatma savaşı yaşandı. Hilmi kapatılan her yayının ardından ya yeni isimle (İştiraki, İnsaniye,t Sosyalist, Medeniyet) ya da eski yayın organını yeniden çıkardı. 15 Eylül 1910 da OSF'ı kurarak mücadelesini sürdürdü.

OSF gerek program, gerekse yayın organlarında savunduğu görüşler itibarıyla bir işçi sosyalist partisi olmaktan ziyade bir burjuva sosyalist partiydi. Parti sosyalizmi daha çok bir kalkınma ve adaletli paylaşma rejimi olarak kavırıyordu. Ayrıca OSF “sosyalist olmayı Müslümanlığın bir gereği” olarak nitelendiren ilk sosyalist parti olma özelliğini de taşıyor. Müslümanlıkla sosyalizm arasında kurulan bu ilişki daha sonra, Halk İştirakiyun Partisi'nin etkin üyelerinden Şeyh Servet tarafından sürdürüldü. Ancak bütün bunlara rağmen OSF işçi sınıfıyla ilgilenmekten, işçilerin güncel çıkarlarını savunmaktan, sendikal faaliyeti örgütlemekten geri durmadı.

1908'le birlikte esmeye başlayan özgürlük rüzgarı çok kısa sürdü. 1908 Ağustos – Eylül arasında, daha çok İttihat ve Terakki iktidarını destekler mahiyetteki grevler olmasına rağmen, 25 Eylül 1908'de çıkartılan Tatil-i Eşgal Kanunu Muvakkati yasasıyla grevler engellendi. Özel işletmeler de içinde, kamu niteliği taşıyan işyerlerinde grev ve sendikayı, gösteri, basın ve dernek kurma özgürlüğünü yasaklayan yasa,

27 Temmuz 1909'da parlamentodan geçirilerek kalıcılaştırıldı.*****

1911 yılı sonu İttihat ve Terakki'nin izlediği politikada bir değişimin başlangıcı oldu. Osmanlı'yı Osmanlılıkla kurtarma girişimi, İtalya'nın Trablusgarp'ı işgali, Arnavutluk isyanı ve nihayet 1912 Balkan savaşı ile tarihe gömüldü. Yerini Türklerin Türklükle kurtarılması aldı. Cumhuriyetle birlikte "Türkün kurtuluşu", İslam'la sentezlenerek sürdürüldü.

Savaşlarla geçen 1912-1918 yılları İttihat ve Terakki partisinin sınırsız baskı dönemi oldu. Burjuva muhalif seslerle birlikte sosyalist örgütler, dernekler ve partiler kapatıldı.

Komünist Hareket: 1918- 1921

1918 yılı Türkiye'de komünist fikirlerin yayılması ve komünist hareketin örgütlenmesinde bir dönüm noktasıdır. 1918 öncesinde sosyalist-komünist hareket ya Ermeni Sosyal Demokrat Partisi, 'İç Makedonya Edirne Devrimci Örgütü' (VMORO) ve Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu gibi kurucu ve üyelerinin ağırlıklı olarak Ermeni, Grek, Bulgar ve Yahudi olduğu partiler, ya da Osmanlı Sosyalist Fırkası'ndaki gibi burjuva sosyalist partiler tarafından temsil ediliyordu. Türk aydın ve işçilerine dayalı komünist örgütlenme esas olarak 1917 Ekim devriminden sonra oluşmaya başladı.

Ekim devrimi, zaferiyle dünya tarihinde, devrimi Avrupaya taşıyarak, sömürge halklarını siyaset sahnesine çekerek, komünist düşünce örgüt ve eylemi dünyaya yayarak yeni bir dönemi başlattı. Türkiye'de komünist hareket, dünyanın emperyalist devletler arasında yeniden paylaşıldığı, Rusya'da zafere ulaşan 1917 Ekim Devrimi'nin bütün dünyayı etkisi altına aldığı ve Türkiye'de emperyalist işgale karşı mücadelenin örgütlenmeye başladığı, ulusal kurtuluş mücadelelerinin boy attığı, koşullarda biçimlenmeye başladı. Doğal olarak da, bütün bu koşulların izlerini taşıdı.

Bu aynı dönemde bölüşülen Osmanlı'dan arta kalan Türkiye toprakları üzerinde;

- A- Eski egemen sınıfla burjuvazi arasındaki iktidar savaşı,
- B- İşgale ve kapitalist egemenliğe karşı verilen, ideolojik ve politik hedefleri muğlak, birbirinden kopuk işçi ve halk hareketleri -çeteler-
- C- Ulusal kurtuluş mücadeleleri (Ermeni, Pontus, Kürt) olmak üzere, çok yönlü ve çok boyutlu bir mücadele sürmekteydi.

Padişahlık, Emperyalist savaşa yenik düşmüş, İstanbul dışında iktidar erkini tümüyle yitirmişti. İstanbul'daki varlığını ise ancak Fransız ve İngiliz işgal güçlerinin yardımıyla koruyabiliyordu.

Savaş sırasında ve sonrasında gücü önemli ölçüde dağılmış olsa da, 1908'de iktidara ilk adımını atan burjuvazi geçmişten devraldığı birikim ve örgütlülükle iktidarın en büyük adayıydı. Ancak Anadolu'da ortaya çıkan iktidar boşluğundan da yararlanarak güçlenen ulusal bağımsızlık hareketleri, burjuvazinin işini oldukça zorlaştırıyordu. Bu koşullarda iktidar savaşını ancak dağılan güçlerini toparlayarak, kitleler üzerinde kaybolan hegemonyasını yeniden kurarak sürdürebilirdi. Anadolu'nun işgali özellikle de İzmir'in işgali ona bu olanağı fazlasıyla sağladı.

Burjuvazi bir yandan işçi ve emekçileri yeniden yedeğine alarak, feodal sınıfla yarım kalan iktidar mücadelesini sonuçlandırmaya çabalar ve bu mücadele sırasında esas hasmı olan işçi ve halk hareketini sıkı bir göz hapsinde tutarken, öte yandan ulusal kurtuluş mücadelesi veren halklara (Ermeniler, Kürtler, Pontuslar) karşı da katliamlarını aralıksız sürdürdü.

Ekim Devrimi'nin güçlü etkisi altında, Anadolu'da Bolşevizm'den yana, kendiliğinden, güçlü biri eğilim ortaya çıkmış olsa da, işçi hareketi henüz yeni yeni toparlanmaya başlamıştı. Komünistlerin birliğini sağlama, yani komünistleri tek bir Komünist Partisi'nde birleştirme faaliyeti bu koşullar altında, Bolşevik Partisi ve Komünist Enternasyonal'in doğrudan müdahalesiyle, iki koldan yürütüldü.

a)- Sovyet Rusya'daki Komünist Faaliyetler

Birinci kol, ağırlıklı olarak Rusya'da bulunan Türkiyeli göçmenler ve savaş esirleri arasında yürütülen faaliyeti kapsıyor. Bu faaliyet, 1918-21 yılları arasında Mustafa Suphi'nin başında olduğu bir grup komünist tarafından Bolşevik Partisi ve Komünist Enternasyonal ve Doğu Halkları Propaganda ve Hareket Sovyeti'yle (Şark Şurası) koordineli olarak yürütüldü.

Mustafa Suphi; siyasi faaliyetine 1912'de İttihat ve Terakki karşıtı Milli Meşrutiyet Partisi'ni (bazı kaynaklarda Milli Meşrutiyetperver Fırka olarak da geçiyor) kurma girişiminin bir adımı olan İfham gazetesini çıkarmakla başladı. Gazetenin genel müdürlüğünü üstlenerek, dönemin meşhur ürkçüleri, Ferit Tek ve Yusuf Akçura ile birlikte İttihat Terakki'ye karşı mücadele verdi.

1913'de Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesinin ardın-

dan diğer İttihat ve Terakki karşıtları gibi tutuklanarak Sinop'a sürüldü. 24 Mayıs 1914'te bir grup arkadaşıyla birlikte (Ferit Tek, Refik Halit Karay, Ahmet Bedevi Kuran) Sinop'tan Kırım'a kaçtı. Kırım'dan Baküye geçti. Bakü ve Batum'da İfram, Basiret, İkbal ve Batum Habercisi gazetelerinde savaş ve İttihat Terakki aleyhine yazılar yazdı. Batum'da Çarlık polisince, "düşman ülke yurttaşı hasebiyle tutuklanarak önce Kaluğa'ya, ardından, Çarlık hükümetinin, Türk esirlerini ülkenin iç kesimlerine sürme kararı uyarınca Ural'a sürüldü. Ural'da Bolşeviklerle tanıştı, onların etkisiyle 1915'te Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ne (RSDİP) üye oldu, esir Türkler arasında faaliyet yürüttü.

Mustafa Suphi, Ekim Devrimi'nin ardından Şubat 1918'de sürgün hayatı yaşadığı Ural'dan Moskova'ya geçti. Moskova'da Müslüman Komiserliği ile temas kurdu. Stalin ve Şerif Manatov'la tanıştı. Bu büronun yardımıyla, Şerif Manatov'la birlikte Yeni Dünya gazetesini çıkarmaya başladı. Gazetenin ilk sayısı 27 Mayıs 1918 tarihini taşıyor. Moskova'dan Kazan'a geçerek, Kazan'daki Türkiyeli Komünistlerle ilişki kurdu. Moskova, Kazan ve çevresinde yürüttüğü faaliyetler sonucunda 22 Haziran 1918'de Moskova'da Türk Komünistleri (bazı kaynaklarda Türk Sosyalistleri olarak da geçiyor) Konferansı'nı topladı. Bu toplantıya daha sonra Türkiye komünist hareketinde önemli görevler üstlenecek olan Cevdet Ali, Hüseyin Hüsnü ve Ethem Necati'de katıldı. Konferansta Türk Komünistleri Teşkilatı'nı (TKT) kurdu, beş kişiden oluşan TKT Merkez Komitesi başkanlığını üstlendi.

1918 güzünde yeniden Kazan'a geçti, TKT Kazan Şubesini, Cevdet Ali ve Abid Alimov'un yardımlarıyla Türk Kızıl Bölüğü'nü kurdu. Bu bölük Ağustos 1918'de Çarlık ordusu içindeki Çek kolordusunun Kazan'a saldırıları sırasında çatışmalara katılarak, Kazan savunmasında yer aldı. Kazan beyaz orduların eline geçince, Türk Kızıl Bölüğü'nün bir kısmı, beyazlara esir düştü. Kızıl Bölük, Kazan'ın kurtarılmasından sonra yeniden örgütlendi.

Mustafa Suphi Kazan'ın düşmesinden sonra 5 Kasım 1918'de Moskova'da yapılan Müslüman Komünistleri Birinci Kurultayı'na katılmak üzere Moskova'ya döndü. TKT bu kurultaya Mustafa Suphi başkanlığında beş kişilik bir delege grubuyla katıldı. Müslüman Teşkilatları Merkez Bürosu'na üye seçildi.

1919 Ocak'ında TKT'yi örgütlemek ve Türkiye'yle ilişki kurmak amacıyla Kırım'a geçti. TKT ile birlikte Yeni Dünya Gazetesi'de Kırım'a taşındı. Gazetenin bir çok sayısı Kırım'dan Türkiye'ye sokuldu. Kırım'ın Denikin kuvvetlerinin eline geçmesiyle Kırım'dan ayrılarak

Odesa'ya, oradanda Moskova'ya geri döndü.

Mustafa Suphi, Mart 1919'da Moskova'da Komünist Enternasyonal'in 1. Kongre'sine katıldı. Kongrede TKT'yi temsilen bir konuşma yaptı. Kongrenin ardından faaliyetini Taşkent'e taşıdı. Taşkent'te kaldığı üç aylık süre zarfında bir yandan TKT'yi örgütlerken bir yandan da Yeni Dünya Gazetesi'ni çıkarmaya devam etti. 6 Mayıs 1920'de Taşkent'ten TKT'ye katılan ve daha sonra TKP'nin kuruluşunda önemli görevler üstlenecek olan bir grup arkadaşı (Mehmet Emin, Süleyman Sami, Baba Nazmi, Süvari Yüzbaşı Hakkı ve İsmail Çıtıoğlu) ile birlikte Bakü'ye geçti. Taşkent TKP ve Mustafa Suphinin yaşamında önemli bir dönüm noktası oldu.

Böylece Mustafa Suphi, baştan beri, hem komünistlerin ve savaş esirlerinin yoğunluğu ve hem de Türkiye'ye yakınlığı nedeniyle konumlanmayı düşündüğü, ancak menşeviklerin elinde olması nedeniyle gerçekleştiremediği hedefine Bakü'nün Bolşevikleşmesiyle ulaştı.

Mustafa Suphi, Bakü'de daha önce kurulmuş olan, içinde Halil Paşa, Baha Said, Küçük Talat gibi etkili İttihatçıların yer aldığı Türkiye Komünist Fırkası'nı İttihatçılardan temizlemekle işe başladı. Mustafa Suphi 12 Haziran 1920'de Merkez Büro'ya verdiği raporda bu "tesnit ve tevhid"i şöyle özetledi:

"Azerbaycan inkılâbına bilfiil iştirakle, inkılâptan sonra Bakü'de teşkil edilmek istenen Türkiye Komünist Fırkası'yla münasebete girilmiş ve umumiyetle faaliyetleri tetkik ve teftiş edilmiştir. Neticede Bakü'de teşekkül eden bu fırka azalarının ekseriyetle fırka usul ve nizamlarına pek muvafık olmadığı görülmüş, daha doğrusu esasen fırkanın daha teşekkül etmediği anlaşılmıştır. Binaenaleyh 'Kafkasya Kraykom'u tarafından esas beş aza heyet-i seferiyenin (Mustafa Suphi ile birlikte Taşkent'ten gelenler kastediliyor-Y) iki üç defa vaki olan içtimai neticesinde fırkaya hakiki aza olarak tanıyıp, beraber teşriki mesaiye karar verilerek Bakü Türkiye İştirakiyun Fırkası yeniden teşekkül etmiştir." (Mustafa Suphi, Y.Aslan, s. 86)

Türkiye Komünist Fırkası eski yayın organı YeniYol kapatılarak, Yeni Dünya Türkiye Komünist Teşkilatı'nın yayın organı olarak yayın hayatını sürdürdü.

Mustafa Suphi, Azerbaycan Komünist Partisi'ne sunduğu 16 Haziran 1920 tarihli raporunda; *"Bakü'de Türkiye Komünist Teşkilatları Merkez Bürosu nezdinde Türkiye Komünistleri Bakü Komitesinin teşkilolunduğu nuve şubelere ayrılarak vazifeye başladığını, harbi şubeye*

Abid Alimof'unve teşkile başlanan livanın (askeri birlik-y) harbi komiserliğine Süleyman Sami'nin tayin edildiğini ve Türk esirlerinden gönüllü olarak davet edilen 250 mevcutlu bir müfrezenin hazır olduğunu ve 'Yeni Yol'gazetesi yerine 'Yeni Dünya' gazetesinin yayınlanmasına başlandığı"nı, 6 Temmuz 1920 tarihli raporunda ise "Türkiye'nin çeşitli illerine (İstanbul, Trabzon, Rize, Erzurum, Bayazıd, Samsun, Sivas, Tokat, Amasya, Ankara, Konya, Ereğli, Zonguldak) tebligat için mümessiller gönderildiğini,Komünist Enternasyonal'in 2.Kongre'sine iki delege gönderildiğini" belirtti. (Y.Aslan, A.g.e., s. 91-94)

Mustafa Suphi'nin kongreye yönelik çalışmalarının önemli bir yönünde Eğitim ve Ajitasyon-Propaganda çalışması oluşturmuyordu. Bu faaliyette YeniDünya gazetesi önemli bir yer tuttu. (Haftalık olarak 4000 adet basılıyordu ve 2000'i Türkiye'ye gönderiliyordu.) Her geçen gün artan üyelerin eğitimini karşılamak içinde Bakü'de bir partiokulu kuruldu.

Ayrıca TKT Bakü'de askeri faaliyeti de yeniden organize ederek sürdürdü. Daha önce Kazan'da MustafaSuphi'nin bir Türk bölüğü örgütlediği belirtilmişti. Bakü TKT kuruluşu ve buna bağlı askeri şubenin oluşması ile birlikte askeri faaliyet de hızkazandı. TKT'ye bağlı Türk Kızıl Alayı'nın mevcudu Eylül 1920'de 800'e ulaştı.

b)- Bakü TKT'nin Türkiyedeki Faaliyetleri

MustafaSuphi, TKP'nin kuruluş faaliyetleri çerçevesinde bir yandan Bakü ve Bakü'yeyakın çevrede örgütlenme ve propaganda çalışmalarını örgütlerken, biryandanda Türkiye'nin çeşitli illerindeki komünistlerle, komünist örgütlere ulaşmak ve onları kongreye katmak için yoğun bir faaliyet yürüttü.

Bu amaçla SalihZeki; Erzurum ve Trabzon'a, Süleyman Sami; hem Ankarahükümetiyle (M. Suphi'nin Türkiye'ye dönüşle ilgili mektubunu Mustafa Kemal'e ulaştırmak için) ve hemde komünist gruplarla ilişki kurmak için Trabzon, Sivas, Kayseri, Konya, Eskişehir, Kastamonu, İnebolu, Samsun'a, Abdurrahman (Abdullah)Mesudi ve Ahmet; Zonguldak, Samsun ve Vezirköprü'ye Yüzbaşı Yakup, Rizeye, Yusuf Kemal, Trabzona, Asım Necati Bayburt'a, Baha Ali'de Tiflise ve Karadeniz bölgesine gönderildi.

Abdurrahman Mesudi TKP Kongresine Zonguldak delegesi, Yusuf Kemal Rize delegesi ve Asım Necati Bayburt delegesi olarak katıldı.

Süleyman Sami, Mehmet Emin, Salih Zeki ve Yusuf Ziya Bey,

TKP'nin kuruluş sürecinde ve Mustafa Suphi'lerin Karadeniz'de katledilmelerinde önemli roller üstlendiler.

Yusuf Ziya Bey; 1. Dünya Savaşı'nda Binbaşı rütbesiyle İran'da Halil Paşa'ya bağlı olarak görev yaptı. Kazım Karabekir tarafından Halil Paşa ve Fuat Sabit'le haberleşmeyi sağlamak için Bakü'ye gönderildi. Bakü'de burjuva Müsavat Partisi ile birlikte çalıştı. Sovyet iktidarının kurulmasından sonra Bakü'ye gelen Mustafa Suphi ile tanıştı. Türkiye Komünist Teşkilatı şubesini oluşturmak için Oltu'da görevlendirildi. Yusuf Ziya, Oltu'da kaldığı süre boyunca Mustafa Suphi ile Kazım Karabekir arasında adeta kurye görevi gördü, Mektuplaşma ve haberleşmelerinde aracılık yaptı.

Süleyman Sami, Osmanlı ordusunda Mülazım-ı sani (üsteğmen) rütbesiyle görev yaptı. Savaş sırasında Oltu'da esir düştü. Taşkent'te tutulduğu hapisten kaçtı. Türkleri birleştirmek maksadıyla Mehmet Emin ve diğer arkadaşları ile birlikte Taşkent'te İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni kurdu. Taşkent'te Sovyet iktidarının kurulmasından sonra Bolşeviklerle birlikte hareket etti. Mustafa Suphi ile tanışarak Türkiye Komünist Teşkilatı merkez heyetinde yer aldı. Birlikte Bakü'ye geldiler. Bakü'de Türkiye Komünist Partisinin örgütlenmesinde yer aldı. Kongrede Mehmet Emin MK üyesi, Süleyman Sami yedek üye seçildi.

Süleyman Sami, 17 Haziran 1920'de Mustafa Suphi tarafından kongreye delege taşımak ve Mustafa Suphi'nin mektubunu Mustafa Kemal'e götürmek amacıyla Türkiye'ye gönderildi. Temmuz ayı ortasında Trabzon'a vardı. Trabzon'da 3. Kafkas Cephesi komutanı vali Rüştü Bey ile görüştü. Rüştü Bey'e TKP'nin faaliyetleri ve kendi konumu ile ilgili ayrıntılı bir rapor verdi. Rüştü Bey Süleyman Sami den aldığı bilgileri rapor haline getirerek Mustafa Kemal ve Kazım Karabekir'de gönderdi. Mustafa Suphi'nin Mustafa Kemal'e yazdığı mektubun bir bölümü bu raporda yer aldı.

Rüştü Bey'in K. Karabekir'e gönderdiği raporda ise Süleyman Sami ile ilgili şu bilgiler yer aldı.

“15 Haziran 1920 Süleyman Efendi ve arkadaşları her şeyden evvel memleketlerini kurtarmaya çalıştıklarını ve maksatları için Bolşeviklerle teşrik-i mesai ettiklerini söylemekte ve Türkistan'da bulunan İttihat Cemiyetinden ve kendilerinin de bu cemiyetle olan münasebetlerinden Mustafa Suphi'nin katiyen haberdar bulunmadığını söylemekte ve bu münasebatın duyulması, kendilerinin komite tarafından imhalarına sebep olacağını da ilave eylemektedir. Süleyman Efendi bunun

için Türkiye'ye gelmesine Mustafa Suphi'yi ikna eylediklerini ve bit-tabi memleketin çare-i halasını kendi dar kafaları bulamayacağından bu babda ne suretle çalıştırılabileceği hakkında lazım gelen talimatı alarak komite nezdine döneceğini ve bu talimat dairesinde ekseriyet teşkil eden arkadaşlarla Mustafa Suphi'yi de çalışmaya amele ve mecbur edeceklerini söylüyor. Süleyman Efendi'nin hakikatten Türklük için Türkistan'da pek ziyade faaliyette bulunduğunu esaretten avdet eden zabitan ifade ediyorlar. Bilhassa Süleyman Efendi'nin kendi ve arkadaşları tarafından teşkil edilerek bütün Türkistan'ın her tarafında dalbudak salmış ve Türk İttihat Cemiyeti ve gerekse Türkistan'ın ahval-ı ümümiyesi hakkında esaretten avdet eden Binbaşı Refik Bey de pek nafi malumat vermektedir.” (Yavuz Aslan, say. 271-273)

Süleyman Sami, TKP MK'nin 27 Eylül bileşimine sunduğu raporda, , Türkiye'deki faaliyeti şöyle özetledi: Trabzon'da vali Rüştü beyden başka Topal Osman'la görüştü, Giresun, Şebinkarahisar, Sivas, Kayseri, Konya'ya uğradığını ve buralarda teşkilat kurduğunu anlattı. Konya'dan Eskişehir'e geçti, Eskişehir'de Mustafa Kemal ile görüştü. Bu görüşmede Mustafa Suphi'nin M. Kemal'e yazdığı mektubu iletti.

Süleyman Sami'nin MK'ya sunduğu rapordan, Mustafa Kemal'le görüşmenin sorulu cevaplı geçtiği, M. Kemal'in sorduğu soruların başında, parayı Ruslardan mı alıyorsunuz ve Ruslar bize yardım edecek mi sorularının olduğu anlaşılıyor. M.K'ya daha sonra sunduğu raporda ise, M. Kemal'in kendisine “Dışardan gelen kişilere kesinlikle ihtiyaç yoktur. Daha sorumlu organlarınızla bağlantımızı yalnız BMM temin edecektir.” dediğini, Teşkilatın Anadolu'da legal faaliyette bulunmasına izin verilip verilmeyeceği konusundaki sorulara “olumlu” yanıt vermediğini aktardı. (Dönüş Belgeleri-I s.47)

Süleyman Sami, Eskişehir'de ayrıca Ş. Manatof'la görüştü, Ankara'ya geçti, Hafi TKP başkanı Salih Hacıoğlu ve Yeşil Ordu başkanı Nazım Bey'le görüştü. Salih Hacıoğlu ile görüşmesi konusunda raporda hiçbir ayrıntı yer almadı. Ankara'dan ayrıldıktan sonra Kastamonu, İnebolu, Samsun yolunu izleyerek Trabzon'a vardı. Belirttiğine göre yine geçtiği her yerde teşkilat kurdu.

Süleyman Sami MK'ye sunduğu raporu şu cümlelerle bitirdi; “Anadolu'ya geldim .Ahali Bolşevikliği tatlı tatlı dinliyor. Aman bize gelin diyorlar..... Mustafa Kemal'le Karabekir'in arası açık. Karabekir Bolşeviklere taraftar. Kemal ise tamamen karşı.Mustafa Kemal düşerse ya

Ali Fuat veya Karabekir gelecek. Ahali bilhassa Karabekir taraftarı.”
(age-56)

Salih Zeki, eski Deyr el Zor Mutasarrufu, 1916’da Deyr el Zor Ermeni katliamını yönetti. Bu katliamlarda 200 bine yakın Ermeni katledilmiştir. Savaşın bitiminden sonra Divanı harpte yargılanarak gıyabında idama mahkûm edilmesine rağmen elini kolunu sallayarak Türkiye’ye girip çıktı. Mustafa Suphi’den önce Bakü’de diğer İttihat Terakki mensupları gibi, Salih Zeki de TKF’ye üye oldu. Mustafa Suphi ile birlikte TKP’yi örgütleme faaliyetinde aktif olarak yer aldı, kongrede MK yedek üyesi seçildi.

Teşkilat kurma ve kongreye delege katmak amacıyla 1920 Temmuz’unda Türkiye’ye gönderildi. 1 Ağustos 1920’de Erzurum’a geldi, Kazım Karabekir ile görüştü TKP faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi verdi. Kazım Karabekir’in yönlendirmesiyle Albayrak gazetesi sahibi Cevat (Dursunoğlu) ile görüştü ve kongreye davet etti. Erzurum’dan Trabzon’a geçti benzer bir raporu Trabzon valisi Rüştü Bey’e verdi. Kongre tarihi yaklaştığından Ankara’ya gitmekten vazgeçti. Trabzon Mudafa-i Hukuk Cemiyeti tarafından komünist faaliyette bulunduğu gerekçesiyle 24 saat içinde sınır dışına çıkması istendi. Bakü’ye döndü.

TKP’nin bu faaliyetlerden kongrenin yaklaşması nedeniyle, zamanın kısıtlı oluşu ve Kemalist hükümetin baskı ve takipleri sonucu istenilen sonucun alamadığı anlaşıyor.

Bu faaliyetlerin sonucu olarak TKT, 1 Eylül 1920’yi kongre tarihi olarak belirledi. Kongre, aynı tarihte Doğu Halkları Kurultayı’nın yapılabacağına açıklanması üzerine 10 Eylül’e ertelendi.

1 Eylül’de Bakü’de toplanan Doğu Halkları 1. Kongresi’ne Türkiye’den TKT, Mustafa Kemal hükümeti ve Enver Paşa tarafları olmak üzere üç grup katıldı. TKT kongrede Mustafa Suphi başkanlığında kalabalık bir komünist grupça temsil edildi. Kongre’de seçilen 9 kişilik Başkanlık Kurulu’nda TKT’yi İsmail Hakkı temsil etti.

c)-Türkiye’deki Komünist Faaliyetler

Komünist faaliyetlerin ikinci kolunu, Türkiye’de yürütülen çalışmalar oluşturdu. Türkiye’de yürütülen faaliyet öncelikle iki merkezde; Ankara ile İstanbul’da yoğunlaştı.

1-Eskişehir - Ankara

Ankara’daki faaliyet Başkirdistan elçisi olarak İstanbul’a gelen, ora-

dan Eskişehir'e geçen Şerif Manatov tarafından başlatıldı. Şerif Manatov Eskişehir'de propaganda ve örgütlenmefaaaliyetleriyürüttü. ArifOruçve Çerkez Ethem'le ilişki kurdu. Çerkez Ethem'in finance ettiği ve Arif Oruç'un yönettiği Seyyareyi Yeni Dünya gazetesinde yazılar yazdı. Eskişehir'den Ankara'ya geçerek Salih Hacıoğluve arkadaşlarıyla tanıştı. Yeşil Ordu derneğinin kurucusu ve başkanı Nâzım Bey'e arkadaşlarıyla ilişki kurdu. Nâzım Bey'le yapılan görüşmeler sonuçsuz kalınca, Şerif Manatov ve Salih Hacıoğlu çevresindeki arkadaşlarıyla birlikte 14 Temmuz 1920'de (Hafi) TKP'yi kurdular. Ahmet Hilmi, Ziyetullah Neşirvanov, Şerif Manatov, Salih Hacıoğlu, Cemile Neşirvanova, Fatma Salih Hacıoğlu ve Rahime TKP Merkez Komitesi'ni oluşturdu. Salih Hacıoğlu Parti'nin başkanı oldu.(E. Akbulut-M.Tuncay, THİF, s.128-129)

Salih Hacıoğlu Komintern'e gönderdiği ve Parti'nin14.06.1920 - 09.01.1921 tarihleri arasındaki faaliyetlerini anlatan 2 Ekim1922 tarihli raporda, Parti'nin yayın faaliyetlerinin iptidai koşullarda yürütüldüğü, Parti programı ve tüzüğünün, Parti bildirilerinin Şerif Manatov tarafından Eskişehir'de kurulu Liva matbaasında basılıp, Eskişehir ve Ankara'da dağıtıldığı, "ÇerkezEthem çetesine" 200 nüsha gönderildiği belirtiliyor. Rapor şöyle devam ediyor : *"Lakin bilhassa 1 numaralı beyanname ile Mustafa Kemal hükümetinin içyüzü teşhir edildikten sonra, hükümet takibata başladı ve yoldaş Şerif Manatov tevkif ve hapsedildi."* (A.g.e., s.126, 152)

Şerif Manatov 6 Ekimde sınır dışı edildi. Upmal yeni Sovyet elçisi olarak 4 Ekim 1920'de Ankara'ya gelerek elçilik görevine başladı. Upmal'la birlikte Ankara'ya gelen Hüseyin Hüsnü TKP'nin 6-7 Ekim toplantısında, TKP Merkez Komitesi'ne AliOruç ve Upmal'da TKP onursal başkanlığına seçildiler.(A.g.e., s.133-134)

Ankara'da Hafi TKP dışında faaliyet gösteren diğer bir grup da Yeşil Ordu derneğiydi. Dernek Nazım Bey, Şeyh Şevket ve arkadaşları tarafından Mayıs 1920'de kuruldu. Yeşil ordunun ilk kuruluşunda içinde tanınmış İttihatçılar, Yunus Nadi, Hakkı Behiç, Adnan Adıvar, Çerkeş Raşit (Ethem'in abisi) vb. yer aldı. Resmi TKP kurulduktan sonra Yeşil Ordu içindeki ittiatçılar resmi partiye geçti.

Kendisini kapitalizm ve emperyalizm karşıtlığıyla tarif eden Yeşil Ordu, İslami bir komünizmi savunuyordu. Mecliste, Halk Zümresi adı altında güçlü bir gruba sahipti ve Ankara'daki komünistlerle yakın temas içindeydi.

Dönemin en etkili hareketlerinden biri de bir çete (Sırpca- gerilla) hareketi olarak başlayan Eskişehir ve Kütahya merkezli Çerkez Ethem hareketidir. Çeteler, savaşın bitiminden sonra terhis olan asker kaputlu köylülerin ve onlara katılan asker kaçaklarının bir araya toplanmasıyla kuruldu. Temelinde subaylara ve çiftlik sahiplerine, zenginlere duyulan öfkenin oluşturduğu bir köylü hareketi olarak ortaya çıktı. 9 Mayıs 1919'da İzmir'in işgalinden sonra işgale karşı bir pozisyon alarak yurt-sever bir harekete dönüştü.

Ege'de Yunan işgalinden sonra çete hareketi hızla büyüdü, en ünlüleri Demirci Efe, Yörük Ali Efe, Parti Pehlivan ve Çerkez Ethem'in başında bulunduğu Kuvvay-i Seyyare'ydi. Kuvvay-i Seyyare, mücadele içerisinde çete hareketinin merkezi birliği haline geldi. Çerkez Ethem, sınıfsal bir bilinç ve sosyalist bir yönelime sahip olmasa da, Bolşevizm'i "münasip duygular ve hüsnü kabul gösterilirse" milleti saadete ulaştıracak bir akım olarak görüyordu.

Eskişehir'de çıkan ve logosunda İslam Bolşevik gazetesi ibaresi bulunan Seyyare-i Yeni Dünya gazetesi Çerkez Ethem'le birlikte hareket ediyordu. Bu gazete ve çevresindeki güçlerle Hafi TKP arasında 1919 yılından beri güçlü bir ilişki vardır. Hafi TKP'nin ilk örgütlenmesinde önemli katkıları oldu. Ayrıca Çerkez Ethem Kuvvetleri içerisinde 700 kişilik bir Bolşevik taburu mevcuttu. Bütün bunlar Çerkez Ethem ve komünistler arasında bir ittifakın nesnel temellerini oluşturuyordu. Çerkez Ethem güçleri Mayıs 1919'dan 1920 sonuna kadar olan dönemde, işgal güçlerine ve gericiliğe karşı savaşın ana omurgasını oluşturdu.

2-İstanbul

İstanbul'da faaliyet ise üç ayrı grubun faaliyeti olarak sürdü. TİÇSP: İstanbul'da bulunan Şefik Hüsnü, Sadrettin Celal ile Mayıs 1919'da Berlin'den gelenlerle 1920'de kuruldu. Eylül 1920'de Kurtuluş dergisini çıkarmaya başladı. TİÇSP, o dönemde Türkiye'de komünist faaliyet gösteren gruplar içinde programatik açıdan en belirsiz ve geri olanıydı. Nizamnamesinde partinin kuruluş amacı, "ilmi sosyalizm esaslarına göre Türkiye işçi ve çiftçisinin siyasi, iktisadi, hukuki ve menfaatleri sinayet ve müdafaa için kurulmuştur." olarak yer aldı.

Berlin'den gelen grubun Spartaküs olduğuna dair anlatı, tümüyle bir efsanedir. Gelenlerin, Spartaküs grubuna üye olduğu ya da onlarla birlikte çalıştıklarına dair bugüne kadar söylence dışında hiçbir kanıt ileri sürülememiştir. En önemlisi de gelenlerin içinde üç kişi hariç (Ethem Nejat, Hilmi Oğlu Hakkı (Arap), Ali Cevdet) geri kalan hepsi TİÇSP

kurulduktan kısa bir süre sonra Ankara'ya Mustafa Kemal'in yanına geçerek devlette önemli görevler üstlendiler.

İkinci grup: 1918'de Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın devamı olarak kurulan ve sekreterliğini Mustafa Fazıl (Çun)'un üstlendiği Türkiye Sosyalist Fırkasıdır. Bu grup 1918 den beri, düzenli olmasa da M. Suphi grubuyla bağlantılıydı.

Üçüncü grup; Ağırlıklı olarak İstanbul'daki Ermeni, Grek ve Yahudi işçi ve komünistlerin Mayıs 1920'de kurdukları Beynelmillel İşçiler İttihadı'ydı. (Bil)

d)-Bakü ile Türkiyedeki Komünist Faaliyet Arasındaki İlişkiler

İstanbul'daki faaliyetle Bakü arasındaki ilişkinin düzensizvekesintiliolduğuanlaşıyor.10 Eylül TKP Kongresi'neİstanbul temsilcilerinden biri olarak katılan Lütfi Nejdin'in verdiği bilgilere göre, 1919 yazında Kırım'dan dört, Odessa'dan üç yoldaşın, Haziran 1920'de de Mithat ve Alaattin isimindeki iki propagandacının Yeni Dünya gazetesi ve çeşitli materyallerle İstanbul'a gönderildiklerini, gönderilenlerin bir kısmının tutuklandığını öğreniyoruz. (Y.Aslan, A.g.e., s.95)

Yine1919 yazında İstanbul'da kurulan "Türkiye Sosyalist Fırkası" sekreteri Mustafa Fazıl'ın (Çun) Bakü'de RSFSR enformasyon bürosuna, Mustafa Suphi'nin Nihat Nusret'i İstanbul'a görevli olarak gönderdiğini, bu şahısla kendilerine para gönderildiğini, bu şahsa 3 – 5 sayfalık rapor verdiklerini ve Komünist Enternasyonal'e üye olmak isteklerini ilettiklerini, ilişki kuramadıklarını ve TKP kongresinden haberleri olmadığını rapor etti.. (Y.Aslan, A.g.e., s.96)

İstanbul'da diğer bir komünist grup olan Şefik Hüsnü Grubu ile Bakü arasında hemen hiç bir ilişki yok gibidir. Bu gruptan Ethem Nejat ve Hilmi Oğlu Hakkı'nın (Arap) TKP Bakü Kongresi'ne katılmak üzere Bakü'ye gönderildiğine ilişkin tezler gerçeği yansıtmıyor. Belgelerden anlaşıldığına göre, Şefik Hüsnü, 30 Mayıs 1920'de Odessa'daki Enternasyonal Güney bürosundan aldığı davetle Enternasyonal'in 2. Kongresi'ne katılmak üzere Hilmi Oğlu Hakkı ve Ethem Nejat'ı görevlendirdi. Ethem Nejat ve Hakkı kongreye yetişemeyince Bakü'de kaldılar ve TKP kongresinde katıldılar.

Bakü'nün Ankara ile ilişkisine gelince, bu ilişki TKP içerisinde Mustafa Kemal'in ajanı Süleyman Sami tarafından kurulan ve sonuç vermeyen bir ilişki olarak görünüyor. Hafı TKP ile Bakü arasındaki

ilişki, Süleyman Sami'nin, Ağustos 1920'de Mustafa Kemal'e Mustafa Suphi'nin mektubunu getirmesi sırasında Ankara'da Hafi TKP Genel Sekreteri Salih Hacıoğlu ile görüşmesi ve Ankara grubunu TKP kongresine davet etmesiyle başladı. Ancak bu ilişki Ankara grubunun talep ettiği pasaport ve yol masrafları karşılanmadığı için sonuç vermedi. Ve Hafi TKP temsilcileri, katılmak istediği halde kongreye katılamadı.

Salih Hacıoğlu, 2 Ekim 1922 tarihli raporunda Bakü ile ilişkilerle ilgili şunları yazdı;

“Bakü’de Mustafa Suphi arkadaşın riyaseti altındaki Komünist Parti’sinin Anadolu’ya murahhas üye olarak gönderdiği Süleyman Sami (ki, bilahare Mustafa Kemal’in bir casusu olduğu anlaşılacaktı) geçtiği mahallerde birer ikişer adam komünist kaydederek güya birkaç nüve yapmış ve bunlarla tesis-i münasebat için adreslerini de Fırka’ya vermiş idi. Fakat bu nüvelerle ne muntazam bir muhabere yapılabilirdi ve ne de bunlar bir mevcudiyet gösterebildiği için, vücudlarıyla adem-ivücudları müsavikaldı.” (E. Akbulut-M. Tuncay, A.g.e., s.124)

Raporun devamında “Fırka ile harici komünist teşkilatlar ve Rusya Sefarethanesi arasındaki münasebat” başlığı altında Bakü’yle ilişkiye değinildi:

“4 Ekim 1920 tarihine yani ilk şuralar Rusyası sefaret heyetinin Ankara’ya vusulüne kadar Fırka memleket harici komünist teşkilatlarıyla hiçbir irtibat ve münasebet peyda etmemişti. Mustafa Suphi Yoldaş’ın Ağustos iptidalarında murahhas olarak gönderdiği Süleyman Sami Bakü’ye avdetten sonra Fırka’ya hiçbir haber göndermemişti.” (A.g.e., s.127)

Hafi TKP Merkez Komitesi’nin 21 Ağustos 1920 tarihli toplantısında, Süleyman Sami’nin sorduğu sorulara Salih Hacıoğlu’nun verilen cevapları içeren belgenin 8.maddesi hafi TKP’nin Bakü’ye bakışını net bir biçimde ortaya koyuyor: *“Fırkamız, Üçüncü Enternasyonal esasatını kabul etmiştir. Binaenaleyh Üçüncü Enternasyonale merbut olduğuna kani olduğumuz Bakü’deki iştirakiyyun teşkilatlarının Merkezi Komitesini resmen tanıyor. Ona merbutiyeti bir şart bilir. Ve Merkez Komite’nin uzattığı taliskar eli hürmet ve samimiyetle sıkır, maddi manevi hertürlü muavenetlerine dikkat ve şiddetle intizarederiz.”* (A.g.e., s.129, 152)

Ayrıca Sovyetelçisi Upmal’ın 27.10.1920 tarihli notunda TKP’nin Bakü ile bir bağlantısının olmadığı belirtiliyor. Bütün bu raporlardan da anlaşılıyor ki, Ankara’daki faaliyet ile Bakü’deki faaliyet arasında,

Bolşevik düşüncelere ve 3.Enternasyonal'e bağlılık dışında örgütsel bir ilişki kurulamamıştır.

Bu koşullarda TKP Kongresi ağırlıklı olarak Rusya'da yürütülen faaliyete bağlı olarak, 10 Eylül 1920'de gerçekleştirildi.

“Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin Türkiye Komünist Teşkilatlarının Bakü'de Yapılan Birinci Kongresi Hakkında Raporu'nda, Kongre toplama faaliyetinin Türkiye kolunun zor koşullar altında yürütüldüğü belirtildikten sonra, Kongre süreci ve Kongre'yekatılım konusunda şu bilgiler veriliyor:

“Bu engeller yüzünden Türkiye Komünist Teşkilatı Bakü'de yapılan Kongre'ye temsilci davet etme konusunda faaliyetlerini Türkiye'nin bir kısmıyla sınırlı tutma zorundakaldı. Ama bütün bu elverişsiz koşullara bakmaksızın, İstanbul, Zonguldak, Ereğli, İnebolu, Samsun, Trabzon, Bayburt, Erzurum, Sivas, Konya, Ankara, Eskişehir, Vezirköprü, Şarki Karahisar (...) ve Ordu'dan teşkilatlı yirmi iki komünist grubu kendi temsilcilerini gönderdi. Anadolu'nun işçi ve köylü teşkilatları Kongre'ye istişari oyla katıldı, daha uzak bölgelerden teşkilatların beş temsilcisi Kongre'ye yazılı raporları vasıtasıyla katıldı. Yukarıda bahis konusu edilen engel ve güçlükleri dikkate alırsak, elde edilen sonuçların bütün tahminleri aştığını söyleyebiliriz. Kongre'ye tam oy hakkına sahip otuz iki temsilci ile istişari oy hakkı olan kırk iki temsilci katıldı. Bununla birlikte Kongre'de temsil edilen işçi ve köylü komünistlerin sayısını tam olarak tespit etmek olanaksızdı.” (Dönüş Belgeleri-1, Tüstav-Yay., s.15.)

Belgelere bakıldığında TKP Merkez Komitesi raporundaki bu bilgilerin çok fazla iyimser olduğu görülüyor.

11 Eylül 1920 Mandat Komitesi İçtimar belgesinde, Kongreye 32'si oy hakkına sahip toplam 74 delege katıldığı belirtiliyor. Belgede, katılanların isimleri ve hangi örgütleri temsil ettikleri ayrıntılı olarak yazılı, Türkiyeden 5 il örgütünün 9 delege ile (Baha Ali, Lütfü Nejdî, Hüseyin Sait –İstanbul, Yusuf Kemal-Rize, Doktor Hakkı ve Asım Süreyya (Ethem Nejat olmalı-y)- İstanbul Komünist Grubu, Asım Necati- Bayburt, Abdullah (Abdurrahman Mesudi-y) Zonguldak, Cevat- Erzurum) temsil edildiği anlaşıyor. (Banu İşlet –Cemile Moraloğlu Kesim, Haziran –Eylül 1920, TİT, Sosyal Tarih Yay. – saf. 117)

Ayrıca; TKP Dış Büro temsilcisinin Radek'in Doğu komisyonunda yaptığı konuşmaya verdiği cevapta; *“Doğu Komisyonunda Radek yoldaş Türkiye komünistlerinin 1920 yılında Bakü'de yapılan 1.*

kongresinde sadece Rusya’da, özellikle de Kırım’da ve diğer yerlerde yaşayan delegelerin katıldığını söylemişti ki, bu gerçeği yansıtmamaktadır.” dedikten ve Türkiye’den gelerek kongreye katılanların isimleri saydıktan sonra kongreye Türkiye’den 7 örgütü temsilen 9 delegenin katıldığı” belirtmesi Mustafa Suphi’nin açıklamalarının çok fazla iyimser olduğunu ortaya koyuyor. (Dönüş Belgeleri, II s.188)

10 Eylül 1920 de başlayan Kongre 16 Eylül’de bitti. Kongrede 7 kişilik bir Merkez Komite seçildi. (Mustafa Suphi, Mehmet Emin, Hilmi Oğlu Hakkı, Nazmi, Süleyman Nuri, Ethem Nejat, İsmail Hakkı) Mustafa Suphi başkanlığa, Ethem Nejat ise sekreterliğe getirildi.

e)- 10 Eylül TKP Kongresi ve Dönüş

TKP MK’si kongreden hemen sonra, 17 Eylül 1920’de yaptığı toplantıda MK içinde iş bölümünü yaptı. Buna göre Mustafa Suphi başkanlığa, Mehmet Emin başkan yardımcılığı ve mali işlere, Ethem Nejat sekreterliğe, Süleyman Nuri harbi şubeye, İsmail Hakkı Komünist Enternasyonal ile ilişkilere, Nazmi rabıta ve istihbaratla görevlendirildi. Aynı toplantıda Merkez heyetin iki hafta içerisinde Türkiye’ye intikali ve Bakü’de bulunan sayısı 800’e ulaşan askeri kıtanın Türkiye’ye gönderilerek, Kazım Karabekir emrine verilmesi kararlaştırıldı.

21 Eylül toplantısında Merkez heyetin Türkiye’ye nakli ile ilgili Ethem Nejat, Mehmet Emin ve İsmail Hakkı’dan oluşan bir komisyon kuruldu.

1 Ekim 1920 toplantısında Merkez heyetin Ankara’ya nakli sorunu yeniden görüşüldü. Mustafa Suphi yaptığı konuşmada, bu konuda şunları söyledi, “*Mustafa Kemal Paşaya gelince, bu bizim sınıf mücadelelerini bildiği için müşterek düşmanla mübareze için fevkalade bir murahhas istiyor. Merkez heyeti Anadolu’ya nakliye şimdi bir emri zaruridir.”* Toplantıda dönüşün biçimi üzerine tartışıldı ve şu karar alındı; “*Gidecek heyete verilen vazife, Anadolu kıyamcı hükümeti ile tesis-i münasebet etmek, fırkanın kanuni şekilde çalışmasına ve teşkilat yapmasına imkan hazırlamak, her ne şekilde olursa olsun mevcut teşkilatları ve gazeteleri kuvvetlendirmek,... Yeni Dünya gazetesini çıkarmak, Beynelminel Moskova Kongresi’ne vekiller göndermek, gençler teşkilatını sevk ve idare etmek üzere konferansa davet etmek gibi fıkra işleriyle meşgul olacaktır..... Mustafa Kemal Paşa’nın 26 Ağustos 1336 tarihli tahriratına (Mustafa Kemal’in Süleyman Sami vasıtasıyla Mustafa Suphi’ye gönderdiği mektup kastediliyor) istinat ederek Anadolu*

Büyük Millet Meclisi ile münasebette girişmek üzere selahiyetnameyi haiz Mustafa Suphi yoldaşın riyaseti altında Ethem Nejat ve Mehmet Emin yoldaşlardan mürekkep bir heyet-i Murahhasanın gönderildiğine ve kendilerine her türlü müzaheretle bulundurulmasına dair ayrıca bir itimatname verilecektir.” (Dönüş Belgeleri I 74-75)

Aynı toplantıda Bakü’de İsmail Hakkı başkanlığında bir harici büro-
nun kurulması karar altına alındı.

4 Ekim toplantısında Merkez heyetin Türkiye’ye nakli için Azerbay-
can hükümetinden parasal yardım istenmesi kararlaştırıldı. Parasal yar-
dım sorunu TKP Merkez komitesi ile Komünist Enternasyonal Doğu
Halkları Propaganda ve Hareket Sovyeti (Doğu Şurası, ŞarkŞubesi,
Doğu Seksiyonu) arasında bir gerilimin ortaya çıkmasına yol açtı.
Mustafa Suphi, içinde 500 bin Romanof altını ve mücevherat bulunan
sandığın kendisine verileceğine dair söz verildiğini belirterek, bu para-
nın kendisine verilmesini isteyince, Şark Şurası’nın bu paranın fazla
olduğunu bildirmesi, TKP MK içinde tartışmaya yol açtı. MK’nin 14
Ekim toplantısında tartışma Anadolu’ya nakil ile paranın alınmasının
ilişkilendirilmesiyle sürdü. İki ayrı görüş oylandı. Süleyman Nuri ile İs-
mail hakkı “ne olursa olsun gitmek, kasayı onlara bırakıp gitmek” lehi-
ne oy kullanırken, Hilmioğlu Hakkı, E. Nejat, M. Suphi, Mehmet Emin
“mesele tevazzuh ederek icap ederse Moskova ile de anlaşarak bilahare
gitmek” lehine oy kullandı. Süleyman Sami de bu görüşü destekledi.

MK’nin bu kararı, Şark Şurası’na iletildi, Şura eski kararında ısr-
rar ederek sorunun, MK ile ortak toplantıda ele alınmasını istedi. Bu
durum MK’nin 24 Ekim 1920 toplantısında görüşüldü, Doğu Şubesi-
nin paranın fazla olduğunda direnmesi bir kısım MK üyesi tarafından
“güvensizlik” ve “isnat” olarak nitelendirildi. Hilmioğlu Hakkı, bunun
“teşkilatın yaptığı işlere engel ve binnetice dünya inkılabı için” zararlı
olacağını savundu, Ethem Nejat ise, Şark Şurasının TKP’yı Bakü komi-
tesinden attığını ileri sürerek doğrudan Komünist Enternasyonal’e baş-
vurulması gerektiğini söyledi. Bu toplantıyla dönüş tarihinin, paranın
alınmasına endekslenerek ertelendiği anlaşıyor. (age. 138-141)

Komintern Doğu Halkları Hareket ve Propaganda Sovyet’i ile TKP
MK’si arasında iplerin gerilmesine yol açan “Para sandığı” sorununun
Bolşevik partiye kadar uzandığını Stalin’in Kasım ayı içinde TKP MK
ile yaptığı görüşmeden anlıyoruz. Stalin’in katıldığı toplantı tutanağı
TUSTAV tarafından yayınlanan “Dönüş Belgeleri I” kitabının 308’inci
sayfasında yer alıyor. Tutanak son derece özensiz olduğu ve birçok ke-
lime ya da cümle okunamadığı için net bir sonuç çıkarmak zorlaşıyor.

Belgeden Stalin'in ,MK üyesinden , seyisine, tiyatrocusuna, ressamına kadar bütün fonksiyonerlerine, maaş veren, tercüme yaptığı, yazı yazdığı için ikramiye alan, görevli olarak bir yere gönderilenlere ayrıca harcırah verildiği bir partiyle karşılaşınca öfkелendiği ve TKP'yi bir iktidar partisi gibi hareket etmekle eleştirdiği anlaşılıyor. Tutanaktan Stalin'ine ait şu cümleleri okuyabiliyoruz; *“Bütçede idare şubesi var, seyis var, Bu..... (iktidarı olmalı-yaz.) ele almış olan fırkalarda olur.... Heyeti teftişkiye maaş almaz, siz komünistsiniz”*... *“Kadir revolüsyoner yetiştirilmelidir, herkes çalışmalı açıktan maaş almamalıdır.”* Stalin bütün bunların para meselesi olmadığını, örgüt sorununa ilişkin olarak dile getirdiğini vurguladı.

“Para Sandığı” sorunu TKP MK'si içinde de bir bölünmeye yol açıyor. Daha önce dönüş kararını onaylayan Süleyman Nuri ve İsmail Hakkı, dönüşe karşı bir tavır takınıyor. MK'nin 16-17 Kasım toplantısında Süleyman Nuri, son dört MK toplantısının kendisine haber verilmediğini belirterek, dönüşe karşı olduğunu şöyle gerekçelendirdi; *“Bugün Türkiye Komünist Fırkası'nı Anadolu'ya davet etmiyorlar. Davet etseler bile bu gibi davetleri hakiki inkılapçıların kayd-ı ihtiyatla telakki etmeleri lazım gelir kanaatindeyim.*

Çünkü muhtelif zamanlarda muhtelif memuriyetler ile gönderilen yoldaşların avdetlerinde Merkezi heyete verdikleri dakladlardan (raporlardan-y) mesela, Abdurrahman Mesudiye yoldaşın Trabzon'da tevkişi, Salih Zeki yoldaşın Trabzon'dan iki saat zarfında çıkartılması, Alaattin Zuhuri yoldaşın mahfuzan hudut haricine çıkarılması gibi hadiseler mevcut iken Fırkanın bunları nazar-ı dikkate almayarak yeni toplu ve müctemi olarak Anadolu'ya gitmesi caiz olabilir mi? Bilhassa Salih Zeki yoldaşım merkezi heyete vermiş olduğu raporunda mu sarraham milli kıyamcılar başında bulunanlardan Kazım Karabekir Paşa'nın ve muhitinin bütün hareket ve icraatında bütün noktayı nazarlari ve memlekette tatbik ettikleri taktika tamamıyla Sovyet idaresi olduğunu iddia etmeleri ve Anadolu'da şuralar teşkili lazım gelse de kendilerinin iddiasınca ... yukarıdan aşağıya doğru yapılması icap edeceğini tekiden söylemeleri ve Şerif Manatov'un raporundan anlaşı-lacağı vesile Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'da son defa Büyük Millet Meclisi'ndeki beyanatında katiyen Türk komünistlerinin Anadolu'da takip edildiğini, edileceğini ve hiçbir zaman şahsının Bolşevik olmadığı gibi, Anadolu'ya da hiçbir kudretin Bolşevikliği sokamayacağını izah ettiği halde böyle nümayişkârane bir surette Merkezi heyetin istinat edebileceği esaslı bir teşkilat ve kuvvet mevcut olmadığı halde toplu

ve açık bir surette Anadolu'ya nakli Fırkanın gayesine hiçbir fayda temin etmeyeceği gibi, memleketteki faaliyetlerimize de mazeret tevhit edeceği şüphesizdir.

Binaenaleyh kanaatimce Anadolu'ya gidecek mesul yoldaşları muhtelif nikata muayyen vazifeleri ile hafifçe çalışmak üzere tavzif ederek buradan gönderilmesi lazım geldiğini evvelden beri ileri sürdüğüm halde nazar-ı dikkate alınmayarak bu süreçte toplu bir halde gidilmesi-ne tamamıyla muarızım.” (age-166)

Süleyman Nuri, bu eleştiriyle yetinmeyerek Mustafa Suphi'nin TKP içindeki adam kayırmacı tavırlarını örnekler vererek eleştiren bir raporu Doğu Şurası'na vermesi, (Dönüş belgeleri -II-176.), TKP ile Doğu Şurası arasındaki gerilimin TKP içine yansıdığını gösteriyor.

TKP MK'si ile Doğu Şurası arasında gerilimi artıran diğer bir gelişme de Kasım 1920'de Bolşevik partinin, parti içinde bir kontrol Komisyonu kurulması kararı alması oldu. Doğu Şurası bu karardan esinlenerek, TKP'de, iki üyesini kendi atadığı beş kişilik bir kontrol komisyonu kurulmasına karar verdi.

Bu karar TKP MK tarafından infialle karşılandı. Mehmet Emin, Hilmioglu Hakkı kararı şiddetle eleştirdiler, Ethem Nejat, *“Bu kararın icrası”nı “kongrenin mukarreratına ve salahiyetine”* bir darbe olarak nitelendirdi, Mustafa Suphi konuşmasında; *“Teşkilat devresi geçiriyoruz henüz bizde kontrol komisyonuna lüzum yoktur. Biz 3. Beynelmilele marbutuz. Onların her türlü murakkabesini kabul ettiğimizden dolayı 3. Beynelmilel'den herhangi bir adam gelecek olursa maalmemnuniye kabul”* edeceklerini söyledi. Mustafa Suphi'nin bu söylemi oy çokluğuyla kabul edildi. (age-I-227-28)

Belgelerden TKP'nin izlediği strateji ve taktikle (örneğin Kemalist hareketin desteklenmesi) Komintern ve doğu Şubesi arasında herhangi bir anlaşmazlığın olmadığı, anlaşmazlığın daha çok örgüt, örgütlenme konularında olduğu anlaşıyor.

Kasım ayı ortalarında “para sandığı” sorunun Mustafa Suphi'nin istediği biçimde çözüldüğü anlaşıyor. 17 Kasım MK toplantısında Mustafa Suphi ve Ethem Nejat Ankara hükümetinin Bakü'deki temsilcisi Memduh Şevket Bey ile olan görüşmesi hakkında bilgi verdi. Ethem Nejat; M. Şevket Bey'in kendilerine *“Türkiye'de kanuni suretle çalışmak mümkündür. Buna teminat veririm. İnkılap yapmak ve hükümeti ele almak mevzubahis olmazsa buna kimse mani olmaz.”* dediğini aktardı. İsmail Hakkı'nın *“Biz hükümeti ele almayacağız demek inkı-*

lap yapmamak demek olur” itirazını, Mustafa Suphi, “Biz bir fırkayı siyasiye, onlar bir hükümet. Bunlar bir derece-i muayyeneye ait bir takım uhudlardır. Bugünkü şerait bize bu lüzumu gösteriyor.” diyerek cevapladı. TKP MK bu tartışmaların ardından Aralık 1920’de Dönüş kararını kesinleştirdi. (Age- 181-183)

TKP MK’si Türkiye’ye dönme hazırlıklarını yürütürken, Kızıl Alay’ın da Türkiye’ye gönderilmesi gündemdeydi. Daha önce belirtildiği gibi Kızıl Alay ilk olarak Kazan’da örgütlendi. Mustafa Suphi Bakü’ye geldikten sonra Rusya’daki Türk esirlerinin Bakü’de toplanması ve Kızıl Alayın burada faaliyete geçirilmesi kararlaştırıldı. 1920 Mayıs – Ağustos arasında yürütülen faaliyetle Alayın mevcudu 800’e kadar yükseldi. MK kongreden sonraki ilk oturumunda Kızıl Alayın Türkiye’ye nakli ve Kazım Karabekir komutasına verilmesi kararını aldı. Karar uyarınca Bakü’de gerçekleştirilen bir mitingle Alay 14 Ekim 1920’de yola çıktı. Zengezur’da Kızıl Ordu’nun Ermeni Taşnak kuvvetlerine karşı verdiği savaşa katılmak zorunda kaldı. Önemli bir zayıf at vererek mevcudu 350’ye kadar düştü. Alay yeniden Bakü’ye döndü.

Mustafa Suphi’nin katledilmesinden sonra, Kızıl Alay Mart 1921’de, Türkiye Büyük Millet Meclisi temsilcisi İbrahim Tali’nin emrine verilerek Türkiye’ye gönderildi. 25 Mart’ta Kazım Karabekir’e teslim edildi. Karabekir 235 Türk, 18 Hintli, 11 Nahcivanlı, 4 İranlı olmak üzere 286 er ve 19 Türk zabiti ile Alayı teslim aldığını Ankara’ya rapor etti. Alay’daki komünistleri silahsızlandırıp terhis etti, geri kalanı kendi komutası altına aldı.

f)- TKP Kongresinden Sonra Türkiye’deki Komünist Faaliyetler

Bakü kongresi Türkiye komünist hareketinin birliği yolunda atılmış tarihsel bir adım olmakla birlikte, kongre sonrasındaki durum; Ankara ve İstanbul’daki komünist teşkilatların Bakü’den bağlantısız olarak faaliyetlerini sürdürmeleri, kongrenin Türkiye’de komünistlerin birliğini sağlamada yetersiz kaldığını gösteriyor.

İstanbulda; TİÇSP’nin faaliyeti 16 Mart 1921’de İstanbul’un işgaliyle kapanmasından sonra Şefik Hüsnü grubu faaliyetini Temmuz 1921’de Aydınlık dergisini çıkartarak, İstanbul Komünist Grubu (İKG) adı altında sürdürdü. İKG istanbulda, Türkiye İşçiler Derneğini kursa da bu dernek işçiler arasında kayda değer bir faaliyet yürütemedi.

Türkiye Sosyalist Partisi (TSP) bu dönemde İştirakçi Hilmi’nin dağıtıcı faaliyetleri nedeniyle işlemez hale geldi. Partinin öncülük ettiği

Tramvay grevi aynı nedenle başarısız oldu.

Ankara'da, Ekim 1920'de Şerif Manatov'un Eskişehirde tutuklanması ve sınırışı edilmesinden sonra Hafi TKP dağılmaya başladı. Parti 4 Ekim'de Ankara'ya gelen yeni Sovyet Elçisi Upmal'ın girişimiyle yeniden toparlandı. Upmal ile birlikte Ankara'ya gelen Hüseyin Hüsnü ve Oruç Ali'nin katılımıyla partinin faaliyeti güçlendi. Salih Hacıoğlu parti başkanlığı görevini sürdürdü, Upmal ve Oruç Ali Hafi TKP'nin onursal üyesi oldular.

Mustafa Kemal Türkiye'de Komünist faaliyeti kendi denetimine almak için 18 Ekim'de resmi TKP'yi kurduttu. Kemalist Hareketin ağır topları -Tevfik Rüştü, M. Esat Bozkurt, Yunus Nadi, Ali Kılıç, Hakkı Behiç, Celal Bayar, Muhittin Baha vb.- bu partide yer aldı.

İçişleri Bakanlığı'nın 26 Ekim tarihli tebligatında; *"TKP'nin resmen kurulduğunu ve bu partinin mührünü taşımayan tasdik belgesi bulunmayan kişilerin hiçbir gerekçeyle komünizm propagandası yapamayacağını ve YeşilOrdu teşkilatının bu partiye dönüşüp onun emrine girdiğini"* duyuruldu. Resmi TKP'nin kuruluşuyla Yeşil Ordu ve Halk zümresinin önemli bir kısmı bu partiye katıldı. Hafi TKP üyeleri polis baskısıyla resmi partiye tabi olmaya zorlandı. Hafi TKP, hem baskıları göğüslemek, hem de, resmi partininin kuruluşundan yararlanarak faaliyetini legal olarak sürdürme kararı aldı. Bu amaçla Yeşil Ordunun halkçı kanadıyla birleşme görüşmeleri başlatıldı. Hafi TKP'den Salih Hacıoğlu, Fatma Hacıoğlu, Hilmi ve Neşirvanov, Yeşil Ordu / Halk Zümresinden Nazım Bey, Şeyh Servet'ten oluşan ortak komisyon yeni partinin program ve tüzüğünü hazırladı, Partinin ismi Türkiye Halk İştirakıyun Partisi (THİP) olarak benimsendi. THİP 7 Aralık 1920'de resmen kuruldu. 16 Ocak 1921'de yayın hayatına başlayan Emek gazetesi, yeni partinin yayın organı oldu. Kısa zamanda Türkiye'nin bir çok ilinde, Ankara, Eskişehir vb. şubeler kurdu. Yeni partide Komünist nitelemesi yerini Halk İştirakıyun'a bırakırken, sınıf vurgusunun yerini kitle ve halk vurgusu aldı.

Komünist hareketin birliği yolunda bu tarihsel adımların atıldığı Mayıs 1919'dan 1920 sonuna kadarki dönemde, burjuvazi iktidarı ele geçirme ve pekiştirmede önemli bir yol kat etti. Anadolu'nun hemen her yerinde iktidarının ekonomik ve toplumsal temeli olan Müdafaa-i Hukuk hareketlerini örgütledi ve bu örgütleri Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında merkezileştirdi. Dağılan Osmanlı ordusunu yeniden topladı.

Osmanlı Mebusan Meclisi'nin İngilizler tarafından dağıtılmasından yararlanarak, Nisan 1920'de Ankara'da kendi Meclis'ini kurdu ve iktidarını ilan etti.

Mücadelenin başından beri Sovyetler Birliği'nin cömert yardımlarını kullanarak Fransız ve İngilizlerle uzlaşmanın yollarını aradı. Mayıs 1920'de Fransızlarla imzaladığı kısa süreli ateşkes antlaşması ile iktidarının tanınmasını sağlayan ilk diplomatik başarıyı elde etti. Bunu Haziran 1920'de İtalya ile yapılan, biri ekonomik, diğeri askeri iki anlaşma izledi ve bu anlaşmalarla İtalyanlar silahlarını Ankara hükümetine bırakarak Anadolu'daki işgal bölgelerinden çekildi.

Egemenliğinin temeli olarak benimsediği Misak-ı Milli sınırları içerisinde baş gösteren Kürt (Koçgiri) ve Pontus (Karadeniz) bağımsızlık mücadelelerini, kurduğu yeni orduyla, Merkez Ordusu ile ezdi. Savaş sırasında soykırım ve tehcire tabii tutulan Ermenilere karşı soykırım, Misak-ı Milli sınırları dışına taşarak devam ettirildi. Türk ordusu, 28 Eylül 1920'de Gümrü'yü işgal etti.

Burjuvazi bütün bunları, dünya burjuvazisinin daha önce Avrupa'da izlediği yolu izleyerek gerçekleştirdi. Bir yandan feodal sınıfla uzlaşıırken, öte yandan işçi ve köylüleri kullanarak iktidara yerleşti.

Eski rejim adına ortaya çıkan isyanları (Aznavur isyanları, Yozgat Çapanoğlu isyanı) Çerkez Ethem'e ezdirdi. Yunan işgal güçlerinin Ankara'ya doğru yürüyüşünü Çerkez Ethem kuvvetleri durdurdu. 1920 Temmuz'unda Yunan güçlerinin ilerlemesi karşısında çaresiz kalınca yine Çerkez Ethem'e başvurdu. Çapanoğlu isyanını bastıran Ethem apar topar cepheye gelerek Yunan ordusunun yürüyüşünü durdurdu. Demirci'ye kadar olanı bölgeyi yeniden ele geçirdi.

Mustafa Kemal, TBMM'de sarsılan otoritesini yine Çerkez Ethem'i kullanarak güçlendirdi. Mustafa Kemal'e rağmen Meclis'te İçişleri Bakanı seçilen Nazım Bey, Ethem devreye sokularak istifa ettirildi.

Bütün bu süre içerisinde işgalcilere tek bir kurşun bile sıkmadan "kestaneleri fırından elini yakmadan alması" burjuvazinin ne kadar yüksek bir sınıf bilinciyle hareket ettiğini gösteriyor.

8 Temmuz 1920'de Bursa'nın Yunan kuvvetlerinin eline geçmesi, ordunun itibar kaybetmesine yol açarken, padişah yanlısı güçleri dağıtması, Yunan işgal kuvvetlerinin yürüyüşünü durdurması, Çerkez Ethem'in prestij ve gücünü artırdı. Bu durum Mustafa Kemal ve şürekâsının korkularını da büyüttü. Nâzım ve Şükrü Beylerin Bolşevik düşünceye yakınlıkları, Meclis'teki Halk Zümresi üzerindeki etkileri Hafi

(Gizli) TKP ile kurdukları ilişkiler, THİF'in kurulması ve Nâzım'ın M. Kemal'e rağmen İçişleri Bakanı seçilmesi, M. Kemal ile Komünistler, Nâzım Bey ve temsil ettikleri güçler arasındaki iplerin gerilmesine yol açtı. Çerkez Ethem'in Yozgat isyanını bastırdıktan sonra Ankara'ya gelişinde Yeşil Ordu'ya üye olması bu tedirginliği daha da artırdı.

M. Kemal; bir yandan burjuva iktidara karşı açık bir tehdit oluşturan bu güçlere (Bakü TKP, Hafi TKP, YeşilOrdu, HalkZümresi ve ÇerkezEthem kuvvetleri) karşı savaş planlarını hazırlarken, bir yandan da bu planları, provokasyonlarla adım adım uygulamaya koydu.

- YeşilOrdu ve Halk Zümresi'ni parçalamak için bu örgütlenmelerde kendine bağlı İttihatçıları harekete geçirdi. 8 Eylül'de açıklanan Halk Zümresi programının karşısına, 13 Eylül'de Halkçılık programıyla çıktı.

-18Eylül'de "kaçak erat ve casusların" yargılanması ile görevli İstiklal Mahkemeleri kurduruldu.

-18 Ekim'de resmi TKP'yi kurdurdu. Resmi TKP'nin görevi TKP'yi susturmak, Yeşil Ordu ve Meclis'teki Halk Zümresi'ni parçalamaktı. Nitekim parti kurulduktan sonra Yeşil Ordu ve Halk Zümresi'nin önemli bir kısmı resmi partiye katıldı.

- Burjuvazinin öncelikli hedefi Çerkez Ethem'in yok edilmesi idi. Aralık 1921'de Çerkez Ethem kuvvetlerinin yok edilmesi planı devreye sokuldu. Garp cephesindeki bütün kuvvetler İnönü komutasında birleştirilerek Çerkez Ethem üzerine sürüldü. Amaç, Ethem'in iki ateş arasına alınarak yok edilmesi idi. Demirci Efe, Hafi TKP'nin talimatıyla Çerkez Ethem'den ayrıldı. Çerkez Ethem, burjuvaziye teslim olmak ya da savaş kuralları gereği Yunan kuvvetlerinden geçiş hakkı istemek seçenekleri ile karşı karşıya kaldı. Bu seçeneklerden ikincisini seçti, 8 Ocak'ta geçiş hakkını alarak Yunan kuvvetlerine teslim oldu.

Bakü TKP ve Türkiye'de faaliyet gösteren diğer komünist gruplar, işçi sınıfının mühtemel müttefiki olan Ethem Kuvvetleri'ne sahip çıkma bir yana, burjuvazi ile aynı dili kullanarak Çerkez Ethem'i hain ilan etmekte hiçbir duraksama göstermedi.

THİF, ÇerkezEthem olayını İttihatçıların eseri olarak gördü. Sovyet elçisi Upmal, Çerkez Ethem olayını yeni Sovyet elçisi olarak Ankara'ya gelen Kars'taki Budu Mdivani'ye telgrafla bildirdi: "*Batılı emperyalistlerin ardından yürüyerek örgütlediği başarısız ayaklanmanın ardından Ethem Yunanlılar'a kaçııştır. Hükümet onun yandaşlarıyla birlikte devrimci örgütleri de tepelemek istemektedir.*" (E.Akbulut-M.Tun-

cay, A.g.e., s.142-144)

TKP Dış Büro'nun 16 Şubat 1921 toplantısında Çerkes Ethem ile ilgili şu karar alındı; *"Bizler, Ethem'in ve yandaşlarının Batı Cephesi'nde, Anadolu Cephesi'nde devrimci Anadolu hükümetine karşı çılgınca anarşik çıkışını lanetliyoruz. Anadolu'daki devrimci hareketin destekçileri olarak bizlerin bu gibi şahıslarla hiçbir ilişkisi ve hiçbir ortak yanı olmamıştır ve olamaz."* (Dönüş Belgeleri – II s.41)

Ama bu yaltaklanmalar, komünistleri burjuvazinin saldırısından kurtarmaya yetmedi. THİF üyeleri, Çerkez Ethem'e yardım ettikleri gerekçesiyle tutuklandı. 21 Ocak'ta Emek Gazetesi "M. Kemal'e önder olarak saygısızlık ifadelerinden" dolayı kapatıldı. Tutuklamalardan paniğe kapılan Nâzım ve Şükrü Beyler, 2 Şubat 1921'de gazetelere ilan vererek THİF'nin kapatıldığını duyurdu. Tutuklananlar, İstiklal Mahkemeleri'nde yargılandı; 9 Mayıs'ta Nâzım Bey, Salih Hacıoğlu, Ziyetullah Nevşirvanov ve gıyabında Şerif Manatov 15'er yıl ağır kürek cezasına çarptırıldı. Sovyetlerin Ankara büyük elçisi Upmal istenmiyen adam ilan edilerek sınır dışı edildi.

Upmal THİF tutuklamalardan sonra, Kominterne'ne gönderdiği 5 Mart 1921'de tarihli raporda, Türkiye Komünist Hareketi'nin mevcut durumu ve geleceğine ilişkin şunları yazdı;

"Türkiye Komünist hareketinin gelecekle ilgili perspektiflerine kısaca değinirken, henüz savaşta çelikleşmemiş genç Türk komünistlerinin belirli bir tasasızlık, çocuksu, çok kararsız ve ikircimli yanına bir kez daha işaret ederek belirtmeliyim ki, onlar Anadolu'da gericilik dalgasından sonra mutlaka ve yakın bir zamanda yeniden örgütlenmeyi, saflarını sıkılaştırmayı, her renkten halkçılar gibi kendilerine yakın ama, yine de yabancı unsurlardan arınmayı başaracak ve çalışmalarına devam edeceklerdir. Ama bu çalışmalar ancak güçlerini uzun süre ve adım adım pekiştirmeleri, dünya görüşlerini sağlamlaştırılmaları ve geçici zayıflama anlarında istikrar ve tutarlılıklarını korumaları durumunda başarılı ve sağlıklı olabilir.

Türkiye Komünist hareketini; temel güç birikimi, örgütü hücrelerini ve Türkiye'de henüz eksik olan ve yığınların henüz yükseltemediği kendi fiziksel öncü kadrosunu yaratıp teşkilatlandırmayı gerektiren uzun bir süreç bekliyor. Bu öncü kadronun Sovyet Rusya tarafından suni olarak sera ortamında yetiştirilmesi, eninde sonunda yeni yenilgilere sebep olarak yalnız zarar verecektir.

Bizim Anadolu komünistleri politikasındaki hatalarımız arasında

yukarıda söz konusu edilen aşırı vasiliğe ve belki de İran'daki gibi, Anadolu hükümetine karşı çok sert muhalefet yapmada ifadesini bulan sopa gösterme taktiğine işaret etmek gerekir ki: bunlar çöküşü hızlandırmıştır.

Komünist Partisi gelecekte belki yine illegaliteye geçmek zorunda kalacaktır. Kanıma göre sözde devrimci Ankara ve onun TKP'si ile barış içinde yan yana yaşamaya ve işbirliğine güvenilemez. ...

Bu her türden uzlaşma hayallerinin sonudur. Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin her "devrimci adımını" desteklemeyi ne kadar hayal etseler de, hükümet TKP üyelerini kovuşturmaya mutlaka devam edecektir. ...

Türkiye'nin küçük deneyimi Lenin yoldaşın görüşünü bir kez daha doğruladı. Doğuda komünist hareketi daha doğuşundan itibaren billur gibi temiz olmalıdır ve yalnız kanatlarını açmakta olan genç Türk burjuvazisine yani Mustafa Kemal hükümetine karşı ardıcıl devrimci, dış emperyalizm ve iç feodalizm onun Türkiye'nin tam efendisi olmasını engellediği kadar devrimci tavır alırsa böyle olabilir.

Ama TKP'nin yolu onlarla değil. Daha şimdiden aramızda derin bir uçurum var ve Türkiye'nin ulusal kuruluşunun güncel görevlerine ilişkin soyut ortak noktalar arasındaki çürük köprücük üzerinden bu uçurum aşılamaz." Upmal raporunun başına şu not eklendi; "Bu rapor tercüme edildikten iki gün sonra müellifi THİF MK vefat etti... resmen öldü, hem de korkakların intihar günahıyla." (M. Tuncay, E. Akbulut, THİF- s. 160)

- M.Kemal'inyürüttüğü savaş planının son halkası, Bakü TKP'nin yok edilmesi idi. Mustafa Suphi TKP kongresi sonrasında, Komintern Doğu Şurası ve parti içinde bir grubun karşı olmasına rağmen, parti merkezini Türkiye'ye taşıma kararı aldı. Mustafa Suphi'nin bu kararı almasında kuşkusuz TKP içindeki ajanların, -Süleyman Sami, Mehmet Emin vb.- önemli bir rolü vardır. Ancak dönme kararının alınmasında TKP MK'sının Mustafa Kemal hareketini anti- emperyalist, ilerici, laik olarak nitelemesinin belirleyici önemde bir payı olduğu da görmememizden gelinemez.

Dönüş kararın alınması tartışmalarında Mustafa Suphi ile Mustafa Kemal arasındaki mektuplaşmalar gündeme geldi. Suphi'nin yazdığı mektubun tümü olup olmadığı kesin olmasa da, mektubun Trabzon Valisi Rüştü Beyin raporunda yer alan kısmı aşağıdaki gibidir.

Büyük Millet Meclisi Reis ve Kuva-yi Milliye Başkumandanı Musta-

fa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Osmanlı heyet-i murahhası reisi Tevfik Paşa'nın İstanbul'da tebliğ ettiği sulh şeraitine göre Anadolu Rençberlerinin son rızk-ı denemesi-ne kadar taarruz olunduğu anlaşıyor. Böyle bir sulhu kabule razı olan herhangi bir hükümet ve sınıf ile cıdale karar vermiş olan (iştirakiyun) teşkilatının müzaheretinize (desteğinize) nail olacağı ümidindeyiz. Buradaki faaliyetlerimiz hakkında Süleyman Sami yoldaş lazım gelen molumatı arz edecektir. Mağdur halkımızın halas-ı mübareze ve inkılapta olduğu kanaatiyle hatm-ı kelam ve teyid-i ihtiram (saygıyla) eyleriz.

Azadan Mehmet Emin, Heyet-i Merkeziye Reisi Mustafa Suphi (Mustafa Suphi, Yavuz Aslan say. 269)

Mustafa Kemal, Mustafa Suphi 'nin mektubuna 13/9 / 1920 tarihili mektupla cevap verdi.

“Bakü’de Türkiye İştirakiyun Komitesi Heyet-i Merkezi’ye Reisi Mustafa Suphi Bey ve azadan Mehmet Emin yoldaşlara

Süleyman Sami Yoldaş vedaatiyle gönderdiğiniz 15 Haziran 1920 tarihli mektubunuzu aldım.... Türkiye İştirakiyun Teşkilatı'nın da aynı kanaat ve gaye ile çalışmakta olmasını büyük bir memnuniyetle telakki ettik. Gaye ve prensip itibariyle bizimle tamamen müşterek olan Türkiye İştirakiyun Teşkilatı'ndan maddeten ve ma'nen hakkıyla müstefit olabilmekliğimiz için teşkilatımızın münhasıran Büyük Millet Meclisi Riyaseti'yle te'sis ve muhafaza-i irtibat eylemesi lazımdır. Türkiye’de dahilinde tatbik edilecek her nev’i teşkilat ve inkılabat ancak bu kanal vasıtası ile yapılabilir. ... Aynı hedefe yürüyen Türkiye İştirakiyun Teşkilatı ile tamamen tevhid-i mesai edebilmek üzerine Büyük Millet Meclisi nezdinde salahiyet-i tammeyi haiz bir murahhas göndermenizi ve Büyük Millet Meclisi tarafından Azerbaycan hükümetini nezdine murahhas olarak Bakü’ya gönderilmiş Memduh Şevket Bey ile te'sis-i irtibat ve tevhid-i mesai eylemenizi rica eder ve bilvesile samimi hürmet ve selamlarımı takdim ederim.” Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal

Cevabi mektuptan anlaşıldığı gibi açık bir davet yok, özetle; yetkili bir temsilci göndererek BMM ile görüşmesini ve Bakü'deki görüşmelerin de Memduh Şevket ile yapılmasını söylemiştir. “Mustafa Kemal, tam tersine Ankara'nın, dengeleri bozacağı ve siyasi havayı Hükümetin aleyhine değiştireceği endişesiyle TKP'nin Bakü'den Ankara'ya nakline ihtiyatlı yaklaşmış ve giderek buna açıkça karşı olduğunu her fırsatta söylemiştir. Ayrıca, Mustafa Suphi, kuruluş Kongresini Ana-

dolu'da, yasal statüde yapmak istediğini daha önce dillendirmiş ama Ankara'nın kesin ret tavrı üzerine bu seçenekten vazgeçmiştir. Kongre toplanmasına şiddetle karşı çıkan bir Hükümetin giderek hem iç ve hem de dış hasımlarına karşı daha da güçlendiği bir durumda TKP MK'sının ülkeye girmesine izin verebileceği ihtimalinin saflığının dışında neyle açıklanması gerektiği okuyucunun tasarrufuna kalmıştır.

Fakat, ısrarların devam etmesi üzerine ve Komintern defterinde Mustafa Suphi'nin adının arka sayfalara doğru kaydırıldığı istihbaratının sağlanmasının verdiği fırsatla, Ankara B planını yürürlüğe koyma yolunu seçmiştir. Kazım Karabekir'in olaya; *“Bakü'deki TKF'nın memleketimiz içinde, BMM'nin haberi olmadan ufak rütbelilerle veya halk ile teşkilat yaparak icraata kalkışması felaket olur....Eğer komünizm kabul edilmek lazımsa bunu ancak BMM kabul edebilir. Bir takım istekler ve devrimler olmaz. Bunu Bakü'ye bildirdim. Başka bir şey yapmalarına izin verilmeyeceğini anlattım. Onlar kabul ve Ankara'ya adam gönderdiler. Mustafa Suphi'de Ankara'ya gitmek için izin istedi ve kabul olundu.”* (Kazım Karabekir, İstiklal Harbimiz, Türkiye Yayınları, s.1075) şeklinde yaklaşması Mustafa Suphi'nin Karabekir'e, güvenmesine yetmiş, bu yüzden Bakü karşılaşmalarında Manatov'un uyarılarına kulak asmamıştır.”

Mustafa Suphi, Türkiye'ye dönmemeye dair birçok uyarı aldı; Doğu Şurası, Suphi'yi acele etmemekte uyardı. Şerif Manatov Suphi'yi birçok kez uyardığını yazdı; *“1920 senesi güz aylarında Suphi'ye Bakü'de tesadüf ettim; değişmişti. Teşkilatı büyümüş arkadaşları çoğalmıştı. Suphi Türkiye'ye gitmek fikriyle hastalanmış fakat bir parça tereddüt ediyordu. Kemal tarafından benim mevkufiyyatım ve Türkiye'den nef'i olunmam meselesi onun tereddüdünü daha artırdı. “Fakat ben Kazım Karabekir Paşa ile muhabere ediyorum o beni davet ediyor” diyordu;- Türk paşalarını siz bilmiyor değilsiniz, onların sözüne inanmaya gelmez. Onlar eski kurtlar diye benim tarafımdan edilen itirazlardan sonra o halde bir parça bekleyelim dedi. Suphi'yi arkadaşlarından birçoğu daima Türkiye'ye gitmek için teşvik etmekte olduğu anlaşılıyordu. Bir ay sonra biz Gümrü'den Bakü'ye avdet ettik. Ben Karabekir'i Suphi'ye, gayet istidatlı bir asker, pek kurnaz bir diplomat diye tasvir ettim. Fakat yoldaşları Suphi'yi Türkiye'ye gitmeye tamamen ikna etmişler, tarafımdan verilen malumatın ona hiçbir tesir etmediğini hissettim. Artık Suphi Türkiye'ye gitmek için karar vermişti.”* (M. suphi, Yavuz Aslan s.286)

Ayrıca daha önce Salih Zeki'nin Trabzon'dan dönüşünde MK'ya

verdi raporlarda Trabzon'da Mustafa Suphi ve komünizm aleyhinde çok ciddi bir propagandanın yapıldığını bildirmişti. Aynı türden bir bilgi de kongreden sonra örgütsel faaliyet için İstanbul'a gönderilen MK üyesi Nazmi'nin verdiği raporda yer aldı. Nazmi TKP MK'sından aldığı yüklü bir parayla İstanbul'a gitmek üzere yola çıktı, Tifliste kendi zevkine göre eğlendi, tutuklandı, tutukluluktan para vererek kurtuldu. İstanbul yerine vapurla Trabzona gitti. Trabzonda tutklanarak Hopa'dan sınır dışı edildi; anlatımına göre binbir meşakatle Bakü'ye dönebildi. 20 Kasım tarihinde Mustafa Suphi'nin de dahil olduğu MK toplantısında Trabzon'daki durumla ilgili şu bilgiyi verdi; *"Trabzon'da bulunduğum zaman öğrendiğim bir hakikat şudur; konferans (Doğu Halkları Konferansı kastediliyor –y) ve kongreden avdet eden vekillerin komünistlik ve bolşeviklik aleyhinde müthiş propaganda yapmalarından dolayı efkar-i umumiyenin aleyhimize dönmesidir"* (Dönüş B. I-210)

Dönüş için kesin kararını vermiş olan, Mustafa Suphi, Ethem Nejat, Mehmet Emin, Maria Suphi ve iki kurye ile birlikte 19 Aralık 1920'de Bakü'den ayrılarak Ermenistan üzerinde Kars'a doğru yola çıktı. 28 Aralık 1920'de Kars'a vardı. Aynı tarihte Türkiye'den sınır dışı edilen Upmal'in'in yerine Ankara'ya büyük elçi olarak atanan Midivani de Kars'taydı. Mustafa Suphi ve Sovyet Büyükelçisi Kars'ta Kazım Karabekir tarafından merasimle karşılandı.

Suphi, Kazım Karabekir'in tavsiyesi üzerine Mustafa Kemal'e yazdığı mektupta Kars'ta büyük bir memnuniyetle karşıladıklarını belirttikten sonra devamla; *"İstilacı ecnebi kuvvetlerin ve bu kuvvetlerin nüfuzu altında kalan İstanbul'a karşı milli hudutları muhafaza etmek üzere silaha sarılan Anadolu hiç şüphesiz Türkiye tarihinde yeni bir devir açmış oluyor. Memleketten gelen komünist vekillerinin iştirakiyle Bakü kongresinde teessüs eden Türkiye Komünist Fırkası bu devrin tam bir zafer ile tetevvüç edebilmesi için emperyalizme karşı açılan direnme cephesinin kuvvetlendirilmesine ve halkın geniş tabakaları içinde memleketin iktisadi esaretten kurtarılması ve tam bir istiklal elde etmesi gayesinin yaygınlaşmasına çalışmak üzerine faaliyetini memlekete nakletmek kararı vermiştir. ... Bu gayeler mücehhez ve her hususta memleket kanunlarının ver egeldiği müsaadeler dahilinde görev yapmada birlik olarak hareket ederek, yoldaşların yanlarında bulunan ve Komünizmin bilimsel esaslarını kapsayan bilgilerle beraber memleketimize girmeleri hususunda gereken kolaylıklarda bulunulmasını rica ve yakında Fırka'nın dahil ve hariçde takip ettiği ve edeceğim meslek hakkında anlaşmak ve her türlü kötü anlayışa olanak bırakmamak üzere sizlere*

katılmakla onur duyacağımızı arz ederiz.” (Yavuz Aslan s. 305)

Mustafa Suphi Kars’a vardıktan sonra İsmail Hakkı’ya yazdığı mektupta “..... tarihinde Kars’a muvasalatla orduya misafir olduk. Kazım Karabekir Paşa tarafından hakkımızda pek samimane muamele gösterilmiştir..... Bolşeviklere karşı muhabbet umumi bir mahiyette iken, son zamanlarda Çiçerin’in Bekir Sami’ye Van ve Bitlis’in Ermenistan’a ilhaki yolunda baki olan münasebetsiz bir teklifin şuyuu Rusya’ya karşı itimadı pek ziyade sarsmış, bizim de mevkiimizi meşgulata sokmuştur.”

5 Ocak 1921 tarihli mektubunda ise, Rıza Nur ve Ali Fuat Paşa ile görüşüğünü belirterek, “Kazım Karabekir’in kendisine sizin Ankara’ya gitmek üzere vücudunuza Mustafa Kemal pek memnun olmuştu. Fakat Tuapse’den on adam, diğer taraftan da birçok arkadaşlarınızın teşkilat halinde gelmeleri zannederim ki iyi telâkki olunmaz. Hükümet ne derse onu yaparız mealinde bir şeyler söyledi.” Mektubun devamında “Abid Alimov’un birdenbire zuhuru, paşanın her türlü teminatımıza ragmen bizim ihtilalciliğimize dair bir kat daha uyandırmış olduğuna şüphe yoktur” diye yazdı. Türk makamları tarafından Türk zabitlerini tutuklamakla suçlanan Abid Alimov Merkez Heyet kararıyla geri çevrildi. (Dönüş Belgeleri – II 12-17)

Mustafa Suphi’nin, Upmal’ın sınır dışı edilmesini ve Ankara’da THİF’e yönelik tutuklamaları bilmemesine imkan yoktur. Çünkü Upmal sınır dışı edilmişti ve Kars’ta birlikte olduğu Midivani onun yerine Ankaraya gelmekteydi. Ancak bütün bu yaşananlar Mustafa Suphi’yi uyandırmaya yetmedi ve yoluna devam etti..

Mustafa Suphi Kars’ta üç hafta kaldıktan sonra 18 Ocak’ta trenle Erzurum’a hareket etti. Mustafa Suphi Kars’tan ayrıldıktan sonra, Kazım Karabekir Kars’ta komünistleri tutuklamaya başladı, tutuklamalar Trabzon, Samsun ve Zonguldak’ta da sürdü.

Erzurum’da Suphi’nin geleceği haberi üzerine Muhafaza-i Mukaddesat Cemiyeti kuruldu. Halkı M. Suphi’ye karşı galeyana getirmek amacıyla kurulan bu cemiyet, Türkiye’de komünizme karşı kurulan örgütlerin ilkiydi. Bunu daha sonra Komünizme Karşı Mücadele Cemiyeti izledi. Cemiyet Erzurum’da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, vali Hamit Bey ile birlikte halkı galeyana getirdiler.

Mustafa Suphi ve yoldaşları 22 Ocak’ta Erzurum’dan arabayla Trabzon’a yola çıktı. Yol boyunca sürekli karşı tezahürat ve taşlanmaya maruz kaldılar. 28 Kanunisani 1920’de Trabzon’a 17 kişi olarak geldiler. Mehmet Emin’in karısı hastalandığı gerekçesiyle Erzurum’da

kaldı, Mehmet Emin bu hastalığı bahane ederek Maçka'da gruptan ayrıldı, Süleyman Sami grupla birlikte Trabzon'a kadar geldi. Trabzon'da halkı galeyana getirmek görevini üstlendi.

Mustafa Suphi ve yoldaşları şehrin içine sokulmadan limanda, sınırdışı edilmek üzere, bir sandala bindirildi, arkadan katillerinin içinde olduğu ikinci sandal hareket etti. Mustafa Suphi ve 15 Yoldaşı, 15 komünist 28-29 Kanunisanı'de Karadeniz'de katledildi. Katliamdan kurtulan Maria Suphi'nin akıbeti ise bugün bile bilinmiyor.

Katliamda, M. Kemal ve Kazım Karabekir'in bir işbölümü çerçevesinde hareket ettikleri anlaşılıyor. Karabekir, Bolşevik taraftarı rolüyle davet ediyor, Kars'tan Trabzon'a olan senaryoyu yazıp uyguluyor, Mustafa Kemal, son noktayı koyuyor.

Katliam Mustafa Kemal ve Kazım Karabekir'in emir ve kontrolünde, yerel yöneticiler ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin katılımı, Topal Osman, Yahya Kâhya ve adamlarının tetikçiliğinde gerçekleştirildi. Resmi tarih, olayın tek sorumlusu olarak hep Kazım Karabekir'i işaret etti. Kazım Karabekir, katliamın sorumluluğunun tek başına kendisine yıkılmasından rahatsız olacak ki Yahya Kâhya'yı çete faaliyetlerinden dolayı Trabzon'da tutuklatıp yargılanmak üzere Yozgat'a gönderdi. Yozgat'ta yargılanan Yahya Kâhya beraat etti. Trabzon'a döndü. Trabzon'da katliam hakkında "ileri geri" konuşması üzerine M. Kemal, özel muhafızı İsmail Hakkı'yı (Tekçe) Topal Osman'la birlikte Trabzon'a göndererek Yahya Kâhya'yı öldürttü. Daha sonra da aynı yöntemle Topal Osman öldürüldü. Böylece iktidarı ele geçiren burjuvazinin, M. Kemal hükümeti eliyle işçi sınıfı ve halka karşı yürüttüğü savaşın ilk kanlı perdesi de kapanmış oldu.

İktidarın sağlamlaştırılması, M. Kemal'in Sovyetler Birliği'ne karşı izlediği taktikte bir değişime olanak sağladı. M. Kemal bu taktik değişimini Komünist Enternasyonalin 3. Kongresi'ne katılmak üzere Moskova'da bulunan Tevfik Rüştü Aras'a 16 Mayıs 1921'de yazdığı mektupla şöyle dikte etti:

"Rusların eğilimlerini ve büyük yardımlarını sağlamak için müsamaha edilen ve komünizmi temsil eden her türlü örgütler tüm olarak ortadan kalkmıştır. Türkiye Komünist Partisi ile Halk İştirakiyun Fırkası bu gün tam olarak dağılmış ve ülkede komünizm mesleğini tutan ve temsil eden resmi, özel hiçbir örgüt kalmamıştır." (M. Tuncay, E. Akbulut, THİF s.82)

Burjuvazi, Çerkez Ethem kuvvetlerini, komünist hareketleri ezerek,

içerde iktidarını perçinledi. Davet edildiği Londra Konferansı’da 11 Mart’ta Fransa, 12 Mart’ta İtalya, 16 Mart’ta İngiltere ile yaptığı esir değişim antlaşmalarıyla, Türkiye’de iktidarın tartışılmaz sahibi olduğunu tescil ettirdi.

Mustafa Suphi ve yoldaşlarının 28 - 29 Kanunisanı, 1921’de Karadeniz’de Mustafa Kemal’in talimatıyla katledilmesinin ardından Bakü’de kalan dış büro, 14 Nisan 1921’de Komünist Enternasyonal Doğu Seksiyonu tarafından lağvedildi. Yerine TKP’yi yeniden toparlamak amacıyla, İsmail Hakkı, Süleyman Nuri ve Abid Alimov’dan oluşan TKP teşkilat bürosu kuruldu. Çok geçmeden bu büro, TKP temsilcilerinin de katıldığı Enternasyonal Doğu Seksiyonu’nun 12 Aralık 1921’de yaptığı toplantı ile lağvedildi. Böylece 1918’de Moskova’da Mustafa Suphi’nin başlattığı ve 10 Eylül 1920’de TKP’nin kurulması ile süren faaliyet sona erdi. TKP’nin Bakü’deki üyeleri, Gürcistan ve Ermenistan Komünist Partisi emrine verildi. (Dönüş Belgeleri II s.151)

Dönüş Belgeleri II’nin 186 sayfasında TKP ile ilgili ilginç bir belge yer alıyor. Doğu Komisyonuna başkanını taşıyan belgede söylenenler belgenin TKP Örgüt Bürosu tarafından yazıldığını gösteriyor. Belgede ele alınan konuların başında Radek’in Doğu komisyonunda (Doğu Halkları Propaganda ve Hareket Sovyeti kastediliyor –y) yaptığı konuşmaya verilen cevap geliyor, şöyle ki; *“Doğu Komisyonunda Radek yoldaş Türkiye komünistlerinin 1920 yılında Bakü’de yapılan 1. Kongresinde sadece Rusya’da, özellikle de Kırım’da ve diğer yerlerde yaşayan delegelerin katıldığını söylemişti ki, bu gerçeği yansıtmamaktadır.”* Türkiye’den gelerek kongreye katılanların isimleri sayıldıktan sonra kongreye Türkiye’den 7 örgütü temsilen 9 delegenin katıldığı belirtti.

Yine Radek’in TKP programının RKP programından alınmış olduğunu söylemesinin doğruyu yansıtmadığı belirtiliyor ve *“RKP programından yanlış bir şekilde alınan Ankara Halk Komünist Partisinin (THİF kastediliyor –y) programıdır”*. ... *“biz onu komünist partisi olarak kabul etmeyiz, ancak bu partide bizim bir takım komünist yoldaşlarımız çalışmaktadır.”* deniyor.

En önemlisi de, belgede yazılanlardan KEY Komitesi’nin TKP 1. Kongresini tanımadığı ortaya çıkıyor. Belgede bu durum şöyle ifade ediliyor; *“...yukarıda sayılanları Komintern’in bilgisine sunarak bizler, Türk komünistleri Komintern’in hem kongremizi hem de TKP’yi tanımaması halinde Komintern ile ilişkilerimizin nasıl olacağını bilmeyi isterdik.*

Bizim görüşümüze göre birincisi, I. kongremizin onaylanması ve TKP'nin tanınması, ikinci olarak, dikkatli ve ciddi bir yeniden kayıt ve partinin temizlenmesinden sonra TKP II. kongresinin toplanması işine başlanması. Aksi takdirde bu durum ortada kalacak, bu da istenmeyen unsurların komünist saflarında bölünmeler yaratmalarına imkan verecektir."

Belge şu istemlerin ileri sürülmesiyle son buluyordu; "Yazıda belirtilenler ışığında aşağıdakileri gerekli görmekteyiz;

1- Türkiye Komünist Partisinin I. Kongresi'nin Komintern tarafından tanınması.

2- TKP'nin geçen dönemdeki faaliyetlerinin gözden geçirilerek, eski yöneticiler tarafından hangi hataların yapıldığını ve bu hatalarda kimlerin şahsi sorumluluğunun bulunduğunun ortaya çıkartılması.

3- Kafkas Bürosu Komintern'in görevlendirdiği Doğu Halkları Sovyet Prezidyumu tarafından oluşturulan TKP örgüt bürosunun TKP'nin yegane merkez yönetim organı olarak kabul edilmesi ve bu büroya TKP yönetimi görevinin verilmesi.

4- Eğer herhangi bir nedenden dolayı Komintern, Büroyu oluşturan kişileri değiştirmeyi gerekli bulursa, büronun yeni üyelerinin Türk komünistlerinin geniş güvenine sahip, TKP Merkez komitesi eski yöneticilerinin yaptıkları hatalara karışmamış (görevi) kötüye kullanmamış ve yaşamlarının sivil kısmına kara sürülmemiş yoldaşlar arasından atanması gerekir. Sadece bu şartlara uyulması halinde TKP'nin yeniden oluşturulması ve Türkiye'deki faaliyetlerini artırılması imkanından söz edilebilir."

Salih Hacıoğlu'nun Ağustos 1922'deki THİF kongresinde yaptığı konuşmada Kongreyi "TKP kurucu kongresi" olarak nitelendirmesi ve Komintern belgelerinde bu kongrenin TKP I. , 1925 Akaretler kongresinin TKP 2. Kongresi olarak geçmesi bu belgeyi doğruluyor.

g)- THİF'in Yeniden Örgütlenmesi

Aralık 1920'de THİF'in kapatılmasından sonra, Tutuklananlar 29 Eylül 1921'de çıkartan afla tahliye oldu. Aynı süreçte Upmal sınır dışı edildi ve yerine Mihtivani görevlendirdi. Mihtivani anı ölümünden sonra onun yerini Ararov aldı. Tutukluların serbest bırakılmasından sonra, THİF'in yeniden kurulması çalışmaları başladı. Affan ve Nazım Bey Komün'ün yıl dönümü olan 18 Mart 1922'de, Ankara'da, Yeni Hayat'ı çıkarmaya başladılar. Türkiye'nin birçok yerinde yürütülen faaliyet so-

nucunda THİF kongresi 16 - 17 Ağustos 1922'de Salih Hacıoğlu'nun evinde toplandı. Kongreye Ankara örgütünden onaltı, Kayseri'den iki, Mersin ve Adana'dan dört, Sivas, Akhisar, Amasya'dan birer delege katıldı. Ayrıca kongreye Komintern adına J. Sadoul, S. Zorin, Michel, ve Ahmet Cevat, Fransız Komünist Partisi adına (Marcel) Paz, Magdeleine Max Paz ve Almanya'dan Rote Fahne Temsilcisi Friederich Akkerman ve Dyute Leonid katıldılar. Komintern temsilcisi Sadoul Konrede yaptığı konuşmada, *"Kongrenin bu toplantısında TKP ilk defa kuruluyor. Sizin kongreniz yalnız Türkiye için değil bütün yakındoğu ve dolayısıyla da bütün dünya proletaryası için büyük önem taşımaktadır. Komintern Yolun uzaklığına ve engellilerin çokluğuna karşın kongremize diğer parti temsilcilerini ve komünist basın mensuplarını gönderdi. ... Bütün komünist partileri iç burjuvalarına karşı çetin bir savaş veriyorlar; fakat doğuda emekçi yığınları ulusal burjuvazilerinin yanısıra Kapitalist emperyalizm tarafından sömürülüyor. Bu nedenle yarı sömürge durumunda olan ülkenizde ikili bir savaş yürütmeniz gerekmektedir. Komintern üç yıl boyunca Anadolu ulusal Kurtuluş hareketini aktif bir biçimde destekledi. Başlıca amacı, özellikle İngiltere'nin başını çektiği emperyalizmin doğuda da yok edilmesidir. Fakat Komintern bunun yanında emekçi yığınların ülke içinde devrimci savaşını da ihmal etmez."*

Komintern temsilcisi S. Zorin ise şunları söyledi; *"Genel oturum ve sekiyon çalışmalarınızda örgütsel program ele alındı. Bundan sonra önünüzde duran ödevlerin üstünde durulacak. Taktik savaşınızda işçi, köylü ve aydınları TKP içinde bir araya getirmeniz gerekiyor. Tarih beklemez. Bu ülkede üretici güçlerin gelişmesi bütün proletaryanın yararınadır ve ulusal devrim de buradan geçer."* (M. Tuncay- E Akbulut, THİF- s. 277)

Salih Hacı oğlu yaptığı konuşmada Kongreyi *"TKP kurucu kongresi"* olarak nitelendirdi. (age-276) Ahmet Cevat THİF'in üçüncü Enternasyonal'e katılma ve 21 koşulu kayıtsız şartsız kabul edildiğine dair önergesi oybirliğiyle kabul edildi.

İki gün süren kongrede Salih Hacıoğlu ve Nazım Bey arasındaki ihtilaf ön plana çıkınca iki ayrı liste oylandı. Oylama sonucu, Salih Hacıoğlu, Nazım Bey, Cevat, Mehmet Ali, Edip, Hilmi, Ata, Kenan ve Affan MK asıl, Necati, Muhiddin ve Ruşen Zeki yedek üyeliğe getirildi.

Ankara hükümeti yapılmasına izin verdiği halde sonradan kongreyi illegal ilan ederek, partinin 24 saat içerisinde kapatılmasını istedi. Buna rağmen THİF ekim ayı sonuna kadar faaliyetlerini açık olarak

sürdürdü. 19 Ekim 1922’de polis Parti binasını ve matbaasının basarak THİF’e yönelik yeni bir tutuklama furyası başlattı. 46 kişi tutuklandı, tutuklananlar hükümeti devirmeye teşebbüs etmek ve Sovyetler adına casusluk yapmak suçlamasıyla yargılandı, yargılama 9 Ağustos 1922’de sonuçlandı. Tutuklananlardan Salih Hacıoğlu ve Nazım Bey içinde, altısı üç aylık cezaya çaptırıldı ve serbest kaldı. Bu tutuklama ile birlikte THİF de dağıldı.

Komünist Faaliyetler: 1921- 1925

Bakü TKP’nin lağvedilmesi ve THİF’in dağılmasından sonra komünist faaliyet İstanbul merkezli olarak devam etti. Daha önce belirtildiği gibi İstanbul’da komünist faaliyet 1919’da kurulan Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Partisi (TİÇSP) ile başlamıştı. Bu partinin legal faaliyeti, 16 Mart 1920’de İstanbul’un işgaline kadar sürdü. TİÇSP’nin kapanmasından sonra Şefik Hüsnü ve arkadaşları Aydınlık Gazetesi’ni çıkartarak ve İstanbul Komünist Grubu’nu (İKG) kurarak faaliyetlerini sürdürdü. İlk sayısı Haziran/Temmuz 1921’ çıkartılan Aydınlık 6 sayı çıktıktan sonra İşgal güçleri tarafından kapatıldı. 20 Temmuz 1922’de (7. sayısı) ile yeniden çıkartılarak yayın faaliyetini sürdürdü.

1887’de kurulan ve Ermeni devrimci hareketinde önemi bir yere sahip olan Ermeni Sosyal Demokrat Partisi de (Hınçak) aynı dönemde, İstanbul’da faaliyet göstermekteydi. Ergir adlı bir günlük gazete çıkaran Hınçak, 1922’den sonra ağır baskılar altında, mücadele yürütüyordu.

Aynı dönemde İstanbul’da faaliyet gösteren diğer bir komünist grup da Beynelmilel İşçi İttihadı idi. (Bİİ). Bİİ İstanbul’da savaş öncesinde, özellikle Rum, Ermeni ve Yahudi işçiler arasında başlatılan sendikal örgütlenmelere bağlı olarak 18 Ekim 1920’de kuruldu. 11 kişilik illegal bir Merkez Komite tarafından yönetilen Bİİ’nin kuruluş nizamnamesinde, örgütün amacı, *“Bütün işçileri kapitalist sömürüye karşı, ücretli kölelik boyunduruğundan kurtuluş için, devrimci sınıf mücadelesi ilkesine dayalı olarak mücadele eden, büyük bir teşkilat haline birleştirmek, ... burjuva statükusunun proletarya devrimi ve diktatörlüğü ile alaşağı edilmesi”* olarak yer aldı. Örgüt bu amacın propagandası için Neos Anthropos (Yeni İnsan) adlı Rumca bir gazete çıkarıyordu. Bİİ’nin kurucularından ve etkin liderlerinden, Sefarim Maksimos Kasım 1921’de tutuklandı, serbet kaldıktan sonra, Yunanistan’a kaçtı. Eylül 1923’de Yunanistan Komünist Partisi MK üyesi oldu. E. Nikos Zaharyadis 1921’de Komünist Gençler Birliği’ni kurdu, 1924’te Yunanistan’a gitti,

Komünist Gençlik Hareketi'nin başına geçti, Roland Gizberg ise, Maksimos'dan sonra Bİİ genel sekreterliğini üstlendi, 1924'te tutuklandı, sınırdaşı edildi, faaliyetini KE. Yakınoğlu Seksiyonunda sürdürdü.

Bİİ'nin Kızıl Sendikalar Enternasyonalı (Profintern) Merkez yürütme Komitesine verdiği raporlarda, İstanbul'da, örgütlü 19 sendikanın 15'şinde 124 üyeye sahip olduğu yer aldı.

Bİİ, 1920-22 yılları arasında İstanbul'da birçok greve önderlik etti. Ondan fazla sendika kurarak 18 bine yakın işçiyi sendikal mücadeleye kattı. 18 Şubat 1921 yılında Kızıl Sendikalar Birliği Profintern'e üye oldu. Yunanistan Komünist Partisi'yle ilişki kurarak İstanbul'da onun yayınlarının dağıtımını yaptı.

Bİİ ile İKG arasında ilişki 1922 yılı içinde gelişmeye başladı. Bİİ, İKG, Hınçak İstanbul'da 1 Mayıs'ı kutlamak için bir araya geldi. İngiliz işgal birliklerinin 1 Mayıs'ın kutlanmasını yasaklaması üzerine İstanbul'un çeşitli yerlerinde mitingler düzenlendi. 3 Mayıs'da Kağıthane'de 4000 kişiye yakın işçiyi bir araya getirerek işçilerin güncel mücadeleleri ile ilgili kararlar alındı. Yine 1922 Haziranında Bİİ, ve İKG İstanbul'daki işçilerin birliğini sağlamak için girişimde bulundular. Birliği gerçekleştirmek için, Bİİ, İKG, TSP'den ayrılanların kurduğu Müstakil Sosyalist Parti, Ermeni Sosyal Demokrat Partisi (Hınçak), Denizciler Birliği, ve Marangozlar Birliği'nden temsilcilerin yer aldığı 10 kişilik bir komisyon kuruldu. Komisyon başkanlığına Bİİ'den Kazım (Faruk Asrı) getirildi. Komisyon kısa bir süre sonra Bİİ ve İKG'nin karşılıklı suçlamalarıyla dağıldı.

11 Ekim 1922'de imzalanan Mondros mütarekesinden sonra İstanbul'da yönetimin Ankara hükümetinin eline geçmesiyle Bİİ'nin faaliyetleri "Yunan işbirlikçiliği" suçlamasıyla yasaklandı, Neos Anthropol kapatıldı, aynı şekilde Ergir gazetesi de kapatıldı. Hınçak ve Bİİ'ye karşı bir terör kampanyası başlatıldı. Hınçak ve Bİİ üyelerinin bir kısmı tutuklandı, bir kısmı ise arandığı için ülkeyi terk etmek zorunda kaldı

İstanbul'daki Komünist Gruplarla Komünist Enternasyonal Arasındaki İlişkiler

Belgelerden, İKG ile Komünist Enternasyonal arasında ilk ilişkinin Enternasyonalin 2. Kongresi'ne Ethem Nejat ve Hilmioğlu Hakkı'nın delege gönderildiğine dair belgeyle başladığı anlaşılıyor.

"Odesa'da "Beynelmilel Komünist Cenup Bürosu" tarafından 30 Mayıs 1920 tarihli ve 38 numaralı tahrirat ile vaki olan davet üzerine

Moskova’da kurulacak 3. Beynelmilelin 2. kongresinde İKG’yi temsil ve Bütün Rusya Sovyet Teşkilatını tetkik eylemek vazifesiyle murahhas intihap olunan Dr Hilmioğlu Hakkı ve Ethem Nejat yoldaşlar Azerbaycan merkezinde kurulacağı duyulan şark komünist kongresinde dahi grubumuzu temsil salahiyetine haizdirler.” (E. Akbulut – M. Tuncay, İstanbul Komünist Grubundan Türkiye Komünist Partisine Cilt-I s.70)

Daha önce de değinildiği gibi, bu belge, Ethem Nejat ve Hilmi oğlu Hakkı’nın TKP kongresine katılmalarına dair bir ibare içermiyor. Ethem Nejat ve Hilmi oğlu Hakkı’nın TKP kongresine, İstanbul Şefik Hüsnü grubunu temsilen değil, tamamen kendi insiyatifleriyle katıldıkları anlaşılıyor.

İKG ile KEYK arasında 1922 yılı sonuna kadar (gönderilen raporlar hariç) doğrudan hiçbir ilişki olmadığı anlaşılıyor.

Şefik Hüsnü’nün K. Enternasyonal’e yazışmaları 31 Mart 1921’de gönderdiği raporla başlıyor. 31 Mayıs 1921’de Enternasyonal Üçüncü Kongresine gönderdiği 2. raporda ise, davet edildikleri üçüncü kongreye katılmayacaklarını şu gerekçelerle açıkladı. *“Kışın son aylarında İKG’nin 4 üyesi, Vehbi Sarıdal, Nafi Atuf Kansu, Servet Belkin ve Sadık Ahi İstanbul’dan daha özgürce çalışabilmek umuduyla Ankara’ya gittiler. ... İKG’nin militan kadrosunu bu gidişler nedeniyle çok düşmüş buldu. İşte bu nedenledir ki, her ne kadar Komünist Enternasyonal III. Kongresi’nde bir delegeyle temsil edilmesini çok arzu ediyor olsa da, İKG açık bir biçimde kırılmış gücünden bir üye daha eksilmesini uygun bulmamıştır.”* (age Cilt-I- s.106)

Şefik Hüsnü’nün bu tarihten sonra Komünist Enternasyonal’e gönderdiği bütün raporların içeriğini, Enternasyonalin Türkiye temsilciliğinin kendilerine verilmesi oluşturdu. 20 Ekim 1921’de gönderdiği raporda *“Enternasyonal’in hangi Teşkilatı İstanbul’daki ve genel olarak Türkiye’deki komünist oluşumları yönetme yetkisine sahip olacaktır?”* diye sorduktan sonra, Türkiye Komünist Partisinin Bakü’deki Teşkilat Bürosunun İstanbul’a uzaklığı nedeniyle bu görevi yerine getiremeyeceğini, Sivastopol ile Odessa’nın İstanbul ile günlük ilişkiler kurulabilmesinde daha uygun olduğunu, İKG’nin bu görevi üstlenmeye hazır olduğunu” belirtti. (age Cilt-I- s.112)

Enternasyonalin Türkiye temsilciliğini elde etmek için İKG’nin ilk hedefi Baküdeki TKP Teşkilat Büro’su oldu. Enternasyonalin TKP Teşkilat Büro’sunu kapatmasını, yolun kendilerine açıldığının işareti görerek “şükran”la karşıladı. Enternasyonal Dördüncü Kongresi’ne ka-

tılmak için Moskova’da bulunan İKG yöneticilerinden Ali Cevdet’in (Fahri) Komünist Enternasyonal yürütme komitesi’ne 6 Aralık 1921’de gönderdiği raporda, şunlar yer aldı; *“Türkiye işçi sınıfı proletarya diktasına götürecek kendi sınıf teşkilatını arıyor. Bu bakımdan Türkiye komünistlerinin önünde bir çalışma sahası daha var; emperyalistlerin, kapitalistlerin tesiri ve parçalanmış bulunan proleterleri yakınlaştırmakta olan dünya devrimi için, onları uzlaşmaz mücadeleye çekmek için, Komünizmin bayrağı altında birleştirme sahası. Bu vazifeyi Türkiye’de ancak hayat imtihanında kendini ispatlamış bizimki gibi bir teşkilat, yani daha Komünist Enternasyonal kurulmadan önce uzlaşmaz sınıf mücadelesi zeminine basmış ve Berlin’deki, Macaristan’daki devrim mücadelesinde kurbanlar vermiş olan, iki yıldan beri Türkiye’de devrimci tutumunu ispatlamış olup, bütün proletarya mitinglerini destekleyen ve yöneten, Türkiye işçi sınıfının düşmanlarıyla devamlı mücadele meydanında buluşan bir teşkilat yerine getirebilir. ... Dünya ile Türkiye proletaryası arasında bir duvar gibi duran, Türkiye proletaryası ile doğrudan bağlantı kurulmasına ve ortak çalışma yapılmasına imkan vermeyen hayalci Bakü teşkilatını bertaraf eden Komünist Enternasyonale Türkiye proletaryası içten şükran borçludur.”* (age Cilt-I- s.128)

Şefik Hüsnü Grubunun Enternasyonal’in Türkiye temsilciliği önündeki ikinci hedefi THİF’di.

Komünist Enternasyonal yürütme komitesi, Moskova’da bulunan İKG temsilcisi Fahri’ye 8 Ocak 1922’de gönderdiği yazıda, İstanbul komünist grubundan faaliyetleri hakkında rapor alamadıklarını belirterek, 7 Kasım’da başlayacak olan Enternasyonal 4. Kongresine biri tam oy hakkına sahip iki delegenin gönderilmesini istedi. Şefik Hüsnü, Komünist Enternasyonalin kendilerine iki delege ayırmasına 4 Ekim 1922 raporunda itiraz etti; *“Mektubunuza göre İKG kongrede bir tam bir istişari oya sahip olacak. Ankara’dan aldığımız bir habere göre Yürütme Komitesi Halk İştirakiyun Partisi’nden de Moskova’ya 2 delege göndermesini istemiş. YK’nin bizi Ankara Halk İştirakiyun Partisi’yle eşit tutmasına inanmak istemiyoruz. Bizzat Radek yoldaşın beyanlarına göre bu parti, kelimenin tam anlamıyla bir Komünist Partisi değil, sadece yarı aydınların ve devrimci eğilimli burjuvaların bir derneğidir. Elbette bizler bu yoldaşlarını çabalarının en övgüye değer ve teşvik edilesi çabalar olduğu kanısındayız. Ne var ki Türkiye’nin hakiki Komünist Partisi İstanbul proletaryası içinde çok sağlam bir iktisadi ve içtimai zemine sahip parlak Marksistlerden oluşan İKG çevresinde billurlaşmaktadır. Ayrıca Yürütme Komitesi’nin İKG’ye tek bir oy hakkı*

önermesine de çok şaşırdık. 3. Kongrede, yanlış bilgi edinmediysek, Türkiye Partisi “on tam oy” hakkına sahipti. Türkiye’nin iktisadi ve içtimai halinin nesnel hakikatine uygun olarak bu oyların adil bir dağılımı yapılmak isteniyorsa; iki oy Ankara İştirakiyun Partisi’ne, bir oy (ve sadece bu defalık) varsa herhangi bir ayrılıkçılar grubuna verilmelidir; kalan yedi oy hakkı da, Türkiye’nin hakiki Komünist Partisi olan İKG’ye düşecektir. Delegasyonumuzu Orhan yoldaş (Sadrettin Celal -y) yönetecektir. bu kongrede bir karar oyuna sahip Türkiye Komünist gençliği adına Komünist Gençlik Enternasyonalı 3. Kongresi’ne katılmak üzere Moskova’ya gidecek. Bu Nedim yoldaştır. (Vedat Nedim Tör-y) ... Orhan yoldaş Türkiye devrimci sendikaları adına Kızıl Sendikalar Enternasyonal Kongresi’ne katılmak üzere İşçi Derneği (İstanbul Sendika Birliği) adına bir mazbataya da sahiptir.”

Ş Hüsni, Bİİ’ye karşı saldırıya geçmeyi de ihmal etmedi; “Bu arada Kızıl Sendikalar Enternasyonalı sekiyonu iddiasında olan, aslında farklı mesleklerden ve Rum asıllı 30 dolayındaki sendikalist, liberteri bir araya getiren bir dernek olan İstanbul Beynelmilel İttihadı, Türkiye emekçi kitlesine tümüyle yabancısıdır. Bugün olduğu gibi gelecekte de bu grup Türkiye’nin proleter hareketinde herhangi bir rol oynamak durumunda değildir..... İKG onlarla işbirliği yapmaya her zaman hazır olmuştur, ancak İKG bu yoldaşların Kızıl Sendikalar Enternasyonalı kongresinde Türkiye’nin emekçileri adına yer almak üzere hiçbir sığata halen sahip olmadıklarını eklemeyi görev bilir.”

Sefik Hüsni, raporunu Kemalist Hükümeti desteklemeye devam ettiklerini ekleyerek sonlandırdı;

“Burada belirtilmesi gereken bir son nokta, Küçük Asya’da milliyetçilerin son zaferlerinden kaynaklanan Türkiye’nin yeni siyasi durumu karşısındaki tutumumuzdur. İKG her zaman Türk milli hareketinin, son tarihinde, İtilaf emperyalizminin, Avrupa sermayesinin Rum ve Ermeni ajanlarıyla işbirliği içerisinde daha nüve halindeyken boğmaya çalıştığı Türklerin oluşum halindeki büyük kapitalizminin çıkarlarını savunmaya dönüktür.” (age Cilt-I- s.212-214)

5 Kasım - 5 Aralık 1922 tarihleri arasında Moskova’da toplanan Komünist Enternasyonalın 4. Kongresi’nde, Sadrettin Celal İKG’yi, Salih Hacıoğlu THİF’i ve Vanlı Kazım Bİİ’yi temsil etti.

Sadrettin Celal’in İKG adına katıldığı Enternasyonal’in 4. Kongresi’nde yaptığı konuşma çelişkilerle dolu, Sadrettin Celal bir taraftan Kemalist hareketi komünistlere karşı yaptığı baskı nedeniyle eleştirir-

ken, diğer taraftan da bu hareketi desteklediklerini söylemekten geri durmadı. Konuşmasına eleştiriyle başladı; *“Bağımsızlık mücadelesinden doğan ve kendisinin tamamıyla Misakı Milli’den yana ve emperyalizme karşı olduğunu ilan eden Büyük Millet Meclisi Hükümeti son üç yıl boyunca davranışlarıyla bir ihanet politikası izlediğini ortaya koymuştur.”* Hükümetin ihanet politikasını; şura hükümeti kurmaktan vazgeçme, ve Türkiye’de komünistlere yapılan katliam ve baskılarla açıkladı. Sıra desteklemeye geldi; *“TKP Emekçi kitlelerin emperyalizme karşı mücadelesinde burjuva milliyetçi Hükümeti her zaman desteklemiştir. TKP ortak düşman karşısında programından, ideallerinden geçici ödüller vermeye bile razı olmuştur.”* diyecek kadar ileri gitti. (age Cilt-I- s.234)

Sadrettin Celal’den sonra söz alan Radek, S. Celal’in eleştirilerinde fazla ileri gittiğini düşünmüş olacak ki, TKP’ye destur çekmeyi gerekli gördü; *“Yoldaşlar, Türkiye’de Komünistlere yapılan baskılar, Türkiye’de daha yeni yeni gelişmeye başlayan sınıf mücadelesinin bir parçasıdır. Türk komünistlerine Türkiye’de milli kurtuluş hareketinin desteklenmesini sağlık verdiğimizden ötürü bir an pişman olmadık. Türk halkının bütün geleceği söz konusudur. Bu ya özgürlük, ya dünya kapitalizminin boyunduruğu altında kölelik sorunudur. ... Bu baskı anında bile Türk komünistlerine diyoruz ki, içinde bulunduğumuz zaman, sizi yakın geleceğe karşı kör etmesin! Uluslararası devrimcilik açısından son derece önemli olan Türkiye’nin bağımsızlığının savunulması henüz gerçekleşmemiştir. Kendinizi size baskı yapanlara karşı koruyun, size vurulunca siz de vurun; fakat özgürlük kavgasının henüz bitmediğini ve önünde daha bir süre,Türkiye’nin öteki devrimci öğeleriyle birlikte yürümeniz gereken bir yol olduğunu unutmayın.”* (age Cilt-I- s. 239)

Komünist Enternasyonal’in 4. Kongresi sonrasında KEYK, Türkiye’deki komünist grupları, Türkiye Birleşik Komünist Partisi (TBKP) adı altında birleştirilmesi kararı aldı. Alınan karar uyarınca İKG’den Şefik Hüsnü, Bİİ’den Vanlı Kazım, THİF’den Salih Hacıoğlu ve Hınçak’dan bir temsilci ile TBKP teşkilat bürosu kurulması kararlaştırıldı.

İKG bu bileşimden rahatsız olacak ki, Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesine şunları yazdı; İKG *“Geçici teşkilat bürosu kurulması kararını büyük bir memnuniyetle kabul eder. ... Yürütme Komitesinin dikkatini bu Büro üyesi olarak Kazım ve Salih gibi yoldaşların atanmasından kaynaklanabilecek tehlikeye özel olarak çekmeyi ödev bilir. Kazım sadece birkaç aydır Bİİ üyesidir ve ne Türk ne de Rum işçi kitleleri üzerinde herhangi bir etkiye sahiptir ve İstanbul komünist hareketini*

yöneten yoldaşlara en küçük bir güven telkin etmez.Türkiye İştirakiyun Partisi'nin geçici Büro temsilcisi Salih yoldaşa gelince, onun hesabına da oldukça ciddi bir takım değerlendirmelere sahibiz. Komünist ideolojiye nüfus etmiş olanlara aydın ve burjuva olarak muamele eden ve komünist olmak için işçi olmanın gerekli olduğuna inanan bu yoldaş eski bir baytar subayıdır. Desteklediği bakış açısı, uvriyerizm Komünist Enternasyonal'in öğretilerine tümüyle karşıdır. İKG bu olguları göz önünde bulundurarak, Komünist hareket üst yönetiminin böylesi yoldaşlara teslim edilmesinin onu kesin bir ölüme mahkum etmek olacağını beyan etmeyi kendisi için mutlak bir ödev sayar. Böylesine büyük bir sorumluluğu üstlenemeyecek olan grubumuz yürütme komitesini uyarmayı zorunlu görür.” (age Cilt-I- s. 246)

İKG'nin THİP'e yönelik eleştirilerini daha sonra da sürdürdü, “Ankara Partisinin (THİF) bir bölümü darbe yapmak (Şefik Hüsnü, Çerkeş Ethem'i “desteklediği gerekçesiyle,” 1921 yılı başına THİF'e yönelik burjuva saldırıyı kastediyor-y) çılgınlığıyla, hareketi ezmek için fırsat kollayan milliyetçi hükümetin şimşeklerini üzerine çekti. Böylece gelecek için çok şeyler vaat eden bu teşkilat bir sonraki affa kadar acınacak bir bitkisel yaşam sürdürmeye mahkum oldu. Salih ve Affan gibi en çok tehdit altında bulunan ve polis tarafından her yerde aranan yoldaşlar bizim İstanbul'da yürüttüğümüz faaliyete hiçbir yarar sağlamazlar. ... Türkiye'de tanınan tüm gruplar arasında emekçi yığınlar üzerinde hissedilir bir etki yaratan, hükümete karşı en uygun politika izleyen sadece İKG'dir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Hınçak mensupları ortada yok, Bİİ üyeleri parmakla sayılır herhalde. Bu koşullarda oluşturulduğu haliyle teşkilat Bürosu mevcut güçleri kesinlikle yansıtmıyor. İKG'yi diğer teşkilatların her birinden bir temsilciyle birleşerek Komintern delegesinin gözetimi altında parti kongresini hazırlamakla görevlendirilmek çok daha akla uygun olurdu.” (age Cilt-I- s. 287)

TBKP teşkilat Bürosunu kurup faaliyeti yürütmek üzere Ocak 1923'de KEYK temsilcisi Şarki/Gafurov Salih Hacıoğlu ile birlikte İstanbul'a geldi. Mart 1923'de önce Vanlı Kazım ardından Salih Hacıoğlu tutuklanınca Teşkilat Bürosu toplanamadı. 1923 tutuklamalarıyla durum daha da vahimleşti. İKG ve Bİİ, 1 Mayıs 1923'de ortak bir bildiri basarak dağıttı. Bildirinin dağıtılmasından sonra tutuklamalar başladı. Kazım ve S. Hacıoğlu'ndan sonra Şefik Hüsnü de tutuklandı. Rum ve Ermeni komünistler üzerine ağır polis baskısı nedeniyle birçok komünist yurt dışına çıkmak zorunda kaldı ve Komintern'in oluşturmasını öngördüğü Teşkilat Bürosu toplanamadan kaldı.

Komünist Enternasyonal Doğu şubesi Türkiye temsilcisi Şaki, Moskovaya döndükten sonra Doğru Şubesi'ne gönderdiği raporda Türkiye'deki grupların bir analizini yaptı; Bİİ'den Kazım ve THİF'den Salih Hacıoğlu'nun "evde oturduğunu, tutuklanmaktan korktuğunu", Hınçak grubundan birçok kişinin baskılar nedeniyle Bulgaristan'a kaçtığını, bu nedenle sorumlu birinin bulunamadığını, ama Teşkilat Bürosu'un faaliyetinin iyi gittiğini yazdı. Halbuki, Komintern'in kurulmasını ön gördüğü Büro, 1 Mayıs 1923'deki tutuklamalardan sonra dahi bir araya gelememişti.

Şarki'nin raporu İKG ile diğer Komünist gruplar arasındaki rekabetin İKG lehine çözümünü içeriyordu: *"İstanbul'daki komünist gruplar arasında yalnız Aydınlık grubu gerçekten çalışma ve doğru komünist çizgide yürüme yeteneğine sahip ciddi bir teşkilat sayılmalıdır. Aydınlık grubu gizliliği mükemmel oluşturmuş, bu bakımdan artık büyük bir deneyime sahiptir. Bu teşkilatda belirli bir disiplin var ve herkes görevini net olarak anlıyor; Bu sebepten dolayı bu grup Türkiye Komünist Partisi'nin temel çekirdeği sayılmalıdır."* (age Cilt-I- s. 311)

Şarki raporda, Bİİ'den Roland ve Volve ile birlikte THİF'den Affan'ın Parti'den ihraç edilmelerini önerdi. İKG, Şaki'nın bu raporuyla Türkiye'de komünist hareketin Enternasyonal nezdindeki temsilciliğini garanti altına aldı, Bİİ ve THİF'e eleştirileri daha da sertleşti.

Şefik Hüsnü bu rapordan aldığı güçle 15 Kasım 1923'te Komünist Enternasyonal yürütme Komitesi'ne yazdığı raporda bir günlük gazete çıkartılması için para yardımı talebini dile getirdi. Yardımın yapılmaması durumunda ise Komintern'i adeta tehdit etti; *"şu ikisinden biri ya Enternasyonal'e 4 yıllık üyelik deneyimimizden sonra sizin güveninize sahibiz ve bu durumda hemen faaliyete geçebilmemiz için ihtiyaç duyduğumuz şeyi bize geciktirmeden vermeniz gerekiyor ya da güveninize layık değiliz ve bu durumda da bizim çalışmamıza ilgi göstermenizi gerektiren hiçbir şey yok. Ne olursa olsun teşkilatımız komünistlerin İstanbul basınında bir yer almasının acil olduğu kanısındadır. İKG üyeleriyle olmayacaksa Enternasyonal bu yaşamsal sorunu çözme kavuşturacak başka kişileri acil olarak bulmak zorundadır."* Aynı raporda Şefik Hüsnü Komintern'den Moskova'da eğitim gören Nazım Hikmet, Ahmet Cevat, Vala Nurettin ve Şefket Süreyya'nın Türkiye'ye gönderilmesini istedi. (age Cilt-I- s. 331)

Şefik Hüsnü 3 Mart 1924'te Enternasyonal'e gönderdiği bir başka raporda Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun çıkarılması, tekke, medreselerin ve şer-i mahkemelerin kapatılmasından hareketle şunları yazdı; *"Tür-*

kiye’de burjuva demokratik devrimin yeni bir evresine tanık oluyoruz. Milliyetçi Parti’nin ülkeyi burjuva demokrasisi yönünde yenilemek için sarsılmaz bir iradeye sahip olduğu gitgide daha fazla ortaya çıkıyor. Teşkilatına ve ülkeye bu itkiyi veren özellikle partinin şefi Mustafa Kemal’dir. ... Bizlere gelince, bizler de milliyetçilerin enerjilerini, dini kurumları kökten yıkmaya ve halkta en kökleşmiş önyargıları gözden düşürme yolunda harcamalarından sevinmekten başka ne yapabiliriz. ... Ne olursa olsun, Kemalistlerin yeni girişimlerinden memnun olmamız yerindedir. Türk proletaryasının gerçekleşmekte olan değişikliklere sempati duymasını sağlamayı ödev biliyoruz. ... Bize gelince, yeni konjonktürde biz, milliyetçilerin tarafını tutma noktasına çekildik. İç politikadan, muhalefet gericiliği ve ruhban sınıfını, hükümet ise ilerlemeyi temsil ediyor. Dolayısıyla hükümete halihazırdaki reformları en geniş halk kitlelerine benimsetme konusunda yardımcı olmamız gerekiyor.” (age Cilt-II- s. 30)

K. E. Doğu Seksiyonu başkan yardımcısı Brike’in 20 Şubat 1924’te Doğu Seksiyonu Türkiye sorumlusu Mirniy’e yazdığı mektup Şefik Hüsnü’nün yukardaki raporuna bir cevap niteliği taşıyor. “*Burjuva devrimindeki bunalım her şeyden önce geçmişin güçlerini alt etmek için işçi ve köylü yığınlarına dayanmaktan korkan küçük burjuva hükümetinin sonu gelmeyen tereddütlerinde kendisini gösteriyor. Bu karmaşık koşullarda Türkiye’deki olayların net bir şekilde irdeleyip değerlendirilebilmesi durumunda Komünist Partisi işçi yığınları ve hatta köylü yığınları üzerindeki etkisini önemli ölçüde artırabilir. Ama gördüklerimiz bizi son derece rahatsız ediyor. Ben sana Legal Marksizmin tam da bizim partimizin saflarında ortaya çıkması tehlikesini sezinlediğimi daha önce yazmıştım. Bana “vazife”den gönderdiğin çevirileri incelediğimde daha da tedirgin oldum. Açık söyleyeceğim partimizin zirvesinde burjuvazinin radikal kanadına dönüşme eğilimi olduğunu net olarak görüyorum.*” (age Cilt-II- s. 24)

Brike bunları yazarken bundan yaklaşık bir ay sonra Komintern’e rapor yazan Şefik Hüsnü’nün tam da bu yolda yürüdüğü aşağıdaki alıntıda net bir biçimde görülüyor.

“Türkiye’de kapitalizmin gelişmesini sağlayabilecek tek güç işçiler ve köylüler sınıfının gücüdür ve bu kapitalizmin biçimi kaçınılmaz olarak devlet kapitalizminden ve proletarya diktatörlüğünden başka bir şey olamaz. Aynı objektif koşulların sonucu olarak burjuvazi çocukluk döneminden çıkmadan önce içtimai görevlerinin hemen hemen tümünü yerine getirdiğinden artık proletarya karşı mücadele ve yabancı

sermaye ile uzlaşma evresine girmiştir..... Ancak bu hakikate rağmen TKP'nin ve Türk proletaryasının zayıflığı ve gençliği nedeniyle Sovyet Rusya'nın Türkiye'deki burjuva Cumhuriyeti ile ittifak yapmak zorunda kalmasını gayet iyi anlıyoruz ve bu ittifakı destekleyeceğiz. Hatta şuna da inanıyoruz iki devlet arasındaki ilişkiler sıkı olduğu ölçüde, Cumhuriyetimizin burjuva hükümeti, belli sınırlar içerisinde TKP'nin propagandasına karşı da daha hoşgörülü olacaktır.” (age Cilt-II- s. 48)

Şefik Hüsnü KEYK Prezidyumu'nun Enternasyonal'in 5. Kongresi'ne katılma çağrısını “*kamu makamlarıyla sorunu*” olduğunu, Moskova'ya gitmesinin hükümet tarafından öğrenilmiş olacağını, Moskova'dan para aldığı dedikodusunun ortaya atılacağını vb. bir çok nedenle gerekçelendirerek, “İstanbul'dan ayrılmanın uygun olmayacağı kararna vardım” diyerek geri çevirdi. 5. kongreye TKP adına Hasan Ali Ediz, istişari oyla Ahmet Cevat'in delege olarak gönderilmesine karar verildi (age Cilt-II- s. 56)

5. kongrede Manuilski TKP'ye yukardaki alıntıya benzer sözlerle eleştirdi. TKP adına söz alan Vanlı Kazım, Kemalizme karşı yaptığı bir dizi eleştiriden sonra şunları söyledi; “*Mustafa Kemal, Simko ve birçok başkaları ister burjuvazinin, ister feodal sistemin temsilcileri olsunlar, ezilen Yakındoğu'nun dünya kapitalizmine karşı, aynı zamanda dünya proletaryasının da düşmanı olan bu kapitalizme karşı verdiği savaşın bayraktarlarıdır. Bu hareketleri ve emperyalizme karşı kurulmuş cep-heleri olabilecek her yoldan desteklemeliyiz.*” (age Cilt-II- s. 73)

İKG ve Şefik Hüsnü'nün Komünist Enternasyonal'e gönderdiği raporlardan ve Komünist Enternasyonal Kongrelerinde yapılan konuşmalardan şu dört ortak noktanın ön plana çıktığı görülüyor; birincisi; İKG hemen her rapor ve konuşmada Spartaküs kökenli olduğunu ileri sürerek, Türkiye'deki komünist hareketler içerisinde en komünist olanın kendileri olduğunu ispatlamaya çalıştı. İkincisi, Türkiye'deki bütün diğer parti ve grupların komünist olmadıkları, provokatör, maceracı vb. oldukları ve bu yüzden de Türkiye'de Enternasyonal temsilciliğinin İKG'ye verilmesi gerektiği, üçüncüsü, zaman zaman eleştirmelerine karşın Kemalist iktidarı destekledikleri, dördüncüsü, ise hemen her rapora iliştilen para talebidir. Şaki'nin KE Doğu Şubesine verdiği rapor, bunların tümünü İKG'ye verdi.

Yukarıdaki alıntılardan da anlaşılacağı gibi 1922- 25 arasında Türkiye'deki komünist harekette iç kavga belirleyici bir hal aldı. Bu iç kavganın temelinde, Bakü TKP'nin kapatılması ve THİF'in dağılmasından sonra Türkiye'de Enternasyonal'i kimin temsil edeceği sorusu vardı.

Bu sorun Şefik Hüsnü'nün planlı, hesaplı faaliyeti ile çözüldü. Çözümde Bİİ, Hınçak ve THİF'e yönelik tutuklamalar da önemli bir rol oynadı. İKG Komünist Enternasyonal'in Türkiye seksiyonu unvanını Akaretler Kongresi ile tescilledi.

KEYK'nin Türkiye'deki partileri TBKP adı altında birleştirme kararı, Bİİ temsilcilerinin ülkeyi terk etmek zorunda kalması, Şefik Hüsnü'nün deyimi ile Hınçak'tan hiçbir üyenin bulunamaması sonucunda Teşkilat Bürosu İKG'nin kendi üyelerinden oluşan bir büroya dönüştü. Bu büronun yürüttüğü faaliyet sonucunda, Komintern belgelerine göre; TKP'nin 2'inci, TKP'ye göre 3. Kongre'si Şubat 1925'te İstanbul Akaretler'de toplandı. Eldeki bilgilere göre kongreye 21 delege katıldı. Şefik Hüsnü sekreterliğinde 7 kişilik bir Merkez Komite (Şefik Hüsnü, Vedat Nedim, Sadrettin Celal, Şevket Süreyya, Elektrikçi Nuri, Ali Cevdet, Hamdi Şamilov ve Hikmet Kıvılcımlı) ve 3 kişilik bir Dış Büro (İsmail Bilen, Hüsamettin Özdoğu, Hasan Ali Ediz) oluşturuldu. Kongrede Parti programına dair bir taslak sunulsa da, programın tartışılmadığı ve onaylanmadığı anlaşıyor. Kongre'de 10 Eylül 1920'de kabul edilen TKP programı ve tüzüğüne dair hiçbir atıfta bulunulmadığı dikkate alındığında TKP'nin Akaretler kongresinden sonra en azından 1926 Viyana Konferansına kadar faaliyetine programsız ve tüzüksüz devam ettiğini kabul etmek gerekiyor.

TKP: 1925-1930

TKP Akaretler kongresinden hemen sonra, 1925 Şubat'ında Kürdistan'da Şeyh Sait ayaklanması başladı. Ayaklanma, ordunun Kürdistan'ı yeniden işgali ile bastırıldı. TKP ayaklanmayı İngiliz yanlısı ve gerici olarak nitelendirip orduya destek verse de, yürürlüğe giren Takrir-i Sükûn Kanunu ve İstiklal Mahkemeleri'nden kurtulamadı. Merkez Komitesi'nin birçok üyesi (Şevket Süreyya, Elektrikçi Nuri, Sadrettin Celal, Hikmet Kıvılcımlı), tutuklandı. Şefik Hüsnü ve Hasan Ali Ediz tutuklamalar başlamadan, Nazım Hikmet ise sonradan yurt dışına çıktı,

12 Mart'ta Aydınlık ve Orak Çekiç kapatıldı. 1 Mayıs 1925 bildirisi ile birlikte yeni tutuklamalar başladı, tutuklamalar Haziran'a kadar sürdü. Tutukluların aldığı cezalar Ağustos 1925'te kesinleşti; Eczacı Vasıf, Şevket Süreyya, Hikmet Kıvılcımlı 10 yıl, elektrikçi Nuri, Sadrettin Celal 7 yıl, Nazım Hikmet, Şefik Hüsnü, H. Ali Ediz gıyabında 15 hapis cezasına çarptırıldı. Ekim'de İzmir'de yeni bir tutuklama dalgası başladı.

1925 tutuklamaları ile Türkiye’deki Parti faaliyeti neredeyse durma noktasına geldi. Vedat Nedim 5 Ağustos 1925’te Şefik Hüsnü’ye yazdığı mektupta; *“Elde kalan elemanlar hem çocuk, hem cahil... Ben size daima hükümetin bu sükutuna pabuç bırakmaya gelmez. Biraz ihtiyatlı davranalım. İlegal çalışmak mecburiyetinde olduğumuzu unutmayalım. Biz o kadar açılmayalım. Bir gün gelir tepeden inme, dut toplar gibi hepimizi birer birer toplarlar demez miydim. ...Neşriyat meselesi hakkında düşündüm..... Şimdilik açık neşriyat yapmanın imkanı yok. ...Bana kalırsa o tarzda çalışalım ki, ezilmeyelim. Biraz dalbudak sallalım. Ondan sonra hükümet isterse birkaç dalımızı koparsın. Şimdi tohum atmak zamanıdır.”* diye yazdıktan sonra, Merkez Komitenin genişletilmesini istedi. (age Cilt-III- s. 55)

Şefik Hüsnü 31 Ağustos 1925’te Komünist Enternasyonal Doğu Şubesine yazdığı raporda, partinin durumunu ve yapılması gerekenleri şöyle özetledi; *“İstanbul’dan alabildiğimiz haberlere göre teşkilatımızın durumunu aşağıdaki biçimde niteleyebiliriz: Taşrada hiçbir kayba uğramadık. Savaşçılarımız görevlerinin başında. ancak üzerinde düzenleyici bir Merkezi otoritesini hissetmiyorlar. Parti yönetimi bütünü ortadan kalkmış gibi hissediyorlar. Yeni Merkez Komitesine ne ölçüde güvenebileceklerini bilmiyorlar Türkiye’de herkesin üzerine bir karabasan gibi çökmüş Kemalist terörün de etkisiyle, kazanmış oldukları konumların savunulması ile yetinmek isyan ettirici eğilimine sahipler. Bununla birlikte halen meselenin özü pek partimizin iç teşkilatında değil, ülkenin genel koşullarında ve Kemalistlerin komünizme karşı benimsedikleri net ve şiddetli bir biçimde düşmanca tutumda. ... Bu şartlar altında Komünist Enternasyonal’in şöyle ya da böyle davranması gerekiyor. Hükümet komünistlere hayatı imkansız kılıyor. Komünist Enternasyonal bu yolda onun sonuna kadar gitmesini engellemeyi denemelidir. Bir dakika bile geciktirmeksizin Kemalizm’in halihazırda ki siyasetine karşı ve özellikle Cumhuriyet rejiminin bütün düşmanlarına karşı Halk Partisi ile her zaman dayanışma içinde olduğunu ilan etmiş işçi sınıfı ve komünistlere yönelik haksız uygulamalarına karşı bütün Avrupa’da geniş bir kampanya açmalıdır. Komünist Partisinin içinde yapılacaklara gelince, Durumu dikkatli bir biçimde inceledikten sonra şu sonuca vardım ki, yoldaşlarımız Kemalizm’in iç siyasetindeki bir dönüşe kadar komünizm adına açıkça hiçbir eyleme geçemezler.... “Bu mantık silsilesi içinde yurtdışından Türkiye’ye yönelik bir basının organize edilmesi akla gelmektedir. Birçok nedenle mevcut koşullarda bu fikrin bir tarafa konması kanaatindeyim.”* dedikten sonra bunun

neden yapılamayacağını; gazetenin yurtdışından düzenli olarak Türkiye'ye sokulmasının zor olacağını, haberlerin güncelliğini yitireceğini, hazır literatürün iletilmesinin Türkiye'deki yoldaşları pasifizme sürükleyeceğini ileri sürerek gerekçelendirdi. (age Cilt-III- s. 73)

5 Mart ve 1 Mayıs tutuklamalarının ardından Şefik Hüsnü'nün direktifiyle Vedat Nedim'in sekreterliğinde Edirneli Faik, Hemşinli Mahmut, ilkokul öğretmeni Nuri ve Fikret'ten (Ragıp) oluşan geçici bir MK oluşturuldu. Geçici MK İstanbul, Ankara, Edirne, Samsun ve Balya'da partiyi toparlama görevini üstlendi. 8 Ekim 1925'te, Ragıp, parti üyeleriyle mektuplaşmak için kendi adına kiraladığı posta kutusunun açığa çıkmasıyla tutuklandı ve parti faaliyeti yeniden kesintiye uğradı. Nisan 1926'da Faik, Mahmut, Salih Hacıoğlu ve Vedat Nedim'den oluşan yeni bir geçici merkez komite oluşturuldu.

Belgelerden, 1925 tutuklamalarından sonra hem Türkiye'de hem yurtdışında parti içinde bir kaynamanın başladığı anlaşıyor. 1925 Kongresinden sonra TKP faaliyetlerinin dışında bırakılan Bakü TKP'den Abid Alimov ve Bİİ'den Roland TKP MK'ya karşı bir muhalefet hareketi başlattıkları ve faaliyetleriyle KTUV'deki öğrencilerin bir kısmı üzerinde etkili oldular. Şefik Hüsnü, KE Doğu Şubesi'ne başvurarak Alimov'un okuldan uzaklaştırılmasını, Roland'ın faaliyetlerinin önlenmesini istedi.

Aynı tarihlerde Vedat Nedim'in Rusya'dan gelen öğrencilerden yakınması bu muhalefetin Türkiye'ye yansıdığını gösteriyor. Vedat Nedim, Şefik Hüsnü'ye mektubunda bu "tıynetsiz ve cahil kimseler"i "vaziyetin nezaketine hiç aldırmandan "intikam intikam" diye "dört bir tarafa saldırdıklarını", hareketin en büyük meziyeti olarak nitelediği, "ikilikten, dedikodudan şahsiyetten ari olması" nı "kaybetmek" üzere olduklarını vurguladı. TKP içinde MK'ya yönelik muhalefet, Ekim 1925'te Beyazıtzaade Mehmet, Vala Nurettin, Hüseyin Sait ve Sarı Mustafa'nın (Börklüce) İstanbul'a gelmesiyle daha da güçlendi.

Partinin içinde düştüğü durumdan kurtarılması, tutuklanmaktan kurtulup Moskova'ya gitmeyi başaran Nazım Hikmet'in de gündemindeydi; Nazım Moskova'dan Berlin'deki Şefik Hüsnü'ye yazdığı mektupta, Ş. Hüsnü'nün kendisini, Fırkanın fikri vahdetinin temini için itimat edilecek arkadaşlar arasında sayabileceğini belirttikten sonra önerilerini sıraladı; *"Burada biz Hasan Ali ile beraber yeni bir teşkilat fikrini müdafaa ettik ve taraftar da kazandık ki o da şudur; Fırkanın fikri ve esasi idare heyetini memleket haricinde vücuda getirmek, memleket dahilinde teknik bir büro teşkil etmek, yani bir zamanlar Bol-*

şevik Fırkasında olduğu gibi, iki teşkilat vücuda getirmek ve şüphesiz memleket dahilinde çalışacak olan teknik büroyu hariçteki fikri ve idari heyetin emri altında bulundurmak sonra gizli bir fırka gazetesine olan ihtiyacı da kabul edersek bu bu fikrin Şark Şubesinde taraftarı vardır.” diye yazdı. (age Cilt-III- s. -66)

Komünist Enternasyonal Doğu Seksiyonu’nun Aralık 1925 başındaki toplantısında TKP’nin içinde bulunduğu dağılma süreci değerlendirilerek şu karar alındı; *“Bu durum karşısında TKP siyasi yönetimini yurt dışına taşımayı, ülkede sadece siyasi yönetimin talimatları doğrultusunda parti teşkilatlarının faaliyetini yönetecek bir merkezi idari cihaz tutmayı, faaliyetinin ağırlık merkezini sendikalı işçi birliklerine kaydırmayı, yurt dışında bir parti Merkez Organı yayınlamayı, ülkedeki literatür faaliyetinin Marksist bir broşür, devrimci roman ve hikaye, tiyatro oyunları vb. yayınlarla sınırlamayı önüne koymaktadır.”* (age Cilt-III- s. 139)

Bu kararlar daha önce Nazım Hikmet’den aktardığımız Parti’nin yeniden toparlanmasına ilişkin görüşlerinin Komünist Enternasyonal tarafından benimsendiğini gösteriyor.

Partiyi içinde bulunduğu dağınlıktan çıkarmak, partinin faaliyetini yeniden düzenlemek için Enternasyonalin’de desteğiyle konferans kararı alındı. Belgelerden MK’nin konferansın Türkiye’de toplanmasını istediği ama, Dış Büro’nun müdahalesiyle konferansın Mayıs 1927’de yurtdışında – Viyana’da toplanmasının kararlaştırıldığı anlaşılıyor.

Konferans 27 Mayıs 1926’da Viyana’da yapıldı. Konferansa, Türkiye’den katılması öngörülen 10 il örgütünü temsilen 12 kişiden ancak üçü (Vedat Nedim, Hamdi Şamilov, Faik Usta) katılabildi. Yurtdışı bürodan üç kişinin (Şefik Hüsnü, Nazım Hikmet, Hasan Ali Ediz) katılımıyla toplam altı kişiyle düzenlenen Konferansta, Parti programı, siyasi durum, örgüt raporları ve örgütsel durum, yayın ve gençlik faaliyetleri ele alındı. Program tartışmalarından ortak noktayı Kemalizm’in anti-emperyalist olduğu ve bunu koruduğu sürece desteklenmesi gerektiği oluşturdu. İlginç olanı, Vedat Nedim’in bu görüşe karşı *“ileriye atacağımız şiarlarla Kemalizm’i ileri sevk edemeyiz. İllüzyon yarata-mayalım”* demesiydi

Konferans’ta Türkiye’de parti içindeki muhalefet görüşüldü; muhalefetin başını Hüseyin Sait’in çektiği, onun arkasında Ahmet Cevat’ın olduğu, Ahmet Cevat’ın likidasyonu temsil ettiği vurgulandı. Hüseyin Sait’in partiden bir sene süreyle uzaklaştırılmasına, Ahmet Cevat’tan

rapor istenmesine karar verildi. Konferansta Parti faaliyet programı görüşülerek kabul edildi. Programda Kemalizm'e karşı tutum şöyle belirlendi; *"Kemalizm, harici emperyalizm ve irticaya karşı mücadeleye devam ettikçe, TKP Halk Fırkası'na müzaheret edecek ve onu inkılabı genişletmek için tazyik edecektir. TKP Kemalizm'in en cezri unsurlarını tutmak suretiyle Halk Fırkası içinde emperyalizme ve irticayla uzlaşmak gibi cereyanlarla mücadele etmelidir."* (Tustav, TKP 1926 Viyana Konferansı s. 201)

Konferansta MK'nin faaliyeti de eleştirildi, MK'nin planlı ve resmi suretle toplantı yapmadığı, taşrayla ilişkilerini düzenli yürütemediği ve disiplini sağlayamadığı vurgulandı. Konferans'ın sonunda seçilmiş MK'nin genişletilmesi, içeri düşen üç MK üyesi yerine üç üyenin koopte edilmesi kararı alındı. MK içinde üç kişiden oluşan bir siyasi büro (politbüro) kuruldu. Yurt dışında kurulan Harici Büro'nun görevleri şöyle sıralandı, MK ile Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu arasındaki ilişkiyi kurmak, yurtdışında TKF'i temsil etmek, Fırkanın illegal Merkez organını, ideolojik faaliyetlerini teşkilatlandırmak ve yönetmek. Dış Büro'nun Politbüro'ya, Politbüro'nun da ayda bir Komünist Enternasyonale rapor vermesi karar altına alındı.

Konferansın ardından MK ve Dış Büro yeniden düzenlendi. Vedat Nedim'in sekreterliğini üstlendiği yeni MK (Edirneli) Faik, (Hemşinli) Mahmut ve Vanlı Kazım, Dış Büro ise, Şefik Hüsnü, Hazan Ali Ediz, Ali Cevdet ve Nazım Hikmet'ten oluştu. Konferans sonrasında Moskova'dan Türkiye'ye gönderilen Hamdi Şamilov MK'ya koopte edildi. Parti teşkilatı kurmak üzere, İsmail Bilen Adana'ya, Hüsametdin Özdoğru İzmir'e, Fuat (Alyanak) Konya'ya gönderildi.

Ekim 1926'da ilan edilen aftan yararlanarak çıkan eski MK üyelerinden Sadrettin Celal parti faaliyetine katılmazken, Şevket Süreyya MK toplantılarına katılmaya başladı.

Dış Büro'nun Konferans kararları çerçevesinde üzerine düşenleri yapmaması, yurtdışında çıkarılması gereken MK yayın organını çıkarmaması, Türkiye'deki MK üyelerinin dağılan partiyi bir türlü toparlamaması, Dış Büro ile MK arasındaki çatışmayı daha da derinleştirdi. Dışardakiler MK'yi çalışmamakla, legalizme sarılmakla suçlarken, içridekiler Dış Büroyu emirler yağdırmak, Parti işleyişini bozarak MK'yi yıpratmak, MK ile yazışma yerine tek tek MK üyeleri ve diğer üyelerle mektuplaşmak, mektuplarda gerçek isimleri kullanmak vb. ile suçladı.

Moskova'da bulunan Ali Cevdet içerden çıkan partililere yazdığı

mektupta, partinin rehbersizlik hastalığına uğradığını, Komintern'nin gençliğin ve konferans kararlarının uygulanmadığını, parti gençliğinin çöktüğünü, partinin bu hale gelmesinin temel nedeninin illegalitenin ihmal edilmesi olduğunu belirterek, Komintern, gençlik ve konferans kararlarının esas alınarak, partiyi yeniden ayağa kaldırmak için harekete geçmelerini istedi.

Partideki çalkantı İzmir ve Adana il sekreterlerinin öncülük ettiği bir muhalefet hareketiyle daha da büyüdü. MK'nin 17 Şubat 1927'de Komünist Enternasyonal icra heyetine gönderdiği mektupta, partideki muhalefetin Hüseyin Sait, Mustafa (Börklüce) İsmail Bilen (Marat) Şakir (Suphi) Şadan ve ve Hüsametdin Özdoğru (Aziz) tarafından örgütlendiğini belirtti; *"1-Yukarıda isimleri zikredilen yoldaşlar yeni bir MK seçtirmek gayesiyle Fırka'nın resmi kongresinin çağırılması meselesini mütalaa etmek için gizlice toplanmıştır. 2-MK'yi resmen bir kongreye çağırmaya mecbur etmek için vilayetlerde mahalli konferanslar tahrik etmeye karar vermişlerdir. 3- MK'nin bu emre boyun eğmemesi halinde mevcut MK'yi münfesihih olarak beyan edip, İstanbul il komitesini muvakkat bir merkez komite olarak ilan etmeye karar verilmiştir. 4 – Komintern'in bu emrivakiyi tanımayı reddetmesi halinde, Moskova'ya İcra Heyetini ikna etmek için bir murahhas heyet gönderilecektir. 5- Bu hücum planının icrainsı kolaylaştırmak için vadettiği parayı yollaması için Alimov'a bir mektup gönderilmiştir."* (Büyük Kırılma Tustav s.225)

MK'nin bu faaliyete katılanlara "sert bir ihtar" cezası verdiği belirtildikten sonra mektup, Fırkanın kadrolarının ve faaliyetinin tedrici inkişafının şuurunda olan MK, yakın bir istikbalde bir kongre toplanmasına taraftardır. Bu mevzuda Komintern'in emirlerini bekliyoruz." denilerek bitirildi. (age s.227)

Muhalefet hareketi Harici Büro'nun toplantısında da görüşüldü. Harici Büro MK'nin verdiği cezaları hafif görmüş olacak ki, yaptığı toplantıda Hüseyin Sait'in TKP düşmanı olarak ilan edilip, partiden atılmasına, Hüsametdin, İsmail ve Şakir'in ağır kabahatler işledikleri ve ilk defa disiplin dışına çıktıkları dikkate alınarak şiddetli ikaz edilmelerine, Şakir ve İsmail'in Zonguldak'a, Mustafa'nın Bursa'ya gönderilmesine, Hüsametdin'in İstanbul'da MK kontrolü altına alınmasına, Rıza'nın (Hamdi Şamilof) Adana'ya, Demir'in (Şevket Süreyya Aydemir) İzmir'e gönderilmesine, MK emriyle gönderildikleri halde gitmeyenlerin partiden atılmasına, karar verilmesini MK dan talep etti. Toplantıda MK'nin Kongre istemine karşı çıkış şöyle gerekçelendirildi; *"Bugün mevcut karışık vaziyet içinde henüz 1926 Konferansı'nın mü-*

karreratları %75 hayata geçirilmeden bir yeni kongre veya konferans akdini icap ettirecek meydanda hiçbir sebep görmüyoruz. Bu nevi buhranları izale edecek kongreler değil, demir elli, cevval faal bir iradedir. Böyle bir irade 5-6 ay zarfında tesis edilirse fırka amele sınıfının malumatı dahilinde kendi ayaklarının üzerinde yürümeye başlarsa, ancak ondan sonra kongre meselesini ortaya atmak doğru olur. Bugün bir kongreye davet etmek, fırkanın hayatına su-i kasd yapan kimselerle bir uzlaşma akd etmeye muadildir.” (age s.232)

MK, 9 Ağustos 1927 toplantısında kongre kararını yenileyerek bunun için Komintern’e bir temsilci gönderme kararı aldı. Vedat Nedim Komintern’e yazdığı mektupta, aradan üç ay geçmesine rağmen alınan kongre kararı ile ilgili hiçbir cevap alamadıklarından yakınarak, “*Bize karşı niçin böyle üvey evlat muamelesi yapıldığını öğrenmek bizim için son derece ilginç olacaktır. Yakında yapılacak olan kongre ile ilgili peşin görüş değişik tokuşu yapmak için yarın aktif parti işçilerini konferansa çağırdıklarını*” belirtti. (age s. 373)

Hasan Ali Ediz, Ali Cevdet’e yazdığı 8 Eylül 1927 tarihli mektuptan MK’nin aktif parti işçileriyle yaptığı bu toplantının 26 Ağustos’ta yapıldığını, toplantıya İzmir, Ankara Adana temsilcileriyle Hüseyin Sait, gençlikten Hikmet Kıvılcımlı, ve Atıf’ın (Seyfi) katıldığını, İsmail Bilen’in toplantının yapılmasına itiraz ettiğini, Bilen gurubuyla Şevket grubunun çatıştığını öğreniyoruz.

Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu sekreteri Piatnitski’nin Buharin ve Petkov’a yazdığı mektupta TKP’nin vaziyetinin vahim olduğu, partiyi muhakkak bir dağılmadan kurtaracak tedbirlerin acilen alınmasının zorunlu olduğunu belirttikten sonra, şu önerilere yer verildi; “*Mevcut MK’nin feshedilmesi, Fırkanın siyasi ve ideolojik idaresinin harici büroya verilmesi, Türkiye’de harici büroya bağlı bir icra komitesinin kurulması, yurt dışında bir siyasi gazetenin çıkartılması, MK’ya gönderilen paranın kesilmesi, altı ay içinde yurt dışında bir konferansın düzenlenmesi ve bu kararların uygulanması için Şefik Hüsnü’nün Türkiye’ye gönderilmesi.*” (age-339)

Partinin içine düştüğü bu duruma bir son vermek ve yeni bir parti konferansı toplamak üzere Şefik Hüsnü 28 Ağustos’ta İstanbul’a geldi. Şefik Hüsnü’nün İstanbul’a gelmesinin ardından partide dengelemin değiştiği, başlangıçta kongre toplamak için bir araya gelen İsmail Bilen, Hüsamettin Özdoğru ve diğerlerinin kongreden vazgeçerek Dış Büro’nun yanında saf tuttukları anlaşılıyor.

Parti içinde çatışma son hızla sürerken, SBKP MK Politbürosu'nun yayınladığı 3 No'lu protokolünde TKP ile ilgili şunlar yer aldı;

“a)- Türk komünistlerinin bizim yurtdışında politik, ticaret ve herhangi bir diğer kurumumuza alınması koşulsuz yasaklanmalı, daha önce alınanların işine hemen son verilmelidir.

b)- Yurtdışındaki kurumlarımızda görevli kişilerin Türkiye devrimci hareketine herhangi bir şekilde katılması, Türkiye'deki devrimci hareketin temsilcilerine herhangi bir şekilde yardım etmesi ya da temasta bulunması partiden ihraç edilme ve mahkemeye sevk edilme tehdidiyle koşulsuz yasaklanmalıdır.

c)- Politik temsilcilik ve ticaret temsilcilik görevlilerimizin Türkiye komünistleri ile herhangi bir şekilde temasta bulunmasının yasaklandığı hakkındaki mevcut MK direktiflerini ihlali sebebiyle, Vihman yoldaşa, bu gibi olayların tekrarı durumunda partiden ihraç edileceği uyarısıyla ağır kınama cezası verilmelidir.” (age-423)

Bu tartışmalara bir anlamda son noktayı Ekim 1927'de TKP Genel Sekreteri Vedat Nedim koydu. Sovyetler Birliği'nin Türkiye'deki Dış Ticaret şirketinde çalışan Vedat Nedim partinin evraklarını koltuğunun altına sıkıştırarak Emniyet'e başvurdu. Bu başvuruyla yeni bir tutuklama dalgası başlatıldı.

1927'de parti yönetici kadrolarının da (Şefik Hüsnü, Salih Hacıoğlu, elektrikçi Nuri, Hamdi Şamilov, Hikmet Kıvılcımlı, Şevket Süreyya vb.) içinde olduğu toplam 56 kişi tutuklandı. Mahkeme 23 Ocak 1928'de sonuçlandı. Tutuklananlardan 30'ü dört ay ve daha aşağı cezaya çarptırıldı. Şefik Hüsnü, 1925'te aldığı 15 yıllık hapis cezasının 1 yıla indirilmesiyle toplam 1,5 yıl, Sarı Mustafa, Nazım Hikmet, Hasan Ali Ediz, Hüsametdin Özdoğru ve İsmail Bilen gıyabında 4 ay ve daha aşağı hapse mahkum oldu. 1928 yılı başında Şefik Hüsnü hariç diğer tutukluların hepsi serbest kaldı.

Mayıs 1928'de İstanbul'dan Ankara'da dağıtılan 1 Mayıs bildirileriyle ilgili olarak toplam 10 kişi tutuklandı. Tutuklamalar 1928 sonunda da devam etti. Tramvay işçilerine dağıtılan bildiriden sonra İstanbul'da tutuklamalar oldu.

1927-28 tutuklamalarından sonra Parti'nin 1925'te başlayan dağılma süreci daha da belirginleşti. Parti içinde gruplaşmalar arttı. Belgelerden, partiyi içine düştüğü kaostan çıkarmak için bir yandan Şefik Hüsnü'nün, diğer yandan da Komünist Enternasyonal'in ayrı ayrı müdahale ettikleri anlaşılıyor. Şefik Hüsnü kendi grubunun partide ege-

men olması için 1928 başında içerden çıkan kendi yandaşlarıyla bir Merkez Komitesi oluşturmaya çalışırken, Komintern; partiyi yeniden toplamakla, İsmail Bilen ve Hüsamettin Özdoğru'yu görevlendirdi. Bu karmaşa 1929 yılı başına kadar sürdü. Mart 1929 tutuklamalarıyla partideki kaos daha da büyüdü. Mart başında İzmir'de başlayan tutuklamalar, İstanbul'a sıçradı. TKP MK geçici üyelerinin de (H. Kıvılcımlı, İ. Bilen, H. Özdoğru, saatçi Niko, Seyfi, Vasıf) içinde olduğu toplam 35 kişi tutuklandı. Tutuklananlardan 24'ü çeşitli hapis cezalarına çarptırıldı. (H. Kıvılcımlı, İ. Bilen, H. Özdoğru 4,5 yıl hapis cezası aldı.)

Nazım Hikmet ve Pavli Kongresi

Nazım Hikmet Temmuz 1928'de Türkiye'ye dönerken İsmail Bilen ile birlikte Hopa'da yakalanarak tutuklandı. 5 ay tutuklu kaldıktan sonra Aralık 1928'de serbest kaldı. 1927 tutuklamalarından sonra parti tamamen dağılmış durumdaydı. Nazım 1926 Konferansı öncesinde Partinin yeniden organizasyonu ile ilgili görüşlerini hayata geçirmek için harekete geçti. Aslında Şefik Hüsnü'yle Nazım arasında anlaşmazlıklar partinin ideolojik hattı ve izlediği taktiğe ilişkin değildi. Nitekim Nazım, 1926 Konferansı'ndaki Kemalizm değerlendirilmesi; *"Biz Kemalizm'e anti-emperyalist olduğu müddetçe inkılapçı Fırka deriz. Bunun iki üç veçhesi vardır; harici mücadele, dahili mürteci kuvvetlerle mücadele vesaire..."* ile Şefik Hüsnü'nün Kemalizm değerlendirilmesi tam bir uyum içindeydi. Ayrılık noktaları örgüt ve örgütlenmeye ilişkindi.

Nazım MK'nin yurtdışında konumlanmasını, Türkiye'de merkez komiteye bağlı bir icra organının oluşturulmasını ve merkez yayın organlarının dışarıda çıkartılmasını öngörüyordu.

Türkiye'ye döndükten sonra 30 kişiye yakın bir parti grubuyla (özellikle KTUV'de okuyan partililerle-Hamdi Şamilov, Mustafa Börklüce, Hemşinli Mahmut, Tufan (Alyanak), Musollini Ahmet, Zeki Baştımaz, Nail Çakırhan, vb.) Haziran (Temmuz) 1929'da Pavli adasında bir kongre düzenleyerek yeni bir MK oluşturdu. Kongre TKP içerisinde kaosu daha da büyüttü. 17 Nisan 1929'de tahliye olduktan kısa bir süre sonra yurt dışına (Moskova'ya) giden Şefik Hüsnü muhalefete karşı harekete geçerek Hasan Ali Ediz ve Ali Cevat'ı Türkiye'ye gönderdi.

Hasan Ali 1929 sonunda Şefik Hüsnü'ye yazdığı raporlarda, muhalefetin başında, kişisel tutkusuyla hareket eden Nazım Hikmet'in bulunduğunu, Moskova'dan destek aldıklarını ve muhalefete karşı itibarsızlaştırma kampanyası yürütülmesi gerektiğini belirterek, mücadelenin

başarılı olması için alınması gereken önlemleri; en iyi yoldaşlarımızı devreye sokmak ve Moskova'nın desteğini almak olarak özetledi ve Reşat Fuat'ın bir an önce Türkiye'ye gönderilmesini istedi. (Erden Akbulut, Nazım Hikmet , Tustav s. 114)

Ocak 1930'da gönderdiği raporda ise muhalefetin yayınladığı bir belgeye yer verdi: Muhalefete ait belgede şunlar yer alıyordu; *"Şimdiye kadar Türkiye'de mevcut komünist hareketi muayyen şahısların etrafında inkişaf eden bir hareket mahiyetini taşımıştır. Bizim yaptığımız hareket şahısların etrafında olmaktan ziyade fikirler etrafında inkişaf edecek olan bir harekettir. Bizim hareketimiz, bizim teşkilatımız Türkiye'de şimdiye kadar vaki olan komünist hareketinden tamamen ayrı bir mahiyettedir. Bizim mazi ile hiçbir alakamız yoktur. Şimdiye kadar Türkiye Komünist hareketinin başında bulunan Doktor (Şefik Hüsnü kastediliyor-y) gibi şahsiyetler bu hareket için bir bela olmuştur.... Biz hareketimize şu veya bu şekilde komünist hareketinde rol oynamış tanınmış kimseleri almayacağız. Kendimizi Komintern'e tanıtmaya çalışacağız, tanımazsa kendimizi tanıtıncaya kadar uğraşacağız."*

Hasan Ali, raporunun devamında muhalefete karşı alınması gereken önlemleri şöyle sıraladı; a)- *"Son hareketi kati suretle itham eder mahiyette bir rezolüsyon (karar) çıkartmak ve kabilse Komintern'in bu mealde bir mektubunu buraya göndermek. b)-Simon'un (Şefik Hüsnü kastediliyor-y) hiç olmazsa birkaç ay için süratle gelmesi imkanlarını temin etmek c)- oradaki işe yarar kuvvetleri yine süratle mobilize (seferber) etmek ve hareketleri esnasında vaziyeti onlara izah ederek muhtasaren kimlerle temas etmeleri lazım geldiği direktifini vermek."* (Age s.124)

Muhalefet Mart 1930'da Merkez Komite üyesi Tufan'ı (Alyanak) Moskova'ya gönderdi. Tufan Komünist Enternasyonal'e verdiği raporda gelişmeleri anlattıktan sonra şu önerileri sıraladı, *"A)- Fırka'nın idareci kadrosundaki buhrana nihayet vermek, yeni bir muvakkat bir merkez seçmeye bağlıdır. Bu kadro Fırka içinde her türlü gruppacılığa sebep olabilecek unsurları ihtiva etmemeli ve Komintern'in itimadına ve memlekette teşkilat kuvvetine dayanmalı. B)- Bir gayrı Türk arkadaş Türkiye'de Komintern'in mümessili olarak bulunmalı C)- Seçilecek yeni bir gruppacılıktan temiz kadronun bir mümessili de burada bulunmalı kanaatindeyim."* (age s. 128- 131)

Komintern, öyle anlaşıyor ki, Tufan'a muhalefet hareketine son vermeyi ve geçici bir MK altında birleşmeyi önerdi. 18 Nisan 1930'da Türkiye'ye döndükten sonra Tufan Hasan Ali Ediz ve Emin (Sekun)

ile ilişkiye geçtiyse de bu ilişkiden bir sonuç alınamadı. Muhalefet 12 Nisan 1931’de Komintern’e gönderdiği başka bir raporda, İstanbul’da 18 Haziran 1931’de bir toplantı yaptıklarını, Türkiye’de geçici MK ile ilişki kurmak için çaba sarf ettiklerini, bu çabaların bir sonuç vermediğini anlattıktan, sonra toplantıya katılan yoldaşlar tarafından şu kararlar alındığını bildirdi; “a)- *İstanbul, Ankara, Samsun, Adana, Trakya, Bursa, Lazistan, gibi Türk bölge örgütlerine mensup yoldaşlar olan bizler, ideolojik ve taktiksel açıdan Komintern’in en bilinçli savaşçıları ve sadık askerleriyiz. Troçkizm ve küçük burjuva hareketlerine fazlasıyla düşmanız. b)- Komintern’in askerleri olan bizler tüm direktifleri ondan alır ve hayata geçirmeyi çalışırız. Komintern’in direktiflerini aldığımızda bu direktiflerini geçici MK’ya (GMK) ilettik, emrine itaat ettik ve GMK ile ilişkiye geçtik. Ancak GMK elinde tüm Parti adresleri olmasına rağmen, Parti örgütleri ile bağlantı kurmadı ve üzerlerinde merkezi bir liderlik oluşturmadı. Bu şekilde bölge teşkilatlarını dejeneretmekte ısrar etti. Ayrıca Komintern’e tüm partiyi bir muhalefet grubu, polis ajanları Kemalizm’in adamları olarak gösterdi. Grup olarak gösterilen gövde Türk komünist örgütlerinin tamamıdır. c)- Bu nedenle Türk Komünist örgütlerinin tamamının temsilcileri olan ve 18 Temmuz toplantısına katılan bizler Komintern’den Türk Komünist Partisi ve işçi hareketi ile daha fazla ilgilenmesini talep ediyoruz. ... 18 Haziran 1930 toplantısı bir başkanlık kurulu seçti ve Komintern’den bir yanıt alana kadar bu başkanlık kurulunun geçici merkez olarak hareket etmesini ve Parti’nin bağlantı görevini yerine getirmesine karar verdi. Bu başkanlık kurulu bir merkez komite değildir. Bir merkez komite oluşturmak için Komintern’in onayının gerektiğini biliyoruz.” (age s.148)*

Şefik Hüsnü grubuyla Nazım Hikmet muhalefeti arasındaki bu kavga Komünist Enternasyonal’in girişimiyle Şefik Hüsnü lehine çözümlendi.

TKP, Mart 1925’te Orak Çekiç ve Aydınlığın kapatılmasından sonra ara verdiği yayın faaliyetini Temmuz 1931’de “İnkılap Yolu’nu çıkararak sürdürdü. İnkılap Yolu’nun çıkartılmasında muhalefete karşı yürütülen mücadelenin önemli bir itki sağladığı anlaşıyor. İnkılap Yolu’nun Temmuz-Ağustos tarihli 1. Sayısında, parti programıyla birlikte Komintern’in “Türkiye Komünist Fırkası Azalarına Komünist Enternasyonal’in Açık Mektubu” yayınlandı; “Komünist Enternasyonal’in İcra Komitesi “muhalefet” namı altında Türkiye Komünist fırkasının Merkez komitesi aleyhine saldırgan grubun bir komünist grubu olmadığına bütün Türkiye Komünist Fırkası azalarının ve bütün işçilerin

nazarı dikkatlerini celbeder; bu “muhalif” Fırka, sabık küçük-burjuva anasırından, daha 1927 senesinde tardedilen bozgunculardan, Troçkistlerden ve açıktan açığa polis olan bazı hafilerden mürekkeptir. Bu “muhalefet” amele sınıfının saflarına sokulmuş Kemalizm’in ajanlarıdır. Bu grubun komünizmle herhangi bir alakası bile mevcut değildir. ... İcra Komitesi şu ya da bu sebep dolayısıyla bu grubun tesiri altında kalmış olan bütün komünist fırkası azalarını ve bütün işçileri bu dönemler grubu ile olan her türlü alakalarını kesmeye ve saflarını komünist Enternasyonalinin itimadına mazhar olan Türkiye Komünist Fırkası ve onun Merkez Komitesi etrafında sıklaştırmaya davet eder.” (Mete Tunçay, Türkiye’de Sol Akımlar, Cilt II s.250)

Parti, “İnkılap Yolu’nun aynı sayısında Türkiye Komünist Partisi Azalarına başlıklı duyurusunda, Enternasyonal Yürütme Komitesinin bu kararına dayanarak şu çağrısı yaptı: “Komünist Enternasyonal’in mutlak itimadına mazhar olan Türkiye Komünist Fırkası Merkez Komitesi oportünistlerin, satılmış korkakların, Troçkistlerin, hafiyelerin idaresinde olan bu (muhalefet) grubunun komünizm ile hiçbir alakası olmadığını, bütün Türkiye Komünist Fırkası azalarına ve bütün Türkiye işçilerine alenen ilan eder. Bu (hafiyeler fırkası) ile ve bunun başında bulunan Hamdi Şamilov, Ahmet Mussolini, Nazım Hikmet gibi dönemler ve bunların bir adamı sıfatıyla fırkaya sokulan Sarı Mustafa ile olan her nevi alakalarını derhal kesmeye.... davet eder” Bu davetten sonra Nazım Hikmet’le birlikte hareket eden birçok kişi (Tufan, Nail Çakıran, Zeki Baştımar vb.) geri döndü, Nazım Troçkist ilan edilerek Parti’den atıldı. (age s.254)

1929 tutuklamalarında hüküm giyen İsmail Bilen ve Hüsamettin Özdoğru içerden çıktıktan bir süre sonra yurtdışına çıktı. 8-13 Mart 1933’te Moskova’da, Şefik Hüsnü, Ali Cevdet, Katolnikov, Miller, İsmail Bilen, Reşat Fuat Baraner, Dede Ahmet, Hüsamettin Özdoğru ve Zeki Baştımar’ın katıldığı genişletilmiş TKP Dış Büro toplantısında Şubat 1932 Konferansı’nda seçilen MK üyelerinden onu’nun; Nazmi (Emin Sekun), Halit (Hüseyin Avni), Nizamettin (Edirneli), Troçki Mehmet, Tayyareci Celal (Zühtü Benerci), Baba Haydar, Hadi-Şoför Emin (Bilecan), Nihat (Edirneli), Ankaralı Fahri ve Süleyman’ın MK üyeliği düşürüldü. Aynı toplantıda içinde Kerim Soyka, Musolini Ahmet, Tayfun (Fuat Şaban), Hamdi Şamilov Şoför Emin (Bilecan), Hamdi Şamilov, Vedat Nedim, Emine (Mesrur), Şevket Süreyya, Hemşinli Mahmut, İsmail Hüsrev (Tölkün), Boz İsmail, Vedat Nedim’in olduğu 45 kişi yayınlanan kara listede yer aldı. İçinde Tayyareci Celal, Faik

Usta, Mustafa Börtlüce, İbrahim Topçuoğlu, Melek Topçuoğlu, Nazım Hikmet, Sadrettin Celal, Hüseyin Sait'in olduğun 45 kişi Parti'den ihraç edildi. (Erden Akbulut, Nazım Hikmet , Tustav s. 205-208)

Kara listeye alınan Emin Bilecan ve Emin Sekun TKP'de bir dönem MK sekreterliği yaptı. Bu listeler eşkalleri de verilerek Orak Çekiç'in 20 Aralık 1935 ve 1.(9) sayısı ve 1 Ocak 1936, 8. (17) sayısında yenilenerek yayınlandı.

TKP : 1930 - 1933

1930-33 yılları arasında TKP'nin Türkiye'deki faaliyetlerinde muhalefete karşı yürütülen kampanya belirleyici bir yer tuttu. Nazım Hikmet'in düzenlediği Haziran (Temmuz) 1929 Pavli Kongresi'nin ardından Şefik Hüsnü yurt dışındaki önemli kadrolarını, Hasan Ali Ediz, Reşat Fuat Baraner, Ali Cevdet vb. muhalefeti etkisizleştirip, Partiyi kendi etrafında yeniden organize etmek için Türkiye'ye gönderdi. Bu dönemde Türkiye'deki TKP GMK sekreterliğini Hasan Ali Ediz üstlendi. 1930'da Türkiye'ye gelen Reşat Fuat, ilk olarak İstanbul il komitesinde görev aldı. İ. Bilen'le birlikte 10 Temmuz 1930'da "Kızıl İstanbul" gazetesini çıkardı. Ağustos 1930'da Hasan Ali Ediz'in tutuklanmasından sonra GMK üyesi oldu. 1929'da Nazım ile birlikte hareket eden Zeki Başımar muhalefetten ayrılarak 1931'de Şefik Hüsnü grubuna katıldı.

1931'de GMK'nin ana gündemini muhalefete karşı üstünlüğü ele geçirmek için Parti konferansını toplamak oluşturdu. TKP tarihine Defterdarlar Konferansı olarak geçen konferans, 9 Şubat 1932'de İstanbul'da toplandı. Belgelerden bu konferansa katılanların tam listesini saptamak mümkün değilse de Zeki Başımar, Hasan Ali Ediz, Reşat Fuat Baraner, Emin Sükun, Mehmet Bozışık, Dede Ahmet, Grate Wilda'nın Konferans'a katıldıkları anlaşılıyor. Bu konferansta TKP yeni MK belirlendi. (Hasan Ali Ediz, Reşat Fuat Baraner, Zeki Başımar, Dede Ahmet ve Mehmet Bozışık ve Wilda'nın yeni merkez komite de yer aldığı anlaşılıyor.)

Konferansın hemen ardından başlayan Şubat tutuklamaları ile MK üyelerinin büyük çoğunluğu tutuklandı. Tutuklular 29 Ekim 1933'te çıkartılan 10. yıl affı ile serbest kaldı. Zeki Başımar Şubat 1934'te Moskova'ya döndü. Komünist Enternasyonal'in 1935'teki VII. kongresinde Şefik Hüsnü ile birlikte TKP'yi temsil etti. Reşat Fuat Baraner Aralık 1933'te Moskova'ya döndü, Moskova'da bir yıl kaldıktan son-

ra 1934 Aralık ayında yeniden Türkiye'ye geldi. 1935-36 yılları arasında MK sekreterliğini yürüttü, 1936'da tekrar Moskova'ya döndü.

Muhalefetle geçici merkez komite arasında bu kavga sürerken partiye yönelik tutuklamalar da devam etti. TKP 1931'de başlayarak her yıl yayınladığı 1 Mayıs bildirilerine Emperyalizme ve Savaşa Karşı Mücadele Günü nedeniyle 1 Ağustos bildirilerini ekleyince partiye yönelik rutin tutuklamaların sayısı da en az ikiye çıktı. Bu türden tutuklamalar, neredeyse bir gelenek halinde TKP'nin likide edildiği 1935 yılına kadar sürdü.

Şefik Hüsnü; 1930 - 1937

17 Nisan 1929'da Türkiye'den ayrıldıktan sonra Moskova'ya dönen Şefik Hüsnü, Komünist Enternasyonal'in 6. kongresinde Türkiye Komünist Partisinin temsilcisi olarak Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi üyesi oldu. 1930-33 yılları arasında Berlin'de, K.E. Batı Avrupa Bürosu (WEB) ve Anti- Emperyalist Liga'da Dimitrov, Kuusinen, Maluilski, Togliatti, Palm Datt ile birlikte çalıştı. 21 Aralık 1931'de Anti-Emperyalist Liga polis tarafından basılınca Şefik Hüsnü de göz altına alındı. Çantasından çıkan Türkiye'deki komünistlerin mektupları ile isim ve adreslere el konuldu. Bu olay nedeniyle Komintern Şefik Hüsnü'ye soruşturma açtı. Şefik Hüsnü'nün çantasından çıkan Grete Wilde'nin (Reşat Fuat Baraner'in ilk eşi- Alman) mektubunda Türkiye'deki parti üyelerin birçoğunun ismi; Nazmi (Emin Sükûn), Tufan (Alyanak Fuat), Hasan Ali Ediz, Ferit (Mehmet Boz) Nuri) Dede Ahmet fırıncı) Hikmet Kuvılcımlı, Celal (tayyareci Celal Benerci)) vb. vardı. Ayrıca çantadan parti sorumlularının adresleri de çıkmıştı. (Şefik Hüsnü Değmer, Sosyal Tarih Yayınları s. 38)

Ş.Hüsnü'nün soruşturma dosyasına giren Wilde'nin mektubunda şunlar yer aldı. *"Şu andaki durum benim için hiç iç açıcı değil. Ferdi tutuklanırken burada çok önemli birkaç adres , bu arada benim bağlan-tı adresim polisin eline geçmiş, Ayrıca konferansdan (1932 Konferans hazırlıkları kastediliyor -y) söz edilen şifreli ama, polis için belki okunabilir son mektuplarım da öyle. O, tam olarak hangi materyallerinin polisin eline geçtiği geçtiğini bana bildirmedi. Burada biz sorunu görüştük ve hazırlıkları iyi yapılrısa Konferansı mümkün buluyoruz. Konferansa kadar tutuklama beklemiyoruz."* (Age s. 40)

Şefik Hüsnü ifadesinde, çantasında bulunan mektupların Almanca olduğunu, üstü örtülü yazıldığını ve bu mektuplardan yabancı birinin

bir şeyler öğrenmesinin mümkün olmadığını savundu.

Konferansın hemen sonrasında, 1932 Şubat'ında İzmir'de başlayan TKP tutuklamaları İstanbul, Edirne, Kırklareli, Samsun ve Adana'ya sıçrayarak sürdü. TKP yönetici kadrosundan Nazmi (Emin Sekun), Nuri (Dede Ahmet fırıncı), Hasan Ali Ediz, Grete, Reşat Fuat Baraner, Zeki Baştımar ve TKP 1932 Konferansı'na katılan Komintern temsilcisi Herta ve onlarca komünist tutuklandı. Şefik Hüsnü Komintern'e gönderdiği ikinci mektupta bütün bu tutuklamaların çantasında yakalanan belgelerle hiçbir ilişkisi olmadığını, tutuklamalara Cemal ve Sakko'nun neden olduğunu ileri sürdü. Hatta daha da ileri giderek, “ *Halim (Hasan Ali Ediz) , Celal ve diğerleriyle birlikte Divan-i Harpte (doğrusu Ağır Ceza Mahkemesi'nde) yargılanmış ve hareketin önderlerinden biri olduğu bilindiği halde beraat etmiştir. Tamamen dağıtılan Edirne, Kırklareli teşkilatlarını o yönetiyordu.* ” diyerek Hasan Ali'yi töhmet altında bırakmıştır. (Age s. 44)

Komünist Enternasyonal Komisyonu 10 Mart 1932 oturumunda Şefik Hüsnü ile ilgili şu kararı verdi; “*Ferdi'lerde yapılan aramada İstanbul adresleri Grete yoldaşın mektubu Liga'nın materyalleri vb. ele geçirilmiştir. Ferdi yoldaş bu adresleri orada bulundurmamalıydı. Başarısızlık nereden geldi? Tutuklamadan sonra Ferdi yoldaş tutuklama felaketiyle ilgili uyarıcı önlemler almıştır. Ferdi yoldaşa gizliliğe daha fazla uyması gerektiği talimatı verilmelidir.* ” (age s.42)

Şefik Hüsnü'nün Almanya'da ikinci tutuklanması Reichstag yangınıyla ilgilidir. Dimitrov'un 9 Mart 1932'de Alman polisince tutuklanmasının ardından, 22 Mart 1932'de Şefik Hüsnü de tutuklandı. Temmuz 1933 de Almanya'dan sınır dışı edildi. Türkiye büyükelçiliğinden aldığı pasaportla Polonya'ya, karısının yanına gitti. Kasım 1933'te Moskova'ya döndü. Bu tutuklamayla ilgili açılan soruşturmadanda bir sonuç çıkmadı.

1934'te genişletilmiş Dış Büro toplantısında TKP'nin Komintern nezdindeki temsilcilik görevi Ali Cevat'tan alınarak Şefik Hüsnü'ye verildi, Zeki Baştımar'la birlikte Komintern VII. Kongresine delege olarak gönderildi. Reşat Fuat Baraner TKP MK'si teşkilat sekreterliği-ne getirildi.

Şefik Hüsnü'yle ilgili bir diğer soruşturma 1937'de, TKP teşkilat sekreteri olarak Türkiye'ye gönderilen Reşat Fuat Baraner'in tutuklanmasıyla ilgili olarak açıldı. 1936 yılında Türkiye'de bulunan İsmail Bilen (Marat) 31 Aralık 1936 tarihinde Şefik Hüsnü'ye gönderdiği

mektupta, arandığını ve hasta olduğunu bildirdi. Bu mektuptan sonra Reşat Fuat Türkiye dönüş hazırlıklarını hızlandırdı. 19 Mart'ta Moskova'dan Berlin'e, 16 Nisan'da da Berlin'den Türkiye'ye hareket etti. İsmail Bilen'in yazdığı 17 Şubat 1936 tarihli 2. mektup 22 Şubat'ta Şefik Hüsnü'nün eline ulaştı. Bilen bu ikinci mektubunda (Pavlov) Zeki Baştımar (Sıtkı) Reşat Fuat ve kendisinin, daha önce evini kiraladıkları kişi tarafından polise ihbar edildiği bilgisi yer aldı. Şefik Hüsnü bu ikinci mektuptan ne Komintern Kadro Bürosu'nu ne de Baraner'i bilgilendirmedi. Bunun üzerine Şefik Hüsnü'ye soruşturma açıldı. Şefik Hüsnü savunmasında önce Reşat Fuat'ın dönüş yolunda olduğunu, uyarmanın bir işe yaramayacağını söyledi; sonra da hatalı olduğunu kabul etti. Şefik Hüsnü ve İ.Bileni dinleyen Soruşturma Komisyonu İsmail Bilen'e kınama, Şefik Hüsnü'ye sert kınama cezası verdi. (age 73-74)

Şefik Hüsnü'nün Türkiye'ye dönme kararının alınması sonrasında, Komintern Kadro Bürosu görevlisi Galcyan Şefik Hüsnü hakkında şu değerlendirmeyi yaptı; *Ferdi yoldaş politik bakımından iyi gelişmiştir. İyi gazetecidir. TKP aktifleri onu sadık ve inançlı bir komünist olarak kabul etmektedir. Ama o çok kötü bir teşkilatçıdır. ... Parti aktiflerine dayanarak onları örgütlemeyi, yönetmeyi becerememektedir; bu yüzden Ferdi ile aktifler arasında biraz mesafe vardır. Onun Almanya'da tutuklanma ve cezaevinden serbest bırakılma olayını biraz daha açıklığa kavuşturma gereği vardır. Ona karşı yeterli delil olmadığı ya da korkulacak bir yanının kalmadığı tahmin edilebilir. KYEK'e yakın bir yönetici, parti işçisi olarak Ferdi yoldaş için karısı önemli bir zayıf noktadır. ... Türkiye Komünist Partisi için yararlı bir yönetici işçi olarak koruyabilmek amacıyla Ferdi'yi legal bir iş için ülkesine göndermek gerekmektedir."*

Aynı konuda NKVD'nin (Sovyetler Birliği İçişleri Halk Komiserliği) yaptığı değerlendirmede; *"Yukarıda dile getirilen bütün bu hususlar ışığında ülkede TKP'nin doğrudan yönetiminin Ferdi'nin eline teslim edilmesinin uygun düşeceği kuşku götürür."* denilmektedir. (age s. 60- 61)

TKP'de süregiden bu karmaşa, 1936'da Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi üyeleri (Kuusinen, Togliatti, Manuilsky vb.) ile TKP adına Şefik Hüsnü ve Reşat Fuat Baraner'in katıldığı bir toplantıda ele alındı ve tartışıldı. Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu sekreteryası 14 Şubat 1937'deki toplantısında, *'TKP Merkez Komitesi üyelerinin Türkiye'deki ikametgâhlarının yasallaştırılmasına, parti çalışma şeklinin değiştirilmesine, esas olarak var olan yığın örgütlerinde*

legal yığınsal çalışmaya yönelmesine, Türkiye'nin iç ve dış politikasına ilişkin konularda açıklamaların Merkez komitesi tarafından ve legal araçlarla yapılmasına, illegal yayınlardan geçici olarak vazgeçilmesine karar verildi.'

Bu kararlar TKP MK'sının bir bildirisiyle duyuruldu, Bildiride, TKP, yanlış siyaset izlediğini belirterek *"bu yanlış siyaset hükümet faaliyetlerinin müspet taraflarını görmemezlikten gelmeye,...ulu orta "amele ve köylü hükümeti" şiarını ileri sürmeye ve bütün faaliyetimizi bu şiar etrafında temerküz ettirmeye bizi sürükledi."* *"Kemalistlerin milli iktisadiyatını inkişaf ettirmek ve iktisadi istikbalimizi kuvvetlendirmek için olan gayretlerine muafık bir gözle bakıyoruz."* denildi. Aynı açıklamada Kürt sorunu ile ilgili olarak şunlar söylendi; *"Kürt halk kitlelerinin kendi imtiyazlı sınıfları tarafından kandırılarak Türkiye'den ayrılmayı faydalı sanmak hatasına düşmelerinin önüne geçilebileceği kanaatindeyiz...azınlık Milletler için Türklerle tam bir hukuk müsavâtı (eşitlik) milli kültürlerine ve dillerine... müteallık bütün taleplerinin temin edilmesini isteyeceğiz."* Açıklamanın devamında Halk Fırkası içinde gerici ve ilericilerin olduğu vurgulanarak, *"partimiz barış ve ekmek için yapacağı mücadelelerde Halk Fırkasının bu ileri unsurları ile el ele yürümeye müsait hiçbir fırsatı kaçırmayacaktır"* denildikten sonra açıklama, partinin bundan böyle faaliyetini legal olarak yapacağını taahhüt edilmesiyle son buldu. (Mete Tuncay Türkiye'de Sol Akımlar – Cilt II- s. 652-673

Separat ya da desantralizasyon adı altında gizlenen bu likidasyonla birlikte TKP tarihinde bir sayfa daha kapandı. Likidasyonun ardından Reşat Fuat Baraner TKP Teşkilat Sekreteri sıfatıyla Türkiye'ye döndü, tutuklanarak hapsedildi. Zeki Baştımar CHP'ye üye oldu. Şefik Hüsnü'nün Türkiye'ye dönme başvurusu 1939'da siyasetle uğraşmayacağına dair yazılı taahhütte bulunmasıyla devlet tarafından kabul edildi. Hasan Ali Ediz ve Eczacı Nuri aynı taahhütte bulunarak Türkiye'ye döndü.

1937 likidasyon kararından sonra TKP kadrolarından Ali Cevat ve İsmail Bilen Moskova'da kaldı. Ali Cevdet 8 Ekim 1937'de NKVD (SSCB İçişleri Halk Komiserliği) tarafından casusluk suçlamasıyla tutuklandı. 18 Şubat 1938'de kurşuna dizildi. İsmail Bilen, Zeki Baştımar'ın 1961'de Moskova'ya gelmesinden sonra oluşturulan TKP Dış Bürosu'nda görev yaptı.

TKP 1939 - 1951

1939'da Türkiye'ye dönen Şefik Hüsnü 5 Aralık 1940'ta Yüzbaşı rütbesiyle askere alındı. Ocak 1941'de Sivas'a gönderildi. Mayıs'ta mide ameliyatı geçirdi ve Ekim 1941'de terhis oldu. 1943 dan sonra Türkiye'deki Parti üyeleri ile ilişki kurmaya başladı.

TKP Teşkilat sekreteri olarak Nisan 1937'de Türkiye'ye dönev Reşat Fuat, 14 Mayıs 1937 tutuklandı, 1938'de çıkartılan aftan yararlanarak tahliye oldu. Aralık 1942'de askere alındı, Nisan 1943'te firar etti. Faaliyetini illegal koşullarda sürdürdü.

10 Mart 1944'deki TKP tutuklamalarında Reşat Fuat ve Zeki Baştımar'ın da aralarında olduğu, 71 kişi tutuklandı. TKP'ye yönelik tutuklamalar 1945'te de devam etti; İstanbul Sultanahmet Camii minaresine "Saraçoğlu Hükümeti Faşisttir" yazan pankartı asmaya çalışan iki gencin yakalanması ile "İleri Gençler Derneği"ne (İGD) yönelik tutuklamalar başladı. Mihri Belli'nin de içinde olduğu 55 İGD üyesi tutuklandı, 29'u 6 ay ile 2 yıl arasında değişen hapis cezalarına çarptırıldı. 1944 - 45 tutuklamalarından Reşat Fuat 7 yıl 9 ay, 1940'ta Amerika'dan Türkiye'ye gelerek TKP üyesi olan ve 1943'te MK'ya koopte edilen Mihri Belli iki yıl hapis cezasına çarptırıldı, Zeki Baştımar ise beraat etti.

Haziran 1946'da, Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişikliklerden sonra Türkiye'deki TKP üyeleri arasında legal parti kurma hazırlıkları hız kazandı. TKP üyelerinin ikiye bölünmesi, iki ayrı Sosyalist Parti'nin kurulması ile sonuçlandı. 14 Mayıs 1946'da Esad Adil başkanlığında Türkiye Sosyalist Partisi (TSP) ve 20 Haziran 1946'da da Şefik Hüsnü önderliğinde Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi (TSEKP) kuruldu. Bu iki parti kurulduktan kısa bir süre sonra, Aralık 1946'da yasaklandı, yönetici ve üyeleri tutuklandı. İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülen dava, TKP davasına dönüşerek sürdürüldü. Şefik Hüsnü, Nail Çakırhan, Hüsamettin Özdoğru, Ahmet Fıncı'nın da aralarında olduğu tutuklular çeşitli hapis cezalarına çarptırıldı. TSEKP başkanı Şefik Hüsnü 5 yıla mahkum edildi, TSP başkanı Esat Adil ise beraat etti. Şefik Hüsnü ve 1944 TKP davasında hüküm giyen Reşat Fuat Baraner ve diğerleri 14 Temmuz 1950'de çıkan afla serbest kaldı.

Reşat Fuat Baraner'in 1944'te tutuklanmasından sonra TKP teşkilat bürosu sekreterliğine Zeki Baştımar getirildi. Belgelerden 1949 yılında TKP'nin yeni bir MK oluşturarak örgütsel faaliyetlerini hızlandırdığı anlaşılıyor. Cihangir'de yapılan toplantıda, Şefik Hüsnü, Zeki Baştı-

mar, Mihri Belli, Reşat Fuat Baraner, Mehmet Bozışık, Dede Ahmet ve Celal Zühtü Benerci'den oluşan MK ve Halil Yalçinkaya, Tevfik Dikmen ve Kemal Ergin'den oluşan yedek MK oluşturuldu. Yeni MK'nin oluşturulmasıyla hız kazanan faaliyet, Ekim 1951 tutuklamalarıyla sonlandı. TKP'yi tümenden yok etmek amacıyla devletin TKP içindeki ajanlarının deşifre edilmesiyle yürütülen operasyonlarda 167 kişi tutuklandı. TKP MK üyelerinden Şefik Hüsnü 4 yıl iki aya, Reşat Fuat 7 yıla, Zeki Baştımar 5 yıla mahkum edildi. 1951 tutuklamalarıyla TKP'nin Türkiye'deki faaliyeti de, uzun bir süre için son buldu. TKP 1951'den 1973 atılımına kadar olan dönemde varlığını Dış Büro faaliyeti olarak sürdürdü.

Şefik Hüsnü 20 Şubat 1957'de tahliye oldu, 7 Nisan 1959'da sürgünde bulunduğu Manisa'da öldü. Reşat Fuat 1958'de tahliye oldu. 12 Ağustos 1968'de kanserden öldü. Zeki Baştımar 1959'da tahliye oldu, Ağustos 1961'de Türkiye'den ayrılarak, Sofya üzerinden Moskova'ya geçti. 1961 sonrasında uluslararası komünist hareket toplantıları ve komünist partileri kongrelerinde TKP'yı temsil etti, 1969 komünist ve işçi partileri Moskova toplantısına TKP adına katıldı.

1962'de TKP'nin yurtdışındaki aktifleriyle yapılan toplantıda Dış Büro Abidin Dino, Aran Pehlivanyan, Gün Tokay, ve Bilal Şen'in katılımıyla genişletildi. 1962-1971 yılları arasında Dış Büro faaliyeti Leipzig grubu, Budapeşte grubu ve Moskova grubu olmak üzere partide oluşan üç grup arasında bitmez tükenmez tartışmalar ve suçlamalarla sınırlı kaldı. Bu kavgalar Zeki Baştımar'ın hastalanmasına kadar sürdü. 1971'de Zeki Baştımar ilk beyin kanaması ve kısmi felç geçirdi. İkinci beyin kanamasından sonra hastaneye kaldırıldı.

İsmail Bilen, (Zeki Baştımar) Yakup Demir'in hastalanmasının ardından Aralık 1972'de SBKP Merkez komitesi Uluslararası İlişkiler Şube Başkanı V. V. Zagladin ile görüştü. Bu görüşmede dış büronun üç kişiden ibaret kaldığını (Aram Pehlivanyan, İsmail Bilen ve Zeki Baştımar), Zeki Baştımar yönetiminde partinin çıkmaza yuvarlandığını, partinin faaliyetinin yürütülmesine engel olduğunu söyledi. Görüşmeden aldığı güçle olacak ki, Mart 1973'te Demokratik Alman Cumhuriyeti hükümeti hastanesinden Zeki Baştımar için iş göremez raporu aldı. 24 Mayıs 1973 Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi Bürosu'nun toplantısında, Aram Pehlivanyan ve İsmail Bilen oyuyla, Zeki Baştımar'la ilgili aşağıdaki kadar alındı; *“Demir (Z. Baştımar-y) yoldaş TKP Merkez Komitesi birinci sekreteri görevinden alınmıştır. Emekliye ayrılmıştır. Karar oy çoğunluğuyla verilmiştir.”* Kararın devamında,

Demir yoldaş bu karara uymayacağını, “ancak öldükten sonra görevinden ayrılacağını”, parti kasasını teslim etmeyeceğini, “hesap veremeyeceğini” söyledi”, “Merkez komitesini ve Büro’yu aşağıladı. Büro toplantısını hiçe saydı ve kabaca çıktı, gitti” notu düşüldü. Bu durum toplantıda şiddetli bir tartışmanın ve kavganın yaşandığını gösteriyor. (Zeki Baştımar , Sosyal Tarih Yay. s. 42)

Zeki Baştımar durumu, İsmail Bilen’i eleştiren uzun bir mektup yazarak SBKP MYK’sına, bildirdi. Mektubunda hastane raporlarının sahte olduğunu belirterek, Alman Sosyalist Birlik Partisi’ni (ASBP) TKP’nin içişlerine karışmakla suçladı. Ardından 21 Haziran 1973’te Zagladin’le görüştü, ASBP’nin TKP’nin içişlerine karıştığını tekrarlayarak, SBKP MK’sinin bu duruma müdahale etmesini istedi. Zagladin’in Zeki Baştımar’a verdiği yanıt görüşme tutanağında şöyle yer aldı; “*V.V. Zagladin Yoldaş, Demir yoldaşın dile getirdiği görüşlerin SBKP MK’ne iletileceğini söyledi. Bununla birlikte yönetim organlarının terkihi ile ilgili karar almanın her partinin iç işi olduğunu belirtti. SBKP MK’nin kardeş partilerin iç işlerine karışmama ilkesinden hareket ettiğine işaret etti. Bu nedenle de anlaşılacağı gibi, söz konusu durumda bu sorunu Türk yoldaşlar kendileri çözmelidir dedi. Zagladin yoldaş Demir yoldaşın ASBP MK’nin TKP’nin içişlerine müdahale ettiği suçlamasını kesinlikle reddetti.*” (age s. 49)

TKP’nin iç işlerine karışmadığını iddia eden “ASBP MK Uluslararası İlişkiler Sekreterliğinin” 3 Temmuz 1973 tarihli duyurusunda “*Türkiye Komünist Partisi MK Politbürosu, 4. 5. 1973 günü yaptığı toplantıda Yakup Demir yoldaşı, Türkiye Komünist Partisi Birinci Sekreterliği görevinden alarak emekli etmiştir. Bunun nedenleri şunlara dayandırılmıştır: 1. Fiziksel ve ruhsal durumu çok kötüdür. 2. Demir yoldaş, faaliyetlerinde, Parti yönetiminde kolektif yönetim ilkesine aykırı davranmıştır. Politbüro çoğunluğunun aldığı kararları tanımamış, Partiyi hatalı bir biçimde yönlendirilmiş ve fraksiyoncu çalışma yürütmüştür.*

TKP Merkez Komitesi Politbürosunun bu toplantısında, Parti Konferansını toplanma, program ve tüzüğü kabul etmek, merkez organı oluşturmak üzere bir parti konferansının toplanmasına kadar Birinci Sekreterliğe Marat (İsmail Bilen –y) yoldaş getirilmiştir.” (Age s. 51)

Bu duyguyla TKP’nin 1973 atılımı olarak anılan yeni bir dönem başladı.

Bu yazının amacı, Türkiye Komünist Hareketinin söz konusu tarih-

sel kesitte doğduğu koşullardan devraldığı içselleştirerek kendinden sonraki sosyalist ve komünist hareketlere devrettiği kimi önemli noktaların açığa çıkartılmasıdır.

Bunlardan birincisi; komünist hareketle ulusal mücadeleler arasındaki ilişki ve ulusal mücadelelere yaklaşım sorunudur. Türkiye’de Komünist hareketin biçimlenmeye başladığı dönem aynı zamanda ulusal mücadelelerin de (Ermeni, Pontus, Kürt) yükseldiği, bu mücadelelerin gerek feodal gerekse burjuva iktidarlar tarafından katliamlara ve tehcire tabi tutulduğu bir dönemdi. 1920 Temmuzunda Ankara’da, Eylülünde Bakü’de ve İstanbul’da Komünist örgütler kurulmasından çok değil 5 sene önce Ermeni soykırımı gerçekleştirilmişti. 1920 yılında ise Karadenizde ve Koçkırı’da Pontus ve Kürt pogrom ve tehcirleri sürmekteydi. Buna rağmen, bu durum TKP ve diğer komünist gruplar tarafından sadece görmemezlikten gelinmemiş, Tersine soruna yaklaşımda burjuvazinin bakış açısı temel alınarak ulusal mücadelelere dinci- gerici ve emperyalist ajanı damgası vurulmuştur. 10 Eylül 1920 TKP kongresinde ulusal sorun üzerine sunulan raporda Ermeni sorunu hakkında şunlar yazmaktadır. *“Ermeni meselesi birinci defa olarak Berlin muahedesine konulan (1878) bir madde ile meydana çıkmıştır. İngiltere Rus Çarizmine karşı Hindistan yolu üzerinde kuvvetli bir Ermenistan teşekkülünü istiyor. Taşnak Fırkası Londra’da kuruluyor.... Dökülen kanların sebebi budur.” Rapor “şark meselesi budur” cümlesiyle bitiyor.* (TKP Kuruluş Kongresi Emel Seyhan Atasoy-Meral Bayülgen, Sosyal Tarih yay. Say.102)

Komünist Enternasyonalin IV. Kongresinde konuşan İKG temsilcisi Sadrettin Celal (Antel) aynı görüşü farlı cümlelerle tekrarlıyor. *“... Hükümet büyük bir sitayişle ilan ettiği Misak-i Milli’yi sabote etmeye hazırlanıyor. Hemen bugünden itibaren Türkiye Komünist Partisi Misak-i Milli’yi gerçekleştirmeyi bizzat üstleniyor.”* (Erden Akbulut - Mete Tuncay- THİF – Sosyal Tarih yay. Say. 390)

Komünist hareketin Kürt ve Pontus mücadelesine bakışı da bundan farklı değildir. Hepsi gericidir ve İngiliz eseridir. Komünist hareketin doğuşunda harekete musallat olan bu millici yaklaşım o derece içselleşmiştir ki bugün de aynı cümlelerle tekrarlanmaktadır.

İkinci önemli nokta; burjuva iktidarın ilerici olduğu görüşüdür. Herşeyden önce tarihsel-toplumsal olarak ileri olanla, siyasal olarak ilerici olanı birbirine ayıramayan bu görüş tarihsel gelişme ve sınıf savaşımı gerçeğiyle uyuşmamaktadır. İleri kavramı tarihsel-toplumsal bir kavram, ilericilik ise siyasal bir kavramdır. Bu kavramlar herhangi bir tarihsel kesitte üst üste düşseler de aynı şeyi ifade etmediklerinden

birbirinin yerine kullanılamazlar. Örneğin 1789 Fransız devriminde bu iki kavram üst üste düşmüşlerdi. Fransız devriminin getirdiği toplumsal formasyon hem feodalizmden tarihsel-toplumsal olarak ileri bir formasyonu temsil ediyordu, hem de toplumun bütün sınıflarını temsil ettiği ve onları eski toplumun cenderesinden çekip alan “özgürlük ve eşitliği” gerçekleştirdiği için de ilericiydi. Ancak 1848 ve daha sonraki burjuva devrimleri için aynı şey söylenemez. 1789 da düşman olan feodal sınıflar bu kez “ittifak” “ittifak olan sınıflar (işçi ve köylüler) ise düşman oldular. “İttifak” ve düşman değişince ilerencilik-gericilik de yer değiştirdi. Burjuvazi ile proletarya arasındaki mücadele sınıf mücadelesinin ana eksenini oluncu, kapitalizm hala feodalizme göre ileri bir tarihsel-toplumsal formasyon olarak kalsa da burjuvazi ilerici tüm karakterini yitirerek gericileşti.

Kapitalizmin emperyalizm aşamasında burjuvaziye ilerencilik atfeden görüşün en kaba biçimi ilerencilüğün kapitalizmin proletaryayı da geliştirdiği teziyle açıklanmasıdır. Bu tez TKP 10 Eylül Bakü kongresi kararlarında şöyle formüle edildi. *“Anadolu’da devam eden milli inkılap hareketinin umum dünya emperyalizmine karşı mücadelesiyle dünya proletarya hareketine yardım ettiğine kanıyız. Bu milli hareketin memleket dahilinde inkişafı (gelişmesi), derinleşmesi sınıf şuurunun meydana gelmesine ve yarınki içtimai (toplumsal) inkılapa müsait bir muhit hazırlayacağı muhakkaktır. (Age s72)*

Kapitalizm işçi olmadan, onun artı emeğine el koymadan var olamayacağı gibi işçi sınıfını geliştirmeden de varlığını sürdüremez. İşçi sınıfının varlığı ve gelişimi burjuvazi ilerici-gericiliğiyle değil, sermayenin hareket yasalarıyla bağlantılıdır.

Yukardaki alıntı üçüncü önemli noktaya işaret ediyor. Alıntıda da anlaşılacağı gibi 1908 de ilerici olan burjuvazi 1920 de bu niteliğine bir yenisini ekleyerek, hem de dünya emperyalizmine karşı savaşım vererek, anti-emperyalistliğe terfi ediyor.

Anti-emperyalist burjuva fikrinin sırrı “milli burjuvazi” kavramında yatıyor. “Mili burjuvazi” kavramının ardında ise sınıf mücadelesiyle pazar mücadelesinin birbirine karıştırılması vardır. Pazar kavgası yani rekabet sermaye hareketinin olmazsa olmazlarından. Sermaye başka sermayeler olmadan var olamayacağı gibi onlarla rekabet içinde olmadan da var olamaz. Burjuvazi arasındaki Pazar kavgası, milli yada milli olmayanlar arasındaki bir kavga değil, rekabete dayalı ekonomik temelli, siyasi, asker, diplomatik vb. çatışmalı, uzlaşmalı, bir güç kavgasıdır. Güçsüz kapitalist devletlerin güçlü olanlara bağımlılığı (emperyalizm)

bu güç ilişkisi üzerinden gerçeklik kazanır. Sistemin uluslararası örgütlenmesini belirleyen de bu güç ilişkisidir. Bu yüzden emperyalist dönemde birbirinden ve sistemden yalıtık kapitalist devletler var olmayacağı, milli ve anti-emperyalist burjuvazi de var olamaz. Ancak bu durum kapitalistler arasında olduğu gibi kapitalist devletler arasında da rekabet ve rekabetten doğan bir çatışmanın var olmayacağı anlamına gelmez.

Bu belirlemelerin ışığında yeniden 1919'ların Türkiye'sine dönersek; Belirgin özellikleri gerici, uzlaşmacılık, bağımlılık ve şoven bir ulusçuluk olan burjuva devrimin anti-emperyalist ulusal kurtuluş hareketi olarak nitelenmesi tam bir paradokstur. Bu paradoksun hâlâ sosyalizm etiketi altında kabul ediliyor olması ise burjuva ideolojisinin, Kemalizm'in gücüdür.

Bu yanılgının temelinde işgale karşı mücadeleyle, anti-emperyalist mücadelenin birbirine karıştırılması vardır. Burjuvazi önderliğinde sömürgecilğe, işgal ve ilhaka karşı siyasal bağımsızlıkçı hareketler nitelikleri gereği anti-emperyalist olamazlar. Anti-emperyalist hareket, ulusal sistem içindeki konumu, ulusal kimliği ne olursa olsun burjuvazinin yerel ve uluslararası iktidarına yönelik harekettir. Burjuvazi arasında bir post kavgası değil, bir sınıf mücadelesidir ve en başta da emperyalist bağımlılığın taşıyıcısı olan sınıfa, burjuvaziye yöneliktir.

Türkiye Komünist Hareketi başlığı altında ele aldığımız bu tarih, hata ve zaafılarıyla olduğu kadar, devrimci mücadeleleriyle de bizim tarihimizdir. Bu tarihten Türkiye işçi ve devrimci hareketine birçok ayırık otları taşınmıştır.

- Burjuvaziye (Kemalizm'e) ilerici ve anti-emperyalist bir paye verilmesi
- Burjuvazi içinde ilerici-gerici ayrımı yapılarak, ilerici burjuvazinin desteklenmesi,
- Demokratik devrimin tamamlanmadığı teziyle aşamalı devrim teorisinin savunularak sosyalist devrim ve proletarya diktatörlüğünün örtülü reddi,
- Ulusların kaderini tayin hakkının, ulusal mücadelelerin gerici, emperyalizmin ajanı olarak nitelendirilip, açık ya da örtülü reddi, ulusal sorunda Misak-ı Milli'nin temel alınması,
- Laikliğin savunusu adına, devlet dini Sünni İslam'ın hegemonyasının görmemezlikten gelinmesi,
- Legalizm ve likidasyon

Bu tarihten Türkiye işçi ve komünist hareketine musallat olmuş Menşevizmdir. Ne yazık ki, bu görüşlerin, Türkiye devrimci hareketinin büyük bir kısmı tarafından bugün bile savunuluyor oluşu Türkiye devrimci hareketlerinin burjuva ideolojik hegemonyasından kopmadığının açık kanıtıdır.

Bu tarih bizim, komünistlerin, devrimcilerin tarihidir. Bu tarihten ayırık otlarını temizlemek tarihe bir reddiye değil, komünist bir görevdir.

Kaynaklar:

1-Yavuz Aslan -Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi, Türk Tarih Kurumu

2- Emrah Celasun - Baki İlk Selam, Belge yay.

3- Süleyman Nuri- Uyuyan Esirler, TÜSTAV

4- Dönüş Belgeleri, I - II , TÜSTAV

5- Erdevn Akbulut- Nazım Hikmet, TÜSTAV

6-1926 Viyana Konferansı, TÜSTAV

7-1929 TKP Davası, TÜSTAV

8- 1965 Tartışmaları, TÜSTAV

9- Erden Akbulut Mete Tuncay -THİF, Sosyal Tarih Yay.

10-Mete tuncay - Türkiye'de Sol Akımlar, I - II, İletişim Yay.

11-Aclan Sayılğan, Solun 94 Yılı - Mars Mabaası

12-Erden Akbulut Mete Tuncay -Beynelmilel İşçiler İttihadı, Sosyal Tarih Yay.

13- Emel Seyhan Atasoy- Meral Bayülgen- TKP Kuruluş Kongresi,Sosyal Tarih Yay.

14-Banu İşlet-Cemile Moraloğlu Kesim- Türkiye İştirakiyun Teşkilatı -Sosyal Tarih Yay.

15-Erden Akbulut Mete Tuncay İstanbul Komünist Grubundan Türkiye Komünist Partisine -I- II- III Sosyal Tarih Yay.

16-Zeki Baştımar - Sosyal Tarih Yay.

17- Şefik Hüsnü - Sosyal Tarih Yay.

18 -Reşat Fuat Baraner - Sosyal Tarih Yay.

19- Büyük Kırılma - TÜSTAV

Birlik Üzerine

S. Fuat Demirci

Birlik sorunu, bugün komünistlerden, reformistlere kadar geniş bir yelpazede ve sendikal birlikten eylem ve parti birliğine kadar farklı düzlemlerde tartışılıyor. Sınıf hareketinin içinde bulunduğu ideolojik savrulma ve örgütsel dağınıklığın yol açtığı bu tartışmada, birlik, mevcut durumdan çıkışın bir yolu olarak görülüyor.

Sosyalist hareket içinde bugün eskisinden çok farklı koşullarda ve farklı temelde bir ayrışma yaşıyor. Ayrışma; ideolojik, örgütsel ve politik bir bunalım sürecindeki sosyalist hareketin, krizin ve bugünkü uluslararası koşulların etkisi altında yeniden saflaşmasıdır. Henüz sürüyor olsa da, bu saflaşmada temel akımlar ortaya çıkmış durumdadır.

Yolun çatallaştığı bir kavşakta sosyalist hareket, birçok tali yolun kesiştiği iki ana yolda yürüyüş biçimine göre, iki ana akıma ayrılmıştır. Kapitalizmin ve demokrasinin nimetlerini aniden keşfeden reformist akım yürüyüşünü, yönünü, kapitalizme çevirerek sürdürüyor. Sovyetlerin çözülüşüyle büyüyen yeni karşı devrimci dalganın arkasından sürüklenen bu akımın öncülerinin, artık kapitalizme temel noktalarda hiçbir itirazları kalmamıştır. İtirazları tekелci düzenin tali noktalarına ve aşırılıklarına ilişkindir. Bu akımın temsilcilerinin beyinleri öyle çoraklaşmıştır ki, hiçbir süreç bu beyinlerde devrim düşüncesini yeniden canlandıramaz.

İkinci yol, devrimci yürüyüşçülerin yoludur.

Bu iki temel akım dışında, daha kalabalık gibi görünen gruplar, ki-

şiler bu kavşakta yol arayışı içindedir. Her iki yola da itirazları vardır. Birincilere itirazları, bu akımın reformist özüne değil, bugünkü aşırı ve uzlaşmacı biçiminedir. Devrimci yola itirazları ise, ilkesel sorunlar (parti, demokrasi, ulusal soruna yaklaşım, devlet-devrim vb.) üzerinde ve daha köklüdür. Bu yüzden bulundukları yer devrimcilere yakın gözüke de, yönlerini reformizme çevirmişlerdir.

İki ana akım arasında ara bir grup olma özelliğini gösteren bu gruba özgü olan, kararsızlık, yalpalama, örgütlenmeden ve partiden kaçıştır. Bu özellikleriyle bu grubun, kendi içinde, bir ara akım olmaktan çıkabilecek bir niteliği yakalayabilmesi olanaksızdır.

Hemen bütün sınıf mücadelelerine özgü olan bu ara gruplaşma, iki temel akımın örgütlenmesine ve aralarındaki ideolojik mücadeleye bağlı olarak ve birçok tali yollardan geçerek, bu iki ana akımın biriyle buluşmak durumundadır.

Reformist akımla, devrimci akım arasında amaç, araç, yol ve ilkeler konusunda tam bir karşıtlık olduğundan, bu iki ana akım arasında birlik ve parti konularında ortak bir dil bulmak olanaksızdır. Bu yüzden de reformist akım, devrimci kamptaki birlik ve parti arayış ve tartışmalarının hem nesnel ve hem de öznel olarak dışındadır.

Kendi yönünü belirleme yeteneğini kaybederek amorf bir grup olan ara akım ile birlik ve parti sorunlarına ortak bir dil bulmak için harcanacak her çaba, boşa bir güç ve zaman israfıdır. Böyle bir girişimin sonu gelmez tartışmalar ve likidasyondan başka hiçbir sonuç vermeyeceği bizzat bu ara akımın kendi iç ilişkileri ve birlik süreçlerinden hareketle rahatça saptanabilir.

Konunun içeriği açısından bizi asıl ilgilendiren, komünist kampta yer alan gruplar ve bunlar arasındaki ilişkidir.

Önce komünist kamptan neyin anlaşılması gerektiği ortaya konulmalıdır.

Komünizm amacını benimsemek, ve bu amaca sosyalist devrim, proletarya diktatörlüğü yoluyla ulaşmayı savunmak komünistliğin koşullarından biri olmakla birlikte, bu, bir partinin ya da grubun komünist olduğunun yeter bir kanıtı sayılamayacağı gibi, onun reformist olmadığının bir kanıtı olarak da görülemez. Çünkü komünistler ile reformistler arasındaki ayrılık soyut bir sosyalizm savunusunda değil, tersine araç, yol ve ilkeleriyle somut sosyalizm savunuculuğundadır. Örneğin toplumsal devrimden söz edip, politik devrimden, kapitalizmin devrim

yoluyla yıkılmasından, proletarya diktatörlüğünden vb söz etmeyenler, reformistlerden farklarının ne olduğunu açıklayabilecek durumda değildir.

Amaç tek başına, bir örgütün niteliğini vermez. Ancak amaçla birlikte, amaca uygun yol, yöntem ve ilkeler bütünsel olarak bir örgütün niteliğini belirler. Bu nitelik de kendini, en somut biçimde o örgütün eyleminde ortaya koyar. Amacı sosyalizm olduğu halde araçları buna uygun düşmeyenler sosyalizmin sözde savunuculuğunun ötesine geçemezler. Legal parti/illegal parti ve barışçıl/barışçıl olmayan yol tartışması da ancak bu çerçevede somut bir anlam kazanır.

Kapitalizmin ahlâksal yargılanmasından kalkarak, sosyalizmi kapitalizmin karşısında bir toplumsal proje olarak ele almakla yetinilerek, komünist olunamaz. Komünistlik sözde değil, söze uygun örgütlenmede ve politikada, eylemin gerçek içeriğindedir.

Örgütlerin, partilerin sınıf savaşımı içindeki yerleri, onların kendilerini nerede gördükleriyle değil, teorik-programatik yaklaşımları, örgütlenmeleri ve eylemleriyle belirlenir. Her gün kendilerinin sosyalist olduğunu, devrimci olduğunu tekrarlayıp, bunun gereklerinden bin bir türlü gerekçeyle (yaşamda her kaçısa bir gerekçe bulmak mümkündür) kaçanlar, işçi sınıfının komünist partisinin potansiyel güçleri arasında görülemezler. Komünizm amacını benimseyenler onun devrimci araçlarını da benimsemek durumundadırlar.

Partiyi amaçlayan her birliğin sınıfsal bir temeli vardır. Birlik, bu sınıfsal temel üzerinde teorik- programatik, örgütsel ve politik yaklaşımları benzer olan örgütlerin ve grupların bir araya gelerek merkezileşmesidir.

Bugün devrimci kampta, yürüyüş yönü aynı olsa da teorik-programatik ve politik yaklaşımları birbirinden farklı olan birçok grup vardır. Bu farklılıkların bir kısmı süreç içinde kaybolabilecek farklılıklar olsa da, önemli bir kısmı kendisini devrimden sonra bile koruyacak, örgütlenmenin sınıfsal temelinden, sınıf içindeki bölünmelerden vb. kaynaklanan farklılıklardır. Devrimci sürecin sınıfsal çeşitliliğine dayanan bu farklılıkların, ne ölçüde giderilebilir olduğu ve bir çatışmaya yol açıp açmayacakları ise, bugünden kesin olarak saptanamaz.

Sınıf temeline dayalı farklılıkları yok sayarak, devrimci süreçte yer alan bütün örgüt ve grupların tek bir parti içindeki birliğinden söz etmek, hem doğru değildir, hem de gerçekçi değildir. İşçi sınıfının politik

örgütlenmesinin bağımsızlığı, ortak mücadele zorunluluğuyla birbirine karıştırılmamalıdır. Ortak yürüyüşün başka araçları vardır. Eylem ve cephe birliği, aynı yönde yürüyen ama aralarında sınıfsal temelden doğan programatik, politik farklılıklar bulunan güçlerin ortak yürüyüşünü düzenlemenin araçlarıdır.

Komünistler için birlik sorunu; “Komünist Parti’nin sınıfın öncü kesimleriyle buluşması, sınıfın eğitilmesi, örgütlenmesi ve sınıf hareketinin devrimci tarzda yönetilmesi sorunudur. Ne var ki bugün, sınıfın içine yerleşmiş, sınıf hareketini bu tarzda örgütleyip yönetecek devrimci bir partinin olmayışı, birlik sorununun başka bir biçimde, yani devrimci partinin inşası sorununa bağlı olarak ele alınmasını zorunlu kılıyor.

Devrimci sınıf partisinin inşası sorunu, hiç kuşkusuz doğrudan komünistlerin birliği sorununa indirgenemez; yine de birlik sorunu, parti inşası sürecinin önemli bir ögesidir. Bu noktada asıl sorun birliğin gerekliliği değil, nasıl gerçekleştirileceğidir. Birliğin gerekliliği konusunda komünist kişi ve gruplar arasında genel bir mutabakat olsa da, nasıl gerçekleştirileceği konusunda net bir bakış açısının var olduğundan söz edilemez. Tersine bu konuda komünist kişi ve gruplar arasında yaklaşım farklılıklarında ifadesini bulan ciddi bir kafa karışıklığının olduğunu söyleyebiliriz.

En başta komünistlerin birliği sorunu -yaşanan bunca deneyime rağmen- hâlâ eylem birliği sorunu ile birbirine karıştırılıyor. Eylem birliği; ideolojik, politik ve örgütsel yaklaşımları farklı grup ve partiler arasında ve sınıf mücadelesinin pratik hedefleri üzerinden ortak düşmana karşı gerçekleştirilen mücadele birlikleridir. Farklı yaklaşımlara sahip güçlerin bir eylem birliği çerçevesinde bir araya gelmeleri için ideolojik birlik şart olmadığı gibi, örgütsel ve politik birlik de şart değildir. Oysa komünistlerin birliği -eylem birliğinin aksine- ideolojik birlik temelinde politik ve örgütsel birliği öngörür. Bu anlamda “komünistlerin birliği” eylem birliğinden hem içerik, hem de biçim olarak farklıdır. İçerik olarak; amaç, ilke, hedeflerin bir bütünselliğini, biçim olarak da, disiplinli merkezi bir örgütlülüğü şart koşar.

Mevcut kafa karışıklığının diğer bir biçimi de, hareketin pratik hedefleri üzerinden kurulacak eylem birliğinin, süreç içinde bir ideolojik, politik ve örgütsel birliğe dönüşebileceği düşüncesidir. “Süreç olarak parti” fikrinden hareket eden bu düşüncenin -parti fikrini bir olasılık olarak ele almasının yanında- en tehlikeli yanı; birlik sorununu, ideolojik birliğin sağlanmasının bir aracına indirgeyerek, deforme etmesidir.

Komünistler için ideolojik birlik; varılması gereken bir hedef değil, bir kalkış noktası ve mücadelenin her aşamasında gözetilmesi gereken bir hedeftir.

“Süreç olarak parti” fikrinin temelinde komünist grup ve kişiler arasındaki ilişkinin, bir ideolojik ilişki olarak değil de grup ya da kişiler arasındaki bir asgari müşterek ilişkisi olarak ele alınması anlayışı yatmaktadır. Bu durumda gruplar, partiler vb. arasında var olan asgari müşterek, varılması öngörülen ideolojik, politik ve örgütsel birliğin hareket noktası olarak ele alınır. Üzerinde anlaşılan konular ‘asgari müşterek’e dahil edilirken, anlaşılamayan konular, ilerde her grubun kendi anlayışına uygun olarak çözüleceği varsayımıyla, geleceğe ertelenir.

Anlaşmazlıkların geleceğe ertelenerek çözülebileceğini varsayan bu yaklaşım, sınıf mücadelesi pratiğinin de defalarca kanıtladığı gibi, ideolojik ve örgütsel birliği sağlamak bir yana, her seferinde daha büyük ve daha olumsuz etkilere yol açan bölünmelere neden olmuşlardır. İçinde, geleceğin ayrılık tohumlarını taşıyan böylesi bir birlik– ne kadar iyi niyetli bir girişim olursa olsun- çökmeye mahkûmdur.

Komünistlerin birliği konusunda bütün bu ve buna benzer kafa karışıklıklarının ortak özelliği; birliği koşullayan sınıf hareketindeki mevcut dağınıklığın nedenlerinden hareket etmek yerine, sonuçtan hareket edilmesi, dağınıklığın yol açtığı güçsüzlüğün birleşerek aşılabileceğine olan bönce bir beklenti ve inançtır.

Çok iyi biliyoruz ki sınıflar mücadelesi, dinamik bir süreçtir. Sadece kapitalizmin gelişmesi ve bu gelişmenin sınıf içinde yarattığı farklılaşmalardan, bölünmelerden değil; karşıt sınıfın ideolojik ve politik müdahalelerinden de etkilenir. Sınıf içinde farklı ideolojik, politik ve örgütsel eğilimlerin varlığı, bütünüyle kapitalist gelişmenin bu nesnel ve öznel etkilerinin sonuçlarıdır. Bu farklılıkların yok sayılması ya da küçümsenmesi üzerine oturtulan bir birlik anlayışı, işçi sınıfı içinde sadece komünist düşüncelerin yer bulacağı fikri kadar ütöpiktir. Bu farklı eğilimlerin bir parti birliği içinde giderilebileceği varsayımı ise denklemi tersten kurmaktır.

Parti sorunu, kapitalizmden komünizme geçişin kilit sorunlarından biridir. Parti; bilimsel komünizm ile işçi sınıfı, işçi sınıfı ile devrim ve komünizm arasındaki devrimci köprüdür. Bu rolü, ancak öncü bir teoriyle donanmış devrimci parti oynayabilir. Çünkü “bilimsel kesinlikte bir düşünce ve sağlam bir öğreti olmadan işçilere hitap etmek, propa-

ganda oyunu oynamaktır”; çünkü “ideolojik içeriği olmayan parti bir bozukluktur.”

Parti birliğinin yaratılması ve kalıcılığı, dayandığı teorik temellerin doğru ve çürütülemez oluşuna bağlıdır. İşçi sınıfı, dün olduğu gibi bugün de doğru ve çürütülemez bir teorik temele, Marksizm- Leninizm’e, sahiptir. Sorun, bu teorinin bir doğma değil de bir eylem kılavuzu olarak kullanılarak sınıfın bugünkü dağınıklıktan çıkışının sağlanmasıdır.

Söz ve Eylem’in komünistlerin birliği konusunda baştan beri ısrarcı olduğu nokta; “ideolojik birlik sağlanmadan ve bu birlik amaç, ilke ve araç bütünlüğü içinde programatik bir düzleme oturtulmadan, politik ve örgütsel birliğin oluşturulamayacağı” düşüncesidir. Zamana yayılarak, tartışma ve eleştiriyle ideolojik birliğe ulaşılabilceği varsayımına dayalı bir yürüyüş, daha baştan başarısızlığa mahkûmdur. Kuşkusuz tartışma ve eleştiri, devrimci bir sınıf partisinin ideolojik, politik ve örgütsel birliğini sağlama ve pekiştirmenin vazgeçilmez araçlarıdır. Ancak bu araçlar, sağlam bir ideolojik birlik varsa devrimci bir işlev görebilir, ancak bu taktirde ideolojik birliği pekiştirerek politik ve örgütsel birliğin kaldırıcı olabilirler. İlkelerin kaybolduğu, ideolojik sorunların arka plana itildiği yerde, bireysel tutumlara dayalı bir tartışmanın öne çıkması da, bunun yeni bölünmelere yol açması da kaçınılmazdır.

Sınıf mücadelesinin pratiği, başlangıçta ihmal edilebilir küçük ideolojik farklılıkların, mücadelenin sertleştiği koşullarda nasıl büyük ayrılıklara dönüştüğünün ve örgütsel bölünmelere yol açtığıнын örnekleriyle doludur. Komünistlerin, sınıf hareketinde dağınıklığın hüküm sürdüğü bugünkü koşullarda, hareketin “pratik çıkarları” adına, buna bir yenisini eklememek için, birlik sorununa, her zamandakinden daha bir titizlikle yaklaşımları bir zorunluluktur.

Yukarda da belirtildiği gibi Komünistler için birlik sorunu; “Komünist parti”nin sınıfın öncü kesimleriyle buluşması, sınıfın eğitilmesi, örgütlenmesi ve sınıf hareketinin devrimci tarzda yönetilmesi sorunudur. Ancak bugün bu sorun başka bir biçimde karşımızda duruyor.

Bir dağılma ve ayrılma döneminden sonra toparlanmanın ve örgütlenmenin başladığı her dönemde aynı sınıfsal temele dayalı birçok irili ufaklı grubun ortaya çıkması neredeyse kaçınılmazdır. Bugün böyle bir dönemde bulunuyoruz ve teorik-programatik yaklaşımları benzer birçok grup vardır. Bu gruplar arasında devrimci bir partiye varmayı amaçlayan birlik eğilimi, dönemin temel eğilimlerinden biri olarak, or-

taya çıkmıştır.

Şimdi sorun önümüzde şöyle duruyor: Teorik- programatik yaklaşımları birbirine çok yakın olan bu gruplar, proletaryanın devrimci savaş partisini yaratmak amacıyla nasıl bir araya getirilebilir? Bu grupların ayrı ayrı yapmak istediği işi - işçi sınıfını kapitalizme karşı devrimci bir güç olarak örgütlemek ve iktidarı burjuvazinin elinden almak - koordine edecek merkezi bir örgütlenmeyi nasıl yaratabiliriz? Ayrı ayrı çalışma yüzünden önemli bir kısmı boşa harcanan devrimci enerjiyi ve devrimci fedakârlığı, devrimin hizmetine nasıl sokabiliriz? Hareketi güçsüzleştiren artizanlıktan, grup içi ve gruplar arası çatışmalardan kurtaracak devrimci bir çekim merkezini nasıl yaratabiliriz?

Bugün bu çerçevedeki gruplar, çevreler arasında, kendilerini ifade edebildikleri oranda, birliğin teorik- programatik bir temeli vardır. Bu temelde, karşılıklı olarak tam bir teorik-programatik birliğe varmak için ilk adımları atmak hiç de zor görünmüyor. Birlik sürecinin esas önemli ve zor olan yanı, bu ilk adımın bir parti birliğine dönüştürülmesi, yani var olan. programatik temel üzerinde örgütsel, politik ve eylemsel birliğin örülmesidir. İşin teorik-programatik kısmında üzerinde hareket edilebilecek temel bir yaklaşım birliği olduğu sürece, ayrıntılar ve küçük farklılıklar giderilebilir ya da sürece bırakılabilir. Karşılıklı tartışma ilişkisi içinde ayrıntılar ve küçük farklılıklar konusunda böyle bir tutum hiç de yanlış değildir, ama iş burada bitmiyor. Teorik- programatik açıdan aşılabilir görülen bu farklılıklar birlik sürecinin diğer yanına, örgütsel, politik ve eylemsel birlik sürecine devredilirler ve orada yeniden üretilirler. Bu farklılıkların gerçekten küçük ve giderilir olup olmadıkları esas olarak bu süreçte ortaya çıkar.

Komünist hareket tarihinde bütün ciddi bölünmelerin teorik-programatik açıdan ihmal edilebilir küçük farklılıklardan kaynaklandığı, bunların örgütsel ve politik alanda büyük farklılıklara dönüşerek yeniden teorileştirildiği dikkate alınır, bizim vurguyu neden sürecin birinci yanına, ideolojik alana, yaptığımız daha kolay anlaşılabilir.

Ayrışma süreci içinde, devrimci bir parti birliği altında yer alabilecek güçler genel olarak ortaya çıkıyor. Birlik hem nesnel hem de öznel bir gereksinim olarak önümüzde duruyor. Bununla birlikte sorunun bir çırpıda çözülmesini sağlayabilecek bir netlik henüz yoktur. Bir parti birliği içinde bir araya gelebilecek gruplar, örgütsel ve politik alana ya yeni yeni giriyor ya da henüz bir netlik kazanabilmiş değiller.

Geçmiştekinden çok farklı bir temelde ortaya çıkmış olsa da bugünkü ayrışma, devrimci cephedeki eski ayrışmanın izlerini tümüyle atabilmiş değildir. Ayrışmada, yeni bir temel üzerinde biçimlenen devrimci grupların üye ve kadrolarının ana bölümü eski yapılardan geliyor. Eskiye özgü eğilim ve alışkanlıkların, devralınan insan malzemesi yoluyla yeni yapılara taşınması bir dereceye kadar kaçınılmazdır; bu bir saptamadır, olumsuz eğilim ve alışkanlıkların aşılamaz olduğu anlamına gelmiyor. Tersine bizzat eskisinden çok farklı bir temelde, yeni örgütlenmelerin varlığı bu eğilim ve alışkanlıkların aşılabilişliğinin somut kanıtıdır.

Yeni örgütlenmeler içinde giderek yok olsa da, varlıklarını şu ya da bu oranda koruyan eski olumsuzlukların, birlik süreci üzerindeki olumsuz etkileri dikkate alınmak zorundadır.

Buna bir de devrimci kadrolarda, işçi sınıfının öncü kesimlerinde var olan kararsızlık ve güvensizlik (kendine ve yoldaşlarına) eklendiğinde, birlik ve parti konusunda daha ciddi bir yaklaşım zorunludur.

Geçmişten devralınan bu olumsuzlukların teorik-programatik alanda aşılması daha kolay olmakla birlikte, esas olarak aşılabilecekleri yer, etkilerini en fazla hissettirdikleri örgütsel ve politik alandır. Birlik doğrultusunda ilk iş sorunun teorik- programatik yanını alarak örgütsel ve politik birliğin üzerinde yükselebileceği sağlam bir temel yaratmaktır. Bunun içinse, grupların, çevrelerin bu alanda, en azından teorik-programatik konularda, sağlayabildiği ölçüde bir netliği yakalamaları şarttır. Atılacak ilk adım, teorik programatik alana ilişkindir ve karşılıklı tartışma ile çözülebilir. İkinci adım ise örgütsel ve politik alana ilişkindir ve ancak pratik içinde, eylem içinde çözülebilir.

Karşılıklı olarak bu iki düzeyi de içeren bir netlik olmadan somut birlik girişimleri, erken girişimlerdir. Henüz toparlanma ve kendini ifade etme aşamasında olan devrimci hareket böylesi bir erken doğumun taşıdığı nesnel tehlikeyi kaldırabilecek güçte değildir. Kısa vadede güç toplama hesaplarına dayalı birlik girişimlerinin, uzun vadede bir güç kaybına ve dağılmaya yol açabilecekleri dikkate alınmak zorundadır.

Eğer komünist bir parti birliği için bugün hazır olan grupların örgütlendikleri, teorik, politik ve programatik olarak netleştikleri ölçüde kendilerini amaçlaştırarak birlikten vazgeçebilecekleri düşünülüyorsa;

Birincisi; böylesi bir durumda, öznel etkenlerin (kişi ve kişilikler) birliğin önüne bir engel olarak çıkabileceğini kabul etmekle birlikte,

örgütsel ve politik düzeyde olgunlaşmamış bir birliğin devrimci harekete bugünkü dağınıklıktan daha az zarar vereceği söylenemez. İkinci- si ve önemlisi; güçlendiği ölçüde birliğin önünde bir engel olabilecek güçlerle bugünden kurulacak birlik, güçsüzlük üzerinde kurulmuş bir birlik olacaktır. ÖDP süreci, başka bir zeminde de olsa, böyle bir birlik anlayışının, dağınıklığın yeniden örgütlenmesinden başka hiçbir sonuç vermeyeceğini göstermiştir.

Politikanın bir güç toplama ve kullanma sanatı olduğu biliniyor. Ama bu, amaca uygun ilkeler üzerine oturtulmadığında, güç toplama adına gücün yeniden bölünmesine yol açar.

Teorik- programatik temellerde birbirlerine yakın olan grupların kendilerini örgütledikleri ve netleştikleri oranda birlik fikrinden uzaklaşacaklarını düşünmek sadece bir acelecilik değil, birlik sorununu kavrayamamaktır da.

Dağınıklığın olumsuz sonuçlarıyla sürdüğü, devrimci harekette merkezleşme zorunluluğunun yakıcı bir görev haline geldiği bugünkü koşullarda, birlik sorunundaki aceleciliği anlamak mümkündür, ama bir çözüm olmadığını görmek gerekiyor.

Birlik, kişilerin niyetlerinde değil, görüşlerin, örgütlenmenin ve eylemin kapsayıcılığında (içeriğinde) aranmalıdır. Bu kapsayıcılığa sahip olduktan sonra, bir grubun kendini örgütlemesi ve her alanda en iyi şekilde ifade etmesi birliği engellemez, tersine güçlendirir. Birliği, aynı teorik-programatik temel üzerinde birden fazla niteliğin örgütsel ve politik birliği olarak görüyorsak, bu niteliklerden her biri ne kadar net olursa, birlik de o kadar olanaklı ve güçlü olacaktır.

Özetlersek: Bugün Türkiye sosyalist hareketi yeni bir yol ayrımındadır. Sosyalist harekette yer alan örgütlenmeler arasında yollar, en temel konularda (devlet-devrim, parti, Kürt sorunu vb) bir netliği verecek ölçüde ayrılmıştır. Ayrışma, ayrışmanın her iki kutbunda birlikte yürüyebilecek, bir parti çatısı altında birleşebilecek güçleri ortaya çıkarmıştır. Benzer teorik-programatik yaklaşımlara sahip örgütlenmeler arasında birlik, dönemin öne çıkan eğilimidir. Reformist cephede aşırı uzlaşmacı görüşler birliğin önünde bir engel gibi görünse de, birlik arayışının gerçekleşmesi bu cephede daha kolay gözükmüyor.

Komünistlerin cephesinde birlik, daha zor bir süreçtir. Çünkü komünistler arasında birlik, asgari müştereklerde değil, ancak azami bir temel üzerinde kurulabilir. Çünkü komünistliğin asgarisi olmaz. Birliğin

zor gerçekleştirilebilir olması ise bir şanstır ve kazanmayı içerir.

Komünist grup ve çevreler arasında parti için teorik-programatik yaklaşım benzerliğinde ifadesini bulan asgari bir temel vardır. Görev bu temel üzerinde azami birliğe, parti birliğine varmak, birliği örgütsel ve politik bir birliğe yükseltmektir. En az teorik-programatik alanda olduğu kadar, örgütsel ve politik konularda da bir netlik olmadan, temel yaklaşımlar ortaya çıkmadan, programatik yaklaşım birliğinin bir parti birliği verip veremeyeceği kestirilemeyeceği gibi, bu sorun tartışmalar yoluyla da çözülemez.

Söylediğimiz, örgütsel ve politik bir netlik sağlanana kadar oturup beklemek değil, parti birliğine varabilmek için böyle bir netliğe ihtiyaç olduğudur. Yapılması gereken ise, bir yandan parti birliği amacıyla gruplar arasında ilişkileri sürdürmek, diğer yandan da grupların kendilerini her alanda en iyi şekilde ifade edebilecek bir örgütlenmeyi ve çalışmayı yürütmesidir. Bu, aynı zamanda ihtiyacımız olan karşılıklı güveni sağlamanın da en sağlam yoludur. Birlik için özne bir müdahale zorunludur, ama ne var ki niyet ve samimiyet ölçüleri içinde süreci hızlandırmak her zaman olumlu sonuçlar vermediği gibi, doğru da değildir.

Sosyalizm ve Demokrasi

N. Fırat

SSCB'nin 1991 yılındaki çöküşü sonrasında sosyalizmin yenilgi süreci sorgulanırken, sınıflar mücadelesi alanındaki kayıpları değerlendirmek yerine popüler, ampirik çözümlemelere yönelmek kolaycılığı genel bir ruh hali olarak yaygınlaşmıştı. Bu algılamaya göre siyasal önderlikler, sadece kendi liderliklerinin tartışılmazlığı üzerinden geçmişin her türlü devrimci birikimini bir kenara koyarak; geleceğin bütün gizeminin demokrasi kutusunun içinde saklı olduğu gibi bir yanılsama ile tahayyüller üreterek “nasıl bir sosyalizm istiyoruz” tartışması üzerinden yürümeyi, devrim hedefine yeğ tutmuş oldular. Sınıf mücadelesi alanı dışında “demokrasi algısı” yaratılarak bu kavramın her derde deva olacağı türünden bir genel kanaat olarak ortaya çıkmıştır. Sol akımlar, kendilerini yenilgi sonrası süreçte tadil ederken burjuva ideolojisinin en parlak ürünü olan liberalizmin zaferini zımnen kabul ediyorlardı. Ütopyalara ihtiyacımız var söylemiyle tekrar yaygınlaşan “nasıl bir sosyalizm istiyoruz?” sorusu devrim ve proletarya diktatörlüğü hedeflerinin önünü almış oluyordu.

Bu çerçevede oluşturulan “demokratik sosyalizm tasavvuru”, yaşanmış sosyalizm süreçlerinin demokrasi eksikliği iddiasıyla bir kenara bırakılması gerektiğini iddia ediyordu. Bu arada bazı sol akımlar daha da ileri giderek “Keşke hiç yaşanmasaydı” diyeceklerdi.

Bugün emperyalizme ve gericiliğe karşı az çok tutunmayı başarmış

birkaç ülkeyi de yıkılması beklenen diktatörlükler olarak tanımlamayı, ilericilik adına yapmaya devam etmektedirler. Geçmiş sosyalizm süreçlerini “reel sosyalizm” olarak adlandırarak süreci kendi tarihsel boyutundan çıkartan bu pozitivist yaklaşım, “parti”, “devrim”, “sosyalizm” kavramlarını kendi meşrebince yeniden inşa etmeye soyunarak, “yeniden kuruluş” ilan edip, bu kavramların içeriğini boşaltan bir yaklaşımın önünü açacak adımları atmaktan çekinmemiştir.

Bu demokrasi hayranlarının ortak özelliği ise anti-Stalinizmle malul olmalarıdır. Bütün bir sınıflar mücadelesi tarihini, Paris Komünü ve Ekim devriminin kazanımlarını görmezden gelerek, “demokrasi heyulası” oluşturmuşlardır. Bu heyulanın politik sınıf mücadelesi ile bir ilgisi yoktur. Tam tersine kapitalist sistemi tahkim eden, yer yer onun açmazlarının önünü açan bir işleve sahiptir. Bugün karşımıza “demokrasıcılık” olarak çıkan akım ya da eğilimler, Marksizm içerisinde bir eğilim olmaktan ziyade, Marksizmi bulanıklaştırarak, toplumsal sınıflardan, sınıf mücadelesinden bağımsızlaşma ile kendini tarif etmektedirler.

“Demokratik sosyalizm” olarak kendilerini tarif eden bu akımların ortak özelliği, post-Marksizme karşı olduklarını defalarca beyan etmiş olmalarına rağmen, “Neo-liberal” kavramlarla ve post Marksizmin kavramlarıyla bir harman oluşturmayı marifet saymalarıdır. Bu nedenle de bu akımları post Marksizmin versiyonları olarak tarif etmekte bir sakınca yoktur.

Lenin, Ampiriyokritisizm adlı eserinde, yenilgi sonrası Rusya’da, Marksizmin krizi iddialarına karşı, devrimci bir yanıt üreterek yola devam etmişti. O dönem yenilgi sonrasında kriz var iddiaları kendi yetersizliklerini tartıştırmak istemeyen yapıların gündemi haline gelmişti. Lenin, bu eserinde kriz tartışmalarını, Marksizm içi bir mesele olarak ele almak yerine, materyalizm ile idealizm mücadelesi olarak değerlendirmiştir. Bu nedenle de saldırıları, Marksizmin krizde olduğu iddialarını teoride sınıf savaşımının bir parçası olarak değerlendirmişti. O dönem yaygın olan Tanrı arayıcılığı anlayışı, yenilgi sonrası dönemde bir kriz tarif ederek, cemaat türü örgütlenmeler üzerinden Bolşevik partinin problemlerini çözme hedefliyordu. Lenin’in amansızca sürdürdüğü ideolojik mücadele sonrasında tanrı arayıcıları partiden ayrılmak zorunda kaldılar. İdeolojik mücadelenin kazanılması, bu krizin çabuk

atlatılmasını sağladı ve yaklaşık bir on yıl sonra da Büyük Ekim devrimi gerçekleşebildi.

Günümüzde ise SSCB'nin yenilgisi sonrası yaşanan kriz sürecini atlatabilecek bir pozisyon oluşmamıştır. Geçmiş zaten devrimci demokrasi ile sosyalizm arasında salınıp durmakta olan çoğu sosyalist akımların Marksizmle yeni bir ilişki kurarak eski bulunduğu yerden çıkması olanaklı değildir. 12 Eylül öncesinin büyük devrimci yapılanmalarının büyük çoğunluğu, 1971' den devralınan silahlı mücadele mirasını, sadece anti-faşist mücadele alanına hapsederek, mücadelenin diğer boyutlarını görmezden gelmişlerdir. Daha sonraları ise silahlı mücadele kavramını terk ederlerken de geçmişte yürütülmüş olan mücadeleyi de anti-faşist mücadelenin bir zorunluluğu olarak belirlemişlerdir. Bu nedenle de kendilerini mazur gösteren bir dille, anti-faşist mücadeleyi tarif etmekte bir beis görmediler. Devrimin çağrıştırdığı ne varsa hızla terk edilmiş oldu. 12 Eylül yenilgisi sonrası ütopyalar uydurma süreci, yeni devrimcilik olarak adlandırılmıştır. Temel tezler olarak da devrim ve sosyalizm gibi kavramlar yerine “burjuva demokrasisinin benzeri bir tür çok partili sosyalist demokrasi” inşası türü kavramlar üzerinden tartışılmıştır. Bu çerçevede reformizmi yeniden örerken Marksizm'den yararlanmaya çalışırken sanki Marksizmin temel tezlerine dönülmüş havası yaratılmış olsa da bir süre sonra bu tartışma sürecinin, Marksist bir birikimi içermediği, ayrıca bilgi yetersizliğiyle malul olduğu açığa çıkmıştır. Bu durum üzerine de çareyi bir araya gelmek olarak gördükleri, ÖDP gibi kısır, reformizmi kendinden menkul, post-Marksizme yelken açan likidasyon sürecini yaratmıştır. Bu dönem Marksizmin krizine yönelik adımlar atmak bir yana, canlı devrimci bir tartışmayı dahi örgütleyememiştir.

Marksist sınıf mücadelesi anlayışını, proletarya ve egemen sınıf olarak burjuvazi uzlaşmazlığından ayırtmak suretiyle devlet, sivil toplum zıtlığı üzerinden bir pratik öngörmektedir. ÖDP ile şekillenen “evrensel demokrasi” algısı şöyle demektedir: Çevre kirliliği, ırk ve cins ayrımcılığı, insan hakları ihlalleri hemen yanı başında yaşanan savaşlar süreci, mülteciler ve sorunları bütün insanlığın sorunu, dolaşısıyla da egemen sınıf burjuvazinin de sorunu olmaktadır. Geriye bir tek bütün kötülüklerin anası devlet formu kalmaktadır. Amaç devleti, demokrasi mücadelesi kavramı içerisinde demokrasiyi geliştirmek su-

retiyile halledilebilir hale getirmektedir. Bu nedenle de Marksist sınıf savaşına, Leninist partiye ve onun devrim teorisine artık ihtiyaç yoktur.

Post- Marksizm ve Marksizm arasındaki ilk önemli ayrımlar, Marks'ın Gotha programının eleştirisinde net bir şekilde görülür, ancak Marks o sözleri Lasalle'cılara demiştir ve zinhar Lasalle'cı olmayan sosyalist sol bu eleştirileri görmezden gelmeyi tercih eder. Evrensel demokrasi yüceltilirken, gerekçe olarak Marksist literatürde satır araları dahi taranırken, Marks'ın demokrasi ile boğuşması, Hegel'in hukuk felsefesinin eleştirisindeki kapsamlı eleştirileri akla dahi getirilmek istenmez; Alman sosyal demokrat partisinin devletin demokratikleştirilmesine yönelik talepleri, Marks tarafından demokratik teraneler olarak tanımlanır. "Milenyumun demokratik cumhuriyette gerçekleştiğine inanan ve sınıflar arasındaki savaşımın bir sonuca ulaşılıncaya kadar burjuva toplumun bu sonal devlet biçimi altında verilmesi gerektiğinden kuşku olmayan vülger demokratlar bile polisin izin verdiği, mantığın izin vermediği sınırlar içerisine hapsedilmiş bu türden demokrasiciliğin yüz kat üstündedir" (Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi)

Marks, işçi sınıfının mücadelesi ile kazanılacak demokratik hak ve özgürlükler ile devlete demokratik bir çehre verme çabalarını net bir şekilde ayırmıştır. Sınıf savaşımı ve bu sürecin doğal sonuçları meselesini, Weydemeyer'e yazdığı mektupta anlatırken proletarya ile burjuvazi arasındaki sınıf mücadelesinin siyasal devrimi ve proletarya diktatörlüğünü içeren bir süreç olduğunu söylüyordu.

Proletarya, sınıf mücadelesinde burjuvazi ile tek bir noktada anlaşabilirdi; kapitalist üretim sürecinin zorunlu bir sonucu olan sınıf savaşımında.

Marks'a göre toplumdaki egemen düşünceler, egemen olan sınıfın düşünceleridir. Bu anlamda sınıf mücadelesinin bir süreci olarak güçlü komünist partilerin varlığı söz konusuysa, çatışmanın içeriği nezdinde burjuva ideolojisinden işçi sınıfının ideolojisine doğru bir akış olacağı da su götürmez bir gerçektir. Komünist hareketin gerilediği dönemlerde bugün de olduğu gibi, yaşam tarzından dolayı işçi sınıfının burjuvaziyle mücadelesi, egemen ideolojinin istediği yönde gelişebilir. Artık karşımızda duran "demokrasici anlayış" da tam bu duruma uygun olarak sosyalizmin çözülüşü süreci ile başlayan neo-liberal söylemi aynen benimsemiştir. Karşı çıktığını iddia edenler ise egemen söylemi tekrar

etmekten başkaca bir adım atamamış veya teorik açılım gerçekleştirememiştir. Tam da post- Marksizme uygun bir tavırla geçmiş mücadele deneyimlerini bir kenara bırakarak, devlet aygıtını parçalayacak bir devrim hedefi ve mücadelesi yerine, Marksist literatürde reformlar için mücadele olarak adlandırılabilir ekonomik demokratik hak ve özgürlükler ile sınırlı denebilecek bir mücadele biçimini benimsemiştir. Ülkede yürüyen politik mücadeleler sürecinde, egemen sınıfa karşı, proletarya ve Kürt hareketi ile birlikte davranmaktan ziyade, üçüncü bir güç olarak “demokratik aklın gereği” kisvesi ile yaklaşarak sınıflar üstü bir pozisyonda tarafları sakinleştirici bir rol oynayarak kof bir barış söylemi ile politik mücadelenin unsurlarını, egemenlerle güya ortak akıla çağırmayı denediler. Esas olarak güce tapan küçük burjuvazinin tutumundan daha farklı bir tutum alabilmiş değillerdi.

Marksizmin etkili olduğu dönemlerde Ortodoks tavır almakta bir sıkıntı görmeyenler, sosyalizmin çözülüşü sonrasında egemen burjuva söylemi, işçi sınıfı ve Marksizm alanına taşımakta tereddüt etmediler. Ancak bu kavrayış, doğal olarak dünya sosyalist hareketinin en yüksek düzeylerdeki birikimi olan, parti teorisindeki temel vasıfları bir kenara bırakmıştır. Devrimci parti yerine, kitle partisini, demokratik merkezîyetçilik yerine ademi merkezîyetçiliği ikame ederek, parti teorisini iğdiş ettiler. Sendikal alanda da sınıf sendikacılığı yerine “sosyal diyalog ve kitle sendikacılığı” na endekslenmeyi marifet saydılar. Bu durum varlığını ve iddiasını koruma çabasındaki sosyalist yapıları, geçmişin büyük iddialarından uzaklaştırırken diğer yandan da devrim, sosyalizm, proletarya diktatörlüğü benzeri kavramlar olabildiğince silikleştirilerek, bugünün meselesi olmaktan çıkartılmıştır.

Post-Marksist anlayış ve onun demokrasici anlayışına göre demokrasi kavramı, aristokrasiye karşı mücadelede ilk kullanıldığı günden bu yana iki yüzyıllık bir geçmişi olan bir çerçevedir. Bu talebin ortaya koyduğu mücadele sürecini kendi değer yargılarını yaratmış olan evrensel değerler bütünü olarak tanımlamaktadır. Demokrasiyi bir devlet biçimi olmaktan ziyade Marksizm’den önce gelen, bu nedenle de Marksizmi de aşan kültürel siyasal güç alanı olarak tanımlamaktadır.

Meseleyi biraz daha derinleştirerek Bookchin’in ünlü “Özgürlüğün Ekolojisi” metnine göz atarsak nereye varacağımız daha da netleşir. “Demokratik hayal gücümüz tükenmediyse ve özgürlüğün ekolojisini

egemen kılabilirsek, her türlü özgürleşme sorununu proletarya diktatörlüğüne ve sosyalizme tahvil eden proletarya merkezli ufuksuz solcu anlayışlardan uzak durarak bilimsel ve evrensel değerleri yakalayabilmek mümkündür” Bu noktada tartışılması gereken temel unsur “böyle bir evrensel demokrasi mümkün mü?” sorusunu sorabilmektir. Marks her türlü düşüncenin toplumsal alanda bir yansıması olduğunu Felsefenin Sefaleti’nde söylemişti; bu bakış açısını geliştirirsek eğer, demokrasi fikrinin aristokrasiye karşı bir mücadele sürecinde argüman olarak ortaya çıkması sonrasında, bu argümanı kullanan burjuvazi, aristokrasiye karşı bulunduğu talepler manzumesini, kendi siyasal iktidarını kurduğu noktadan itibaren bir devlet formuna dönüştürmüştür. Egemenlik biçimi olarak kendini kuran demokrasinin, devlet biçimi olma özelliğinden dolayı şahsına münhasır hiç bir ölküsel ya da evrensel biçimi yoktur demek gerekir. Ancak egemen sınıfa karşı süre giden sınıf mücadelesinde işçi sınıfı, burjuvazinin aristokrasi ile olan mücadelesindeki talepleri kendi egemenlik alanını yaratmak ve genişletmek için kullanır. Marksizm, öngördüğü toplumsal yapıya sosyalizme ulaşabilmek için, tarihsel olarak “demokratik olanakları” işçi sınıfının çıkarlarına uygun olarak devrim fikrini gerçekleştirmek üzere kullanır. Marksizm ve demokrasi meselesi, sınıf mücadelesinin politik alandaki tezahürü olarak ancak şu noktada karşı karşıya gelir; Proletarya, Marks’ın Felsefenin Sefaleti’nde yazdığı gibi mülk sahibi sınıfların iktidarına karşı, kendisini bir siyasal parti olarak kurarsa, sınıf olarak davranabilir. Bu anlamda Marksizmin temel mantığı mülk sahipleri sınıflara karşı proletaryanın sınıf mücadelesini ne tür araçlarla ve hangi politik boyutta yürüteceği meselesidir. Yoksa burjuvazinin iktidarının ne ölçüde demokratik olup olmadığı onun ana sorunsalı değildir. Sosyalizm mücadelesinde proletarya partisinin, burjuva demokrasisi karşısındaki durumu esastır. Marks, sınıf mücadelesini, ekonomik düzeyden politik düzeye taşımak suretiyle burjuvazi karşısında alternatif bir güç haline gelinebileceğini söylemektedir. Politik düzey dediğimiz alan bir sınıf partisini zorunlu olarak gerektiriyorsa eğer, Parti, proletaryanın salt gündelik mücadelesini değil, temel hedeflerini de gösteren, devrime ve sosyalizme doğru yönlendiren bir içerikte olmak zorundadır. Akli ve hedefleri sınıf mücadelesinde olan proletaryanın çıkarlarından başka hiç bir çıkara sahip olmayan bir parti, ancak proletaryanın bakış açısını gösterebilir. Bu anlamda kapitalizme karşı sosyalizm mücadelesi için parti, sınıfın çeşitli

sektörlerinin politik mücadeledeki birliğine örnek teşkil eden bir yapıdır. Parti hegemonya alanıdır ve aynı zamanda hegemonya yaratma aracıdır. Partinin bu tanımı, demokrasi meselesi karşısında Marksizmin tutumunu içermektedir.

Kapitalistler sürekli olarak alt sınıflara “parayla saadet olmaz” deseler de, Kapitalist sistemde ekonomi, yani sermayenin hareketi, sürekli olarak toplumsal yapıları etkilemekte ve yön vermektedir. Bu hareketin bir devamı olarak üst yapıda burjuvazi, ideolojik planda sığ demokratik referanslarla kendi kamusal alanını kurar. Bu nedenle de demokrasi kavramı, kapitalist sisteme özgü bir çerçeve sunar. Kapitalist sistem her düzeyde kendisini bir devlet biçimi olarak sınıfın bütünsel egemenliği üzerinden örgütleyeceğindendir ki, Lenin’in “Devlet ve Devrim”de yazdığı gibi “burjuva demokrasisi eşittir burjuva diktatörlüğüdür”. Bu diktatörlük yukarıdan aşağıya tüm toplumu belirlemekte, üretim sürecinin tam ortasında sınıf savaşımının tam göbeğindedir. Uzlaşmaz sınıflar ve onların mücadelesi nerede gerçekleşiyorsa burjuva demokrasisi, burjuvazi için demokrasi, işçi sınıfı için diktatörlük olarak işlemeye devam eder. Bireysel hak ve özgürlüklerinin güvenceye alındığı iddiası boş bir safsatadan başka bir şey değildir. Güvenlik gerekçeleri, terör veya savaş halleri, daha da ileri gidersek ekonomik kriz dahi bahane edilerek, üzerine binlerce sayfa kitaplar yazılan bireysel hak ve özgürlükleri, çok rahat bir kenara bırakılabilir. Ayrıca, sosyalistlerin esas görevi bizatihi “bireysel hak ve özgürlükler” adı altında kurulmuş olan bu kamusal alanı yıkmak ve önceki toplumdan daha özgür olabilecek bir toplumsal devrimi gerçekleştirmektir. Demokrasi; özgürlüğün bir ön versiyonu değil, onun doğrudan inkârıdır. Bu yüzdendir ki de demokrasi, en fazla şapkadandan çıkan bir tavşandır. O tavşan da zaten verili koşullar altında oraya egemen sınıf tarafından bizzat yerleştirilmiştir.

“Yaşayan Marksizm” isimli süreli yayının çıkartan HDP içerisinde yer alan SYKP kuruluşu itibariyle bir yeniden kuruluş tarif etmiş burada esas olarak üç alan üzerinden bazı tanımlamalarda bulunmuştu. Leninist parti modeli ve Sovyet tipi ayaklanma modelinin de, Ekim Devrimi süreci ile başlayıp 1991’de SSCB’nin çözülmesiyle sona erdiğini resmen ilan etmişti. Ayrıca sendikal alanda da, yeniden kuruluş ilan ederek, geçmişte bütün partilerde yaygın söylem olan sınıf sendikacılığı esasını, sınıf ve kitle sendikacılığı olarak tanımlayarak yeniden kuru-

luşunu bu alana da taşıyacağını ilan etmişti. SYKP'nin teorik dergisi olarak adlandırılabilen olan “Yaşayan Marksizm” de yer alan Mahir Sayın'ın “Radikal Demokrasi Eleştirisi” her ne kadar post Marksizmi eleştirse de, demokrasi kavramının evrenselleştirilmesi, Radikal Demokrasi hattı ile örtüşen bir anlayış olarak, aynı kulvar içerisinde yer almıştır. Demokrasi kavramı bir devlet biçimi olarak tarif edilmekten ziyade evrensel olarak ele alınan vazgeçilmez ve gelecek sosyalizmi tanımlayan esas tema olarak tanımlanmaktadır. “Demokrasi her koşulda olmazsa olmaz olan bizi sınıfsızlığa taşıyacak yegâne araçtır” denilmektedir; devamında ise; “Sosyalizmin Gerçekleşebileceği Tek Biçim: Demokrasi; Devlet biçimlerinin çeşitli olabileceğini söylemiş olmamıza karşı proletaryanın egemen sınıf olarak davranabilmesine olanak sağlayacak ve devletin sönmeye ilerleyebilecek olan tek biçimi demokrasi oluşturur. Zira mülkiyete kolektif olarak sahip olunabilmesi ancak “toplumsal demokrasi” sayesinde olabilir. Demokrasinin toplumsal bir karakter kazanmadığı yerde proletarya mülke hükmetme imkânını da kaybeder. Bu hak yaşanan “reel sosyalizm” deneylerinde görüldüğü gibi siyasal egemenliği elinde tutan belli bir azınlığın (partinin) eline geçer.” denilmektedir.

Mahir Sayın'a bakacak olursak burjuva anlamda sınıfların sadece hak mücadelesi ile yetinmesini salık veren bir anlayıştan bahsetmiyorsa eğer, yeni bir kavramla “toplumsal demokrasi” kavramsallaştırılmasıyla karşı karşıyayız. Mahir Sayın'ın atladığı bir şey var, Burjuvazi nasıl ki kendi iktidarını siyasal partileri aracılığıyla sürdürüyorsa proletarya da kendi iktidarını partisi aracılığıyla sürdürür. Ayrıca anlaşıldığı kadarıyla “mülkiyete kolektif bir sahiplik için toplumsal demokrasi” derken bir tür eşitlik kavramından söz etmek istiyor ve bu eşitlik olmadan da sosyalizmin mümkün olamayacağını iddia etmektedir. Ancak eşitlik kavramı, meta üretimi sonucu biçimlenen ilişkiler sürecini anlatır. Buna göre meta sahipleri, eşit olmayan değerleri eşitleyici bir oran üzerinden değişirler. Bu durum çoğu kez eşitlik prensibini bozan durumlar yaratır. Ancak eşitlik kavramı sınıfların kaldırılması anlamına geliyorsa eğer, kaldırılan sınıfların geri gelmelerinin önünü alacak önlemlerin varlığı zorunlu hale gelir. Bu noktada tekrar Lenin'e dönecek olursak açık bir ifadeyle şu tümceyi kullanır ;”alt edilmiş burjuvaziye, ve yalpalayan küçük burjuvaziye baskı yapmakta (demokrasi değil) savaşmakta, etkilemekte çeşitli yöntemler kullanılarak sınıf mücadelesine devam edil-

mesi gereği ortaya çıkar.

Proletarya iktidarından söz ediyorsak demokrasinin toplumsallaşması denilen şey egemen sınıfın alaşağı edilmiş olmasının yanı sıra, mülksüzleştirilmiş olmasını gerektirir. Ekim devrimi bu anlamda görevini yapmıştır. Proletarya devrimini gerçekleştirmiş ve çarlık döneminin egemen sınıflarını ve onların ayrıcalıklarını ortadan kaldırmıştır. Bu nedenle “toplumsal demokrasinin” olmadığı iddiası mantıken saçmadır. Yine devam edecek olursak eğer kast edilenin komünizmin ikinci aşamasına kadar olan sürece ilişkin bir demokrasiden söz edilecek olursa eğer ilginç bir durumdan söz etmekteyiz. Demokrasi devlet biçimi olarak birden fazla sınıfın varlığını kabul eden ve biri adına diğerini baskılayan ya da onun üzerinde egemenlik kuran bir ilişki biçimidir. Proletarya, bir sınıf olarak devleti hiç bir zaman doğrudan yönetmez. Siyasal mücadele içerisinde yaratmış olduğu partisi üzerinden ancak iktidarını sürdürebilir. Tıpkı burjuvazinin de bir sınıf olarak doğrudan iktidar olmasının mümkün olmaması ve siyasal partileri dolayımı ile iktidarını sürdürmesi gibi. Yine Proletarya diktatörlüğünde devlet formu, burjuva diktatörlüğünde olduğu gibi, iki sınıflı bir modeli değil tek sınıflı bir modeli öngörür. Proletarya diktatörlüğü mülksüz bırakılmış burjuvazinin yeniden ayağa kalkmasının yollarını engellemek için ortaya çıkan bir devlet biçimidir. Parti diktatörlüğü suçlaması reformist ve likidatif bir önermedir. Ayrıca toplumsal planda mülksüzleşmiş de olsa burjuvazinin mülkünü geri almak için yürüttüğü bir mücadele olmak zorundadır. Bu nedenle proletarya diktatörlüğü koşullarında sınıf savaşımının devamından söz etmek zorundayız. Bu savaşımın araçlarının neler olacağını, şiddetinin hangi düzeylerde seyredeceğini belirleyecek olan sınıf savaşımının boyutudur. Nitekim Ekim devrimi sonrasında yenilen burjuvazi dört yıllık bir iç savaş göze almış ve yenilmesine rağmen sabotajlardan, saldırılardan vazgeçmemiştir. Proletarya, düşmanlarını bastırmak için devletin bütün olanaklarını Engels’in söylediği gibi kullanmak durumunda kalmıştır. “Egemen sınıf olarak örgütlenmiş Proletarya”, ne zaman ki sınıf savaşımından vazgeçmiş, o zaman kaybetmeye başlamıştır. Bu anlamda “demokrasi” yokluğundan ziyade proletaryanın yürüttüğü mücadelenin yetersizliğinden söz etmek gerekirdi. Esas olarak, Sovyet devriminin yenilgi dinamikleri ne parti devletinde, ne de demokrasi eksikliğinde aranamaz.

Sovyet toplumunu eski rejimle ya da herhangi bir kapitalist ülke ile karşılaştırdığımızda görülecektir ki Sovyet toplumunda eğitim ve toplumsal hareketlilik fırsatlarına ulaşma bakımından daha çok eşitlikten söz edebiliriz. Bilindiği üzere bu tür fırsatlara eski rejimde ya da herhangi bir kapitalist rejimde ulaşma ihtimali zenginlere ve onların ailelerine aitken, Sovyet toplumu 1930'ların ortasından itibaren Sovyet ulusal yurttaşlığının görev ve hakları kesinlikle demokratikti. Yani tüm yurttaşlar için eşitti. Bu durum eski rejimin ya da herhangi bir kapitalist rejimin hiçbir zaman yurttaşlarına vaat edip de tam olarak gerçekleştiremeyeceği bir süreçtir. Bu nedenle "toplumsal demokrasinin" yokluktan söz etmek olabildiğince anlamsız kaçmaktadır.

Sonuç olarak demokrasi kavramı mutlaklaştırılmakta ve burjuvaziden miras kalmış demokrasinin olmazsa olmazımız olduğu söylenmektedir. Bu güne değin gerçekleşen devrimler, demokrasileri yıkmak suretiyle gerçekleşmemiştir. Bizzat gericileşen, kan içici bir canavara dönüşmekten çekinmeyen egemen sınıfa karşı dış bir mücadele sonucu kazanılmış devrimlerdir. Sınıf mücadelesinin yükseldiği boyutta burjuvazinin kendi krizine çözüm üretemediği ve burjuvazinin düzenli askeri gücünün herhangi bir nedenle (iç savaş, dünya savaşı, bölgesel savaş) kırılmaya uğradığı bir merhalede devrimlerin gerçekleştiğini hatırlamak da fayda vardır.

Esas olarak görünen odur ki bu anlayış biçimi Kautsky'ci anlayışın bir devamıdır. Nasıl ki Kautsky'nin Ekim devrimini barışçıl geçiş olanaklarını kullanmadığı için lanetlediği ve bir saray darbesi olarak nitelendiği hatırlanacak olursa eğer, yukarıdaki alıntı demokrasi kavramında içsel olan burjuva egemenliğini görmezden gelmektedir. Kapitalist sistemin temel egemenlik biçimi demokrasidir. Diğer biçimler sadece ve sadece belirli olağanüstü şartlarda süreli olarak ortaya çıkan formlardır.

Bu tartışmanın konusu olmamakla beraber SSCB'nin çöküşünde etkili olan faktörlerin demokrasi yokluğundan ziyade, "Hümanist ve Demokratik sosyalizm" kuracağız derken Lieberman reformları ile özel üretimin hatırı sayılır bir güce ulaştığını, devlet denetimi dışında ikinci hatta üçüncü piyasaların oluştuğunu, karaborsanın gücünün genel üretimi kat be kat aştığını hatırlamak gerekecektir.

Ayrıca genel olarak demokrasi meselesinde Marksist-Leninist küliyatın sadece devrim öncesine ilişkin olduğu söylenmektedir. Ekim

devrimi sonrası yazılanlar genelde dikkate alınmamaktadır. Bu konuda Lenin'e dönecek olursak 1919 yılı sonlarında yazmış olduğu makalesinde, proletarya diktatörlüğü koşullarında ekonomi politik adlı risalede söyledikleri dikkat çekicidir; Sömürücüler sınıfı, toprak sahipleri ve kapitalistler, proletarya diktatörlüğü altında ortadan kalkmamışlardır ve birdenbire kalkamazlar. Sömürücüler ezilmiş ama yok edilmemiştir. Bir kolu oldukları uluslararası sermaye biçiminde, hâlâ uluslararası bir te-mele sahiptirler. Bazı üretim araçlarını, kısmen, hâlâ ellerinde tutmaktadırlar, hâlâ paraları vardır, hâlâ geniş toplumsal ilişkilere sahiptirler. Yenildikleri için, direnişlerinin enerjisi yüz kat, bin kat artmıştır. Devlet, askerlik ve ekonomi yönetimi “sanatı”, onlara bir üstünlük, çok büyük bir üstünlük verir, öyle ki önemleri, nüfus içindeki sayısal oranlarından kıyaslanamayacak kadar daha büyüktür. Alt edilen sömürücülerin, sömürülenlerin muzaffer öncüsüne, yani proletaryaya karşı verdikleri sınıf mücadelesi kıyas kabul etmez ölçüde daha sert hale gelmiştir. Ve bir devrim durumunda, bu kavramın yerine (tüm İkinci Enternasyonal kahramanlarının yaptığı gibi) reformcu düşler konmadıkça, başka türlü de olamaz.

Sınıf mücadelesinin, önceye oranla iktidarını kaybetmiş burjuvazinin onu geri almak için yürüttüğü amansız mücadele sonucu daha sertleştiği ve mücadelenin daha da keskinleştiği yazıda net bir biçimde anlaşılmaktadır. Bu tartışma süreci yeni bir tartışma olarak başlamamıştır. İkinci Enternasyonal'in Ekim devrimine yönelik olarak “demokrasi” yokluğu eleştirileri, İkinci Enternasyona'in oportünizmi olarak Lenin tarafından bizzat defalarca tanımlanmıştır.

Sonuç olarak işçi sınıfının her hareketinin siyasal nitelikte olduğunu bilmek gerekir. İşçi sınıfının kendiliğinden hareketinin de politik nitelikte olduğunu ancak siyasal bilinç yokluğu şartlarında bu hareketin politikliğinin burjuva ufkunu aşamayacağını defalarca yazmıştık. Yine devamla, eşitlik, adalet ve demokrasi kavramları, kapitalizme ait kavram ve kurumlardır. Siyasal sınıf mücadelesinin bu kavramlardan ziyade daha üst düzey kavramlarla yol alması zorunludur. Bu durum ise komünizmi hedefleyen devrimci bir partinin varlığını zorunlu kılar.

1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ve Kürtler

Sinan Çiftiyürek*

GİRİŞ

Kürt ulusal özgürlük meselesi üzerinde tartışma ve arayışların yeniden yoğunlaştığı şu süreçte, genel olarak 1920-1938 yılları yani Atatürk'ü yıllar, özelde de 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu yeniden tartışma konusu olmaktadır. Hem Türk siyaset kadrolarından hem de Kürt siyasetçilerinden “1921 Anayasası referans alınarak çözüm üretilmeli” diyenler var ve bu eğilim son süreçte güçleniyor. 21. yüzyıl başında Kürt/Kürdistan sorununa 1921 Anayasası temelinde çözüm bulunabilir mi? Birincisi, bu sorunun yanıtı üzerinde duracağız. İkincisi, devamında soracağım soruyu baştan sorayım: Bir geçiş sürecinin belgesi olan ve dolayısıyla anayasadan çok birkaç kanun maddesinden ibaret olup 90 yıl öncesine ait bir metin neden bugün esas alınsın ki? Yeni bir yaklaşımla yeni bir anayasal metnin hazırlanması çok mu zor? Yazıda üzerinde duracağımız esas konulardan biri 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu olunca, bu kısa belgeyi de ekte okuyucuya sunuyoruz.

Yazıda üzerinde duracağım bir diğer konu ise Mustafa Kemal'in siyasal kimliğidir. Mustafa Kemal'le özdeşleşen ve TC Devleti'nin kuruluşunda da belirleyici rol oynayan ideolojik-politik doku nedir, neyi içerir? Burjuva liberal demokrat mı, muhafazakar-milliyetçi mi? Yoksa şoven milliyetçi mi? A.Öcalan başta olmak üzere kimileri, gerek Kürt sorunu, gerekse diğer bazı sorunlarda “milliyetçiler, ırkçılar Mustafa

Kemal'in etrafını kuşattılar, istediklerini yaptırdılar" diyorlar. Bu iddialar mı doğru, yoksa tersine ırkçı, milliyetçi bir çizgide olup etrafının ırkçı, milliyetçi rotasını belirleyen Mustafa Kemal'in kendisi midir? Yazı içerisinde ele alınması gereken bir diğer sorun bu olacaktır.

Kürt ulusal hareketinin temsilcileri 1900'lü yılların başında siyasal özerklik taleplerini hem Osmanlı'ya hem de Ankara Hükümeti'ne iletmışlerdi, ki bu biliniyor. Özellikle Ankara Hükümeti'nin bu talep karşısında pozisyonu nedir? Birinci Meclis gerçekten 10 Şubat 1922'de Kürtler için bir otonomi metnini oylayıp kabul etmiş midir? Etmişse metnin içerisinde ne var? Ayrıca bunları ele alacağız.

Mustafa Kemal, Türk milliyetçisidir!

Mecliste oylatılarak "Atatürk" soyadını almış bir kadronun siyasal kimliğinin ne olduğunu tartışmak belki de abesle iştigal olur. Ne demek "Atatürk"? Bir ulusun, bir halkın "atası" olmayı meclis kararıyla soyadı olarak alan, buna itiraz etmeyen birisi, siyasal kimliğini tartışmasız olarak zaten ortaya koymuştur. Mustafa Kemal, kimilerinin iddia ettiği gibi ırkçıların, milliyetçilerin kendisini kuşatıp yönlendirmesine ihtiyaç duymayacak bir netlikte zaten Türk şoven milliyetçisidir. Söz konusu olan Türk milliyetçiliği ise, Mustafa Kemal yönlendirilen değil, aksine yönlendiren, şekillendiren, hatta öyle ki tam bir diktatörlükle yönlendirir. Daha ayrıntıda irdelediğimizde şunları görürüz.

A-) M. Kemal, Türk milliyetçisidir ve milliyetçiliğin ocağı İttihat-ı Terakki Cemiyeti'nin aktif bir üyesidir. İttihat ve Terakki'nin 22 Eylül 1909'da yapılan İkinci Kongresi'ne Trablusgarp delegesi olarak katılır. Bu kongrede, saflarında birkaç hizbi barındıran İttihat ı Terakki'de, Mustafa Kemal bu hiziplerden birinin başını çekecek kadar da cemiyyette aktiftir. Yeri gelmişken belirteyim: M.Kemal bir süre sonra İttihatçılarla yolunu ayırırken fikirleriyle değil, pratik yönelişleriyle ayrı düştüğünü belirtecektir. Ve TC Devleti'nin kuruluşunda M.Kemal, Osmanlı Devleti'nin askeri ve idari yapısının yanı sıra İttihatçıların başta Teşkilat ı Mahsusa olmak üzere kadro ve geriye kalan teşkilatlarını alır kullanır. Zaten bunlara dayanmadan yol alması da mümkün değildi. Her şey bir yana, salt bu nedenle bile TC Devleti, Osmanlı Devleti'nden kopuşu temsil etmez, tersine askeri, siyasal olarak da (belli yeniliklerle) Osmanlı'nın devamıdır.

M. Kemal, milliyetçi olmanın ötesinde ırkçı Türk milliyetçisidir

ve öyle ki bunu “bilimsel” araştırmalar konusu yapacak kadar da ileri götürür. 1930’lu yıllarda, yani TC Devleti’nin artık ayakları üzerinde durmaya başladığı yıllarda, M. Kemal “Türklerin Kökenleri”ni araştırmaya ciddi ciddi yönelir ve işi “bilimsel kurumlar” oluşturmaya kadar götürür. Önce “Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi ortaya atıldıktan sonra, bu tezlerdeki görüşlere uygun olarak Türk tarihi ve Türk dili hakkında birçok araştırmalar yapılır.” (1) Bu araştırmalardan biri “Kayıp Kıta Mu’dan Türklerin kökenini aramak”tır. Bu araştırma ile amaçlanan, tüm uygarlıkların “Türkler tarafından kurulduğunu” ve tüm insanların Türk ırkından türeyip yeryüzüne dağıldığını kanıtlamaktır. Mustafa Kemal’in bu konuda neler yaptığını uzun bir alıntıyla Ayşe Hür’den aktaralım:

“MU VE UYGUR İLİŞKİSİ; neyin nesidir bu esrarengiz kıta? Hindistan’da görevli bir İngiliz albayı olan Lames Churchward tarafından 1926-1933 arasında yazılan dört kitapla ortaya atılan bir iddiaya göre günümüzden 100 bin yıl önce Pasifik Okyanusu’ndaki bir kıtada siyah, esmer, kızıl ve sarı olmak üzere dört ırkın oluşturduğu Mu Uygarlığı egemendi. Bu uygarlığın kıta dışındaki kolonisi ise Orta Asya’da Gobi Çölü’ndeki ‘Uygur İmparatorluğu’ idi. Uygurlar bir ‘Türk’ boyu olduğuna göre, Türkler Mu’dan gelmişlerdi. Kıta, altındaki gaz odakcıklarının patlamasıyla yaklaşık 12 bin yıl önce 64 milyon nüfusuyla birlikte sulara gömülmüştü ne yazık ki... Albayın kendine güveni iyicene artmış ve kareler, daireler, spiraller, gamalı haçlar, hayvan figürleri gibi şekillerden oluşan dili ‘Kayıp kıta Mu’da konuşulan Naga-Maya dili’ olarak dünyaya takdim etmişti.

O yıllarda ‘dünyadaki tüm uygarlıkları Türklerin kurduğu’ fikri üzerinde oluşturulan Türk Tarih Tezi üzerinde çalışan Mustafa Kemal, Churchward’ın kitaplarını 60 kadar çevirmene bölüştürerek hızla Türkçeleştirdikten sonra, Türkler’in Orta Asya’ya gelmeden önceki yurtlarının Kayıp Kıta Mu olduğuna kanaat getirmişti. Ardından Türklerle Mayalar arasındaki ilişkiyi araştırmak üzere Enver Paşa’nın damadı emekli general ve amatör tarihçi Tahsin Bey’i Meksika’ya büyükelçi olarak atamıştı. Meksika’daki çalışmalarını belge ve fotoğraflarla üç ciltlik bir defter halinde toplayan Tahsin Bey’in en büyük buluşlarından biri Maya dilindeki ‘tepek’ sözcüğünün Türkçe’deki ‘tepe’ olduğunu keşfetmek oldu. Ödülü de Mustafa Kemal tarafından verilen ‘Mayatepek’ soyadı.” (2)

Mustafa Kemal’in politik kimliği ve ideolojik çizgisi şoven milli-

yetçi mi değil mi? Tek başına bu alıntı bile okuyucuya yeterli bir fikir vermektedir. Mu kıtasında Türklerin kökenlerini arayan ve bunun Orta Asya'daki Uygurlar'la ilişkisini kurmaya çalışan aynı Mustafa Kemal, Mu kıtasında yeterli dayanak bulamamış olacak ki bu kez Mezopotamya uygarlıkları ile Türklerin ilişkisini kurma arayışına girer ve Mezopotamya'da Türk kökeni arayışını, "Etibank", "Sümerbank" gibi adlandırmalar üzerinden sürdürür. Ki bu arayış Mustafa Kemal'in Türklerin uygarlıktaki yeri ve kökleri konusunda kendi içerisinde de çelişkili olan serüvenini ortaya koyar.

Mustafa Kemal her söylev ve tutumunda milliyetçiliğin çok ötesinde Türk ırkçılığını yansıtır, dahası bunu açıkça dile getirir. Aynı yıllarda Amed'e giden M.Kemal, burada yaptığı açıklama ile Türk milliyetçiliğinin çok ötesinde ırkçı yaklaşımını bir başka açıdan açıkça dile getirir. Bu konuda, 1921-1938 yılları dönemini inceleyen uzun makalesinde emekli askeri hakim Ümit Kardaş şunları aktarır:

"26 Eylül 1932, yer Bekir-Diyarı, yani Diyarbakır. Mustafa Kemal burada bu diyarın, Oğuz Türkü'nün has kaynağı olduğunu, hepimizin bu yüce kaynağın çocukları olduğunu belirttikten sonra şunları söylemektedir: 'Buraya konduğumuzdan beri ne olduğumuzu anlatmaya çalıştık ve anlatıp duruyoruz ki; Türk eli büyüktür ve yeryüzünde yalnız o büyüktür. Her yeri dolduran Türk'tür ve her yanı aydınlatan Türk'ün yüzüdür.' Mustafa Kemal'in bu sözleri, ulus-devlet inşasına yönelik olarak kurulan cumhuriyetin Türk kimliğinden hareketle tek millet, tek dil, tek kültür yaratma hedefiyle yola çıktığını göstermektedir. (3)

Her şey bir yana, "Türk eli büyüktür ve yeryüzünde yalnız o büyüktür. Her yeri dolduran Türk'tür ve her yanı aydınlatan Türk'ün yüzüdür" sözleri siyaset diline tercüme edildiğinde ne anlaşılması gerektiğinin yorumunu okuyucuya bırakarak şunları ekleyeyim: Yukarıda Kardaş'tan aktardığım alıntidaki sözleri, "Ne Mutlu Türküm Diyene", "Bir Türk Dünyaya Bedeldir", "Yüksel Türk, Yüksekliğin Senin İçin Sınırı Yoktur" vb. vurgularla birlikte ele alınıp değerlendirildiğinde, okuyucu Mustafa Kemal'in şoven milliyetçi ideolojik-politik kimliği hakkında daha net sonuçlara ulaşabilir.

B-) Mustafa Kemal ve ekibi, başından itibaren, Kürt ulusal hareketi adına her dinamik çıkışı, hatta her küçük adımı ezip yok etmeyi ilke edinmiştir. Bu politikayı temel bir çizgi olarak izlerken, şartlar gereği bazen Kürtleri tanımış, sorumluluklarıyla görüşmüş, hatta varlıklarını ve ulusal taleplerini sözlü beyanlarda kabul etmiştir. Sonra gün yüzüne

çıkarılmaması için her şey yapılmış olsa da Kürtlerle kimi anlaşmalar yaptığı da olmuştur. Dahası aşağıda ayrıntılı üzerinde duracağım Kürtlere “Otonomi” hakkı tanıyan anlaşmaların Birinci Meclis’ten geçtiği de yine iddialar arasındadır. Ama bu ve buna benzer icraatların tümü, Kemal ve arkadaşlarınca rejimin kuruluş yıllarındaki darboğazı aşmak için gerek içte Kürtlere dönük gerekse uluslararası güç odaklarına yönelik taktik politikalarından ibarettir.

Mustafa Kemal, Türk ulusal kimlikli ve üniter yapıda bir Türk devletini kurmada yolun başındayken Kürtlere her açıdan ihtiyaç duyar, ama ince bir ayrımla, yani Kürtleri Kürt ulusal özgürlük talep ve hedeflerinden arındırarak kazanmak ister. Bunu izlediği siyasetin her adımında görmek mümkündür. Her şey bir yana, tek başına “Söylev” okunduğunda bile bunu görmek mümkündür.

Diyarbakır Vali Vekili Mustafa, 8.6.1919 tarihli telgrafında, Diyarbakır’da kurulu bulunan Kürt Derneği’nin “bir Kürdistan bağımsızlığı amacını güden propaganda yapması üzerine ... bu girişimler Dernekler Yasası’na aykırı olduğundan adı geçen dernek kapatılmış ve vilayette o dernekle ilgili yasal kovuşturmayla geçilmiştir” şeklinde durumu telgrafla rapor ediyor. Buna yanıt “3.Ordu Müfettişi Padişahın Onursal Yaveri Tuğgeneral Mustafa Kemal” imzasıyla 15.6.1919 tarihinde Amasya’dan verilir. Bakın Mustafa Kemal yanıtında neler söylüyor:

“Diyarbakır Vali Vekilliğine 8.6.1919

Bütün ulusun, varlık ve bağımsızlığını kurtarmak için birleştiği şu tarihsel günlerde ... ülkeyi kargaşaya düşürecek her türlü derneğin dağıtılması pek vatanseverce ve zorunlu bir ödev olduğundan, Kürt derneğine ilişkin tutum ve davranışınız bence de pek uygun görülmüştür... Müdafaa-i Hukuku Milliye ve Red-di İlhak Cemiyetleri’ni doğurmuş ve bu derneklere hangi siyasal zümreye bağlı olursa olsun, her Türk her müslüman katılmış ve ulusal bilincin eylemli olarak böylece açıklanması bütün dünyaya duyurulmakta bulunulmuştur. Şu halde Diyarbakır ve oraya bağlı yerlerde de Müdafaa-i Hukuku Milliye ve Red-di İlhak Cemiyetleri’nin oluşup kurulmasına yardımcı olmanızı öneririm. Ve özellikle Kürt derneğinin üyeleriyle bu tel yazım çerçevesinde görüşerek uzlaşmak uygun olur efendim.”(4)

Okuyucunun doğrudan kaynağından yorumlayabilmesi için alıntıyı uzun aktardım. Alıntıda iki şey dikkat çekicidir. Mustafa Kemal, ulus olarak sadece Türk ulusunu görür, algılar ve savunur. Bu nedenle “Her

Türk, her Müslüman'ın katılmış" olduğu şeklinde tarif ettiği "ulusal bilinci"ni de Türk ulusal bilinci olarak ilan eder. Daha da önemli olan, M. Kemal'in, Müslüman Kürtleri de, oluşturulmasını hedeflediği bu Türk ulusal bilincinin içerisinde tarif etmesidir. Yani daha ilk baştan asıl hedefi, Kürt ulusu ve tüm ulusal azınlıkların asimilasyonu üzerinden bir Türk ulusunun yaratılmasıdır. Zaten dikkat edilirse Mustafa Kemal, Kürt Derneği'nin kapatılmasını sevinçle desteklerken, dernek üyesi Kürtlerle ise "görüşerek uzlaşmayı" ve dolayısıyla kazanılmalarını önerir. Kürt ulusallığından arındırılmış olarak Kürtleri kazanma arayışı elbette geçici "uzlaşma"lar adına yer yer Kürtleri tanıma, sorumluları ile görüşüp anlaşmalar imzalama vb. olmuştur. Bütün bunları yaparken bir Türk milliyetçisi olarak Mustafa Kemal kendi çizgisinde tutarlıdır. Tutarsızlığı, "ırkçılar, milliyetçiler Mustafa Kemal'in etrafını kuşatıp Kürt sorununda adım atmasını engellediler" yönündeki tespit ve beyanları ile Mustafa Kemal'i sahip olduğu siyasal çizgiden farklı yorumlayanlarda aramak gerekiyor.

C-) Verilen sözlere, hatta özerklik vaatlerine karşın pratikte adım atılmadığını yaşayarak gören Kürt ulusal hareketinin bu oyalama taktiğine ilk silahlı karşı tepkisi Koçgiri halk ayaklanmasıdır. Ki Mustafa Kemal ve Ankara Hükümeti bu ayaklanmayla büyük bir gelecek kaygısına kapılırlar ve her türlü yöntemle bastırılmasını hedeflerler. Ankara'nın yani Mustafa Kemal'in doğrudan emri ile Koçgiri ayaklanmasını kanlı katliamlarla bastıran Merkez Ordu Komutanı Nurettin Paşa'nın bu tutumu TBMM'de görüşmeye açılır. Kürt kökenli vekiller "asıl suçlunun hükümet ve ordu olduğunu" belirtince, bu mecliste sert tartışmalara konu olur. Ki pratikte yaşananlar ve Koçgiri ayaklanması üzerindeki bu tartışmalar, Kemalistler ile Kürtler/Kürt ulusal hareketi arasındaki ilk ciddi kırılma olacaktır.

Şimdi Şeyh Said ayaklamasına giden süreçte, sorunla ilgili yine Ümit Kardaş'tan uzun bir alıntı aktaracağım:

"Azadi Cemiyeti'nin üyelerinin büyük bir bölümü orduyu terk etmiş Kürt subaylardan oluşmaktaydı. Diyarbakır'daki Yedinci Ordu'nun subay ve askerlerinin en az yüzde 50'si Kürttü. Türk subaylarının bir bölümü Kürt hareketine sempati duymaktaydı. Azadi'nin Şeyh Sait İsyanı'na giden yolda Kürtlerin yakınmalarına neden olarak gördükleri hususlar şunlardı:

1. Azınlıklara ilişkin çıkarılan yeni bir kanun şüphe yaratmıştı. Türklerin Kürtleri Batı Türkiye'ye dağıtarak, onların yerine Türkleri doğuya

yerleştireceklerinden korkusu.

2. Kürt dilinin okul ve mahkemelerde kullanımının kısıtlanması.

3. Önceleri coğrafi bir terim olarak kullanılan 'Kürdistan' kelimesinin tüm coğrafya kitaplarından kaldırılması.

4. Kürdistan'daki tüm yüksek hükümet görevlileri Türktüler. Sadece daha aşağıdaki kademelere dikkatlice seçilmiş Kürtler atanması.

5. Ödenen vergilere oranla hükümetten yeterli hizmet alınamaması.

6. 1923'teki Büyük Millet Meclisi seçimlerine hükümetin müdahale etmesi.

7. Hükümetin sürekli olarak bir aşireti diğerine karşı kullanma politikası izlemesi.

8. Türk askerleri sık sık Kürt köylerini basarak hayvan götürüyorlardı. Talep edilen erzakın karşılığının ya yetersiz ödenmesi ya da hiç ödenmemesi.

9. Orduda Kürtlerin kademe ve mevkileri Türklerle eşit değildi ve Kürtlerin genellikle zor ve istenmeyen işlere gönderilmeleri.

10. Türk hükümetinin, Alman sermayesinin yardımıyla Kürtlerin yeraltı zenginliklerini sömürme girişimi.

11. Türk ve Kürtleri birbirine bağlayan en son bağ olan halifeliğin kaldırılması.

İngilizlerin o günkü koşullarda böyle bir ayaklanmadan memnurluk duyacakları açık olmakla birlikte, bu ayaklanmaya destek verdikleri konusunda bir kanıt bulunmamaktadır. Burada önemli olan husus dış destek konusu değil, Kürtlerin şikâyet ve taleplerinde ne kadar haklı oldukları ve hükümetin bu taleplere nasıl yaklaştığıdır. Başbakan Fethi Okyar ayaklanmayı sıkıyönetim tedbirleriyle bastırabileceğini düşünmektedir. Ancak çok sert önlemler alınması gerektiğini düşünen Mustafa Kemal, Fethi Okyar'ı Başbakanlıktan uzaklaştırıp, İsmet İnönü'ye yeni bir hükümet kurdurur." (5)

Okuyucu, Kürdistan'da Şeyh Said İsyanı'na giden süreci az çok biliyor. Fakat bir askeri hakimın kaleminden hem bu sürecin böylesine çarpıcı verilerle sunulmasının okuyucu için öğretici olacağından hem de aynı kaleminden İngilizlerin Şeyh Said hareketi ve ayaklanmasına "destek verdikleri konusunda bir kanıt bulunmamaktadır" diye yazması da ayrıca önemlidir. Çünkü Türk rejiminin resmi, askeri ve sivil kaynakları, başından beri ellerinde ileri sürebildikleri tek bir belge olmadı-

ğı halde, Şeyh Said isyanını “destekleyen, kışkırtan İngilizlerdir” deyip durdular, halen de bu propagandayı sürdürüyorlar.

Ancak herkes bilir ki İngilizler, Şeyh Said hareketine destek vermediler. Çünkü İngilizler, Ekim Devrimi’nin ürünü olarak kurulan SSCB pekişip etki alanı genişledikçe, mevcut sınırlar üzerinde Batı yanlısı bir TC Devleti’nin kurulmasını çıkarlarına daha uygun görüp desteklediler. Dün SSCB’nin, bugün Rusların Kafkaslarda dengelenmesinde Batı her zaman güçlü bir Türkiye’ye ihtiyaç duymuştur. Kısacası Kürt ulusal sorununda “İngiliz parmağı” koca bir yalandır. Özetle; İngilizler belirttiğimiz nedenlerle Mustafa Kemal liderliğindeki Ankara Hükümeti’ni desteklemişlerdir, yani bir İngiliz desteği olduğu doğrudur, ama söz konusu destek Kürtlere değil Kemalistlere verilmiştir. Okuyucu hafızasını yokladığında, resmi TC tarihinde bile Kemalistlerin (Ankara Hükümeti’nin) İngilizlerle bir savaşıdan söz edilmediğini bilir.

Kemalist ekip, TC Devleti’nin ayakları yere bastıkça, Kürtlere verilen sözleri, yapılan sözlü ve yazılı anlaşmaları, hatta TBMM’nin kararlarını bilinçli şekilde unutup hiçbir adım atmaz. Tersine Kürt ulusal hareketine dönük baskılar artırılır. Ümit Kardaş’ın özetlediği baskı ve ayrımların yanı sıra Mustafa Kemal ve ekibi, Kürt ulusal hareketini provokatif eylemlerle yeterince olgunlaşmadan erken isyana zorlarlar.

Ve bunda kısmen başarılı da olurlar. Yazının ana konusu Şeyh Said ayaklanmasının değerlendirilmesi olmadığından, burada amaç sadece ayaklanmaya Mustafa Kemal ve TC Hükümeti’nin yaklaşımının ne olduğunun özetlenmesidir. Şeyh Said ayaklanmasının ordu tarafından bastırılmasında Mustafa Kemal ve o zamanki Başbakan Fethi Okyar,

Genelkurmay Başkanı Feyzi Çakmak ve benzeri kadrolar arasında temelde bir görüş ayrılığı yok. Ayrılık sadece kullanılacak yöntemlerdedir.

Mustafa Kemal, önerdiği bastırma planının kimi yönlerine itiraz ettiği için Fethi Okyar’ı görevden alarak, yerine İnönü’yü başbakan atar. Bu atamada belirleyici olan, İnönü’nün isyanın her türlü yöntem kullanılarak bastırılmasında Kemal ile daha yakın duruşa sahip olmasıdır. Burada da çevresi tarafından yönlendirilen değil, tersine yönlendirendir M. Kemal! Şeyh Said ve arkadaşlarının idam edilmeleriyle sonuçlanan İnönü hükümetinin saldırı, katliam ve kendi yasalarını bile ayaklar altına alan uygulamalarının tamamı Mustafa Kemal’in günü gününe yönlendirmesiyle gerçekleşmiştir. Şeyh Said ayaklanmasıyla ilgili değerlendirmesinde İnönü, Mustafa Kemal’le tam bir uyum içindedir.

“Vazifemiz Türk vatani içerisinde bulunanları behemahal Türk yapmaktır. Türklere ve Türklüğe muhalefet edecek anasırı kesip alacağız. Vatana hizmet edeceklerde arayacağımız evsaf, herşeyden evvel o adamın Türk ve Türkçü olmasıdır” derken, izlenen ırkçı, milliyetçi siyasette Mustafa Kemal’le nasıl da uyum içinde olduğunu kanıtlar sadece.

Mustafa Kemal, Başbakan Celal Bayar ve Genelkurmay Başkanı birlikte bir askeri tatbikatı izlerken, o günlerde ayaklanma halinde olan Dersim’i konuşmaktalar. Katliamlarla anılan Dersim hareketinin emrini kimin nasıl ve nerede verdiğini Celal Bayar’dan dinleyelim: “O sıralar biz konuşurken, Dersimlilerin jandarma karakollarından 3-4 tanesini bastıkları haberi geldi. Atatürk’le göz göze geldik... Atatürk ‘Sorumluluğu üzerime alıyorum, vuracağız Dersimi’ dedi ve vurduk.” (6) Dersim’de hava bombardımanı dahil yangın bombaları ve boğucu gazlar kullanılarak gerçekleştirilen katliamın ötesinde soykırımın sorumluluğu tartışmasız yine Mustafa Kemal’in kendisine aittir. Ayrıca aittir demek de gereksiz, çünkü zaten kendisi “sorumluluğu üzerime alıyorum, vuracağız” diyor.

D-) Mustafa Kemal’in politik çizgisi ile ilgili farklı kaynaklardan birkaç alıntıyı okuyucuya aktararak noktalayacağız. Ümit Kardaş:

“1921-1938 dönemini en iyi özetleyen ifade ‘Türkleştirme’ olacaktır. Türkleştirme, yukarıda yaşandığı belirtilen olayların ve yapılan düzenlemelerin yanında Türk Dil ve Tarih Kurumlarının kuruluşu, ‘Vatandaş Türkçe Konuş’ kampanyalarının başlatılması ve Soyadı Kanunu’nun kabulüyle toplumun her alanında uygulanmaya ve yaygınlaştırmaya çalışılmıştır. Mustafa Kemal ‘Vatandaş Türkçe Konuş’ kampanyasının başlama nedenini şu sözlerle açıklamaktadır: ‘Milliyetin çok bariz vasıflarından biri dildir. Türk Milleti’ndenim diyen insan her şeyden evvel ve mutlaka Türkçe konuşmalıdır. Türkçe konuşmayan bir insan Türk kültürüne, topluluğuna bağlılığını iddia ederse doğru olmaz.’ Bu dönemin anlayışında kuşkusuz farklı etnik kimliklere, farklı dillere, farklı dinlere ve mezheplere yer olmamıştır. Dayatılan tek etnik kimlik Türklük ve Diyanet İşleri Başkanlığı çerçevesinde devletleştirilen Müslümanlığın Sünni-Hanefi mezhebidir. Bu temele oturtulmaya çalışılan cumhuriyetin Türkiye sınırları içinde yaşayan insanları yurttaş kılması ve eşitliği sağlaması imkânsızdı. İşte bu nedenle homojenliği sağlamanın yolu da her türlü şiddeti kullanan ırkçı, asimilasyoncu politikalar-
dan geçiyordu. Yukarıda belirttiğimiz tüm düzenlemeler ve uygulamalar 1921-1938 döneminin anlayış ve pratiğini ortaya koymaktadır.” (7)

M.E. Bozkurt ve Falih Rıfkı Atay'dan alıntılarla Fikret Başkaya şunları aktarır:

“Hitler; o her zaman Atatürk'ten örnek aldığını söyledi, hatta Hitler ‘Mustafa Kemal’in ilk talebesi Mussolini, ikinci talebesi benim’ derken Mustafa Kemal’in şahsi rejimine verdiği önemi ifade ediyordu.” (8)

İsmail Beşikçi:

“Kaldı ki Mustafa Kemal Atatürk’ün düşüncesini ve eylemini sadece ‘milliyetçilik’ kavramı çerçevesinde değerlendirmek mümkün değildir. Kemalizm Türk faşizminin kendisidir. Irkçı, sömürgeci ve emperyalist emelleri olan bir düşünce ve eylemdir.” (9)

Koçgiri ayaklanmasının bastırılmasında Topal Osman gibi çeteleri de kullanan Merkez Ordusu Komutanı Nurettin Paşa hakkında Meclis’te soruşturma açılır. Bakın, Mustafa Kemal bu soruşturma hakkında neler söylüyor: “Ben Nurettin Paşa’ya uygulanmak istenen işlemi kabul etmedim. Fevzi Paşa hazretleri de benim görüşüme katıldı. İkimizle Bakanlar Kurulu arasında çıkan anlaşmazlık Meclisçe bir çözüme bağlandı. Meclis’te Nurettin Paşa’yı savundum, kendisini ağır bir işleme uğramaktan kurtardım.” (10)

Aktardığım bu kısa alıntılar, Mustafa Kemal’in siyasetini ve siyasal iktidarını yoruma gerek bırakmayacak çıplaklıkta tarif etmektedirler. Tekrar vurgulayarak belirteyim; Mustafa Kemal ve ekibi ele alındığında, Kemal etrafı kuşatılıp yönlendirilen değil, tersine her konuda yönlendiren ve hatta son sözü söyleyendir.

Fikret Hoca’nın, Hitler’in Mustafa Kemal’e ilişkin görüşlerini yorumlarken “Hitler, Mustafa Kemal’in şahsi rejimine verdiği önemi ifade ediyordu” belirlemesi önemlidir. Zira bu belirleme ile Mustafa Kemal’in, adı Cumhuriyet olan, parlamentosu bulunan ve seçimlerin yapıldığı bir rejimde nasıl bir kişisel diktatörlük rejimi kurduğunu izah eder. Mustafa Kemal’in “tek adam” diktatörlüğünü simgeleyen sayısız örnek vardır. Ve bunlardan sadece birini yukarıda, “Dersim’i vuracağız, sorumluluğu üzerime alıyorum” sözleriyle aktarmıştık. Güya meclis var, hükümet var, ama Mustafa Kemal “vuracağız” dedikten sonra geriye kalan TC Devleti’nin kurum ve sorumlularının işin prosedürlerini yerine getirmesinden ibarettir.

Tek adam rejimini belgeleyen bir diğer ciddi olay ise, TBMM’de saltanatın kaldırılması üzerine yapılan tartışmalarda yaşanır. Saltanatın

meclis kararıyla kaldırılması tartışılırken, uzayan ve sonuç vermeyen tartışmalarla ortam ve sinirler iyice gerilmişken, Mustafa Kemal mecliste bir kürsünün üzerine çıkar ve şu açık tehditle yasanın kabulünü ister: “Bu bir emri vakidir. Mevzu-i bahis olan Millete saltanatını, haki-miyetini bırakacak mıyız bırakmayacak mıyız meselesi değildir. Mesele zaten emr-i vaki olmuş bir hakikatı ifadedden ibarettir. Bu behemahal olacaktır. Burada toplananları meclis ve herkes meseleyi tabi görürse, fikrimce iyi olur. Aksi takdirde yine hakikat usulü dairesince ifade olunacaktır. Fakat ihtimal bazı kelleler kesilecektir.” (11) Bu açık tehdidin ardından saltanatı kaldıracak olan yasa meclisten alkışlar arasında geçer!

Sonuç olarak şunu ekleyelim: Mustafa Kemal, Türk milliyetçisi olduğu kadar iyi bir pragmatist siyasetçidir de. Amacına varabilmek için her yolu, ama her yolu denemek M. Kemal için mubahtır. Osmanlı’nın son yıllarında M. Kemal’in de bir üyesi olduğu İttihat-ı Terakki tarafından belirlenmiş amaç, Türk ulusal devletinin kurulmasıdır. Ki Osmanlı Meclis-i Mebusan’ın 12 Ocak 1920’de toplanıp üzerinde görüştüğü ve 28 Ocak 1920’de kabul ettiği Misak-ı Milli Beyannamesi’nde de hedef olarak, Türk ulus devletini belirlediği görünür. Zaten Osmanlı Meclis-i Mebusan’ın Misak-ı Milli Beyannamesi; 22 Haziran 1919 Amasya Genelgesi, 23 Temmuz-7 Ağustos Erzurum Kongresi ve 4-11 Eylül 1919 Sivas Kongresi’nde alınan kararla uyum içinde olup, “ülkenin bütünlüğü ve devletin bağımsızlığı”nı ilan edecekti. Vurgulamak istediğim, Kemalistler ile Halife’nin (İstanbul Hükümeti) Türk ulusal devleti hedefi doğrultusunda nasıl da paralel hareket ettikleridir.

Mustafa Kemal bir Türk Milliyetçisi olarak kendi ulusal devletini kurabilmek için her yolu denemiş ve hedefinde başarılı da olmuştur. O kendi doğruları uğruna kararlı davranmıştır. Yanlış olan, son yıllarda Kürt ulusal hareketi saflarında, Mustafa Kemal’in farklı yorumlanmasıdır. Yanlış olan, ırkçı/milliyetçi bir siyasetçiden farklı ulus ve azınlıkların da kendilerini ifade edebilecekleri federal, demokratik bir yapı beklentisi içerisinde olmalarıdır.

Genel hatlarıyla 1921 Anayasası

20 Ocak 1921 tarihinde basit çoğunlukla TBMM’de kabul edilen ve kısa süre sonra üzerinde ciddi değişiklikler yapılan, çok geçmeden 1924 Anayasası ile tümüyle rafa kaldırılan 1921 Anayasası’nı birkaç temel noktadan ele alıp inceleyeceğiz.

Birincisi: 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nu anayasal bir metin olarak görmek yanlıştır. Bir anayasadan çok üzerinde uzlaşılan geçici ya da bir geçiş belgesidir. Neye doğru geçiş? 1924 Anayasası’na, yani üniter ve şoven milliyetçi TC Devleti’nin kuruluşuna doğru bir geçiş belgesidir. Mustafa Kemal’in 18 Eylül 1920 günü meclise sunduğu “Halkçılık Programı” üzerine yürütülen uzun tartışmalardan ortaya çıkan 23 madde ve de “meclisin sürekli toplantı halinde olmasına” değin bir geçici maddeden oluşan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, 20 Ocak 1921 tarihindeki oylamada “basit çoğunlukla kabul” edilir. Bu haliyle anayasadan çok birden fazla kanunun toplamından ibaret bir belge olarak görülür. Bülent Tanör bu durumu, “1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun kendisinin adi kanunlardan üstün olduğunu ilan eden bir hüküm yoktur. Keza kendi değiştirilişi için bir hüküm de getirmemektedir... Zaten 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu da yine adi kanunlar gibi nitelikli bir çoğunluk aranmadan yapılmıştır... Bu nedenle 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun, biçimsel anayasa anlayışına göre anayasal niteliğe sahip olmadığı ileri sürülebilir.” (12) şeklinde ifade eder. Bu açıdan bakıldığında 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nu bir “kurucu anayasa” olarak görmek de yanlış olur. TC Devleti’nin “kurucu anayasal” belgesi esas 1924 Anayasası’dır. 1921 Anayasası ise geçiş sürecinin geçici kanunlarını içermekten ibarettir. Zaten çok geçmeden, önce değişiklik maddeleri ile sonra kökten değiştirilmesiyle de bu görülecektir.

1 Nisan 1923’te meclis seçimlerinin yenilenmesi kararı alınır; 11 Ağustos 1923’te yenilenen ve “muhalafetsiz açılan” İkinci Meclis’in ilk yaptığı icraatlardan biri, alelacele “Lozan Barış Anlaşması”nı imzalamak, Cumhuriyetin ilanı ve 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun kimi maddelerini değiştirmek olmuştur. Konu 1921 Anayasası olduğundan, alelacele hangi maddeler değiştirildi? Öncelikle buna bakalım. Aşağıda değişiklikleri olduğu gibi alıyoruz.

“Teşkilâtı Esasiye Kanununun Bazı Mevaddının Tavzihan Tadiline Dair Kanun”

Kanun No: 364 Kabul Tarihi: 29.10.1339 (1923) Düstur, Üçüncü Tertip, Cilt 5, s.158.

MADDE 1.- Hâkimiyet, bilâ kaydü şart Milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir. Türkiye Devletinin şekli Hükümeti, Cumhuriyettir.

MADDE 2.- Türkiye Devletinin dini, Dini İslâmdır. Resmî lisanı

Türkçedir.

MADDE 4.- Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur. Meclis, Hükümetin inkısam ettiği şua batı idareyi İcra Vekilleri vasıtasıyla idare eder.

MADDE 10.- Türkiye Reisicumhuru, Türkiye Büyük Millet Meclisi Heyeti Umumiyesi tarafından ve kendi âzası meyanından bir intihap devresi için intihap olunur. Vazifei Riyaset yeni Reisicumhurun intihabına kadar devam eder. Tekrar intihap olunmak caizdir.

MADDE 11.- Türkiye Reisicumhuru Devletin Reisidir. Bu sıfatla lûzum gördükçe Meclise ve Heyeti Vekileye riyaset eder.

MADDE 12.- Başvekil Reisicumhur tarafından ve Meclis âzası meyanından intihap olunur. Diğer Vekiller Başvekil tarafından gene Meclis âzası arasından intihap olunduktan sonra heyeti umumiyesi Reisicumhur tarafından Meclisin tasvibine arz olunur. Meclis hali içtimada değil ise keyfiyeti tasvip Meclisin içtimasına talik olunur.”

Yukarıda aktardığım alıntıda, 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun gerek değiştirilen kimi maddeleri, gerekse eklenen yeni maddeleri dikkatle incelendiğinde, Mustafa Kemal ve Hükümeti’nin daha ilk fırsatta nasıl da anayasada şoven milliyetçi çizgileri geliştirdiği netçe görülebilir. Zira yeni eklenen “madde 2” ile anayasal hüküm olarak “Devletin dini İslam’dır, Resmi Lisanı Türkçedir” deniliyor. Tek başına bu değişiklik bile, Mustafa Kemal’in kurmak istediği rejimin niteliğini sergilemeye yeter. Çünkü eklenen yeni öğeler olarak “Türkiye Devleti’nin şekli Hükümeti, Cumhuriyettir” denildikten sonra, Cumhuriyetin Türkçü niteliği de tam bir netlikle belirlenmiş oluyor.

Diğer göze çarpan değişiklik ise, cumhurbaşkanının yetkilerinin artırılmasına dönüktür. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun ilk şeklinde sadece 9. Madde ile ele alınan “reisicumhur” ve yetkilerine, yapılan yeni değişikliklerle üç yeni madde eklenir ki bunların içeriği sadece “reisicumhur”un görev ve yetkilerinin belirlenmesiyle ilgilidir. Bu üç madde üzerinde yapılan değişikliklerle, aynı zamanda “kuvvetler birliği” ve “meclis hükümeti” sistemi de iyice pekiştirilir. Kısacası yapılan değişikliklerde iki özellik önem kazanır: Devletin Türkçü ulus kimliğinin belirgenleşmesinin yanı sıra tek adam rejiminin pekiştirilmesi.

İkincisi: 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nda, üzerinde çokça tartışılan “Türkiye” kavramının kullanılmış olması, ileri, demokratik bir adım değil, tersine Anadolu ve Kürdistan coğrafyasının barındırdığı

birden fazla ulus ve ulusal azınlıkların sadece bir ulusla (Türk ulusuyla) özdeş olarak anılması gibi geri ve şoven milliyetçi bir düzeyi simgeler. Örneğin; Alman-Almanya, Fransız-Fransa, Rus-Rusya gibi bir ulustan hareketle belli bir coğrafyanın o ulus adıyla tanımlanması nasıl tam da ulusçu bir yaklaşım ise Türkiye adlandırması da öyledir. Yine örneğin; 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu devletin adını, İran, Irak, Mısır benzeri belli bir ulus kimliğiyle anılmayan bir adlandırma olarak ‘Anadolu Devleti’ koymuş olsaydı, coğrafik olarak Kürdistan anılmasa da yine bu durumda Mustafa Kemal ve ekibi için burjuva demokrat vb. denilebilirdi.

İttihatçılardan başlayarak ırkçı, ulusçu Türk siyasi akımlarının hedeflerinde zaten Osmanlı coğrafyasının Türkleştirilmesi olarak ‘Türkiye devleti’ bulunuyordu. Bundan dolayıdır ki, ne 1924 Anayasası, ne 1961 Anayasası, ne de ırkçı milliyetçiliğin zirvesini temsil eden 1982 Anayasası “Türkiye Devleti” adlandırmasına dokunmamışlar.

Üçüncüsü: İster olağanüstü koşullardan “geçiyoruz” adına olsun, ister bir geçiş sürecinin belgesi olması gerekçesiyle olsun, ister “nasıl olsa Osmanlı Anayasası halen yürürlükte, diğer maddeler onda var” gerekçesine dayandırılmış olsun, 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nda hak ve özgürlüklerin yanı sıra yargı merciinden de tek kelimeyle bile söz edilmemiştir. Ki bu durum, Mustafa Kemal’den hükümete ve yerel hükümet sorumlularına varana kadar yetkililerin tam bir keyfiyetle hareket etmelerine, kendilerini doğrudan yargı mercii yerine koyarak “İstiklal Mahkemeleri” vb. oluşturmalarına, kısacası tam anlamıyla bir dikta rejimine yol açmıştır. Bir anayasal metin düşünün ki yargının yanı sıra hak ve özgürlüklere ilişkin tek bir kelime içermiyor olsun! Bu, söz konusu anayasa ile memleketi yönetenlere klasik diktatörlük kavramını aşan sınırsız yetkiler verir.

Dördüncüsü: 1982, 1961 ve 1924 ile kıyaslandığında 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun “ileri” denilip sahiplenilebilecek bir tek maddesi elimizde kalır. Ünlü “11. Madde” ile bu maddeyi tamamlayan diğer maddeler toplamında adem-i merkezîyetçi yönetim tarzının benimsenmesidir. 23 madde gibi kısa “anayasa” metninin 10’a yakın maddesi yerel yönetime ya da idarenin taşra teşkilatına ayrılmıştır. Vilayet yani illere “11. Madde”de görüldüğü gibi birçok alanda özerk davranma hakkı tanınmıyor. Bu haliyle ileri bir adımı temsil eder, ancak gerek çok kısa süre sonra yani 1924’te anayasanın bütünüyle değiştirilmesi, gerekse zihniyet olarak Kemalist kadronun adem-i merkezîyetçi yönetim tarzın-

dan uzak oluşları gibi nedenlerle, kısa süreliğine de olsa “11. Madde” fiilen hiç uygulanmamıştır.

Ayrıca, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu yerel yönetimle merkezi yönetim ilişkisinde kimi çelişkiler de barındırır. Bir yandan “Medaris, Maarif, Sıhhiye, İktisat, Ziraat, Nafia ve Muaveneti İçtimaiye işlerinin tanzim ve idaresi vilayet şuralarının salahiyeti dahilindedir” deniliyor. Diğer taraftan böylesine geniş yetkiler verdiği vilayetin başındaki valiyi, “Büyük Millet Meclisi Hükümeti tarafından tayin olunup” diyerek, merkezden atamayla görevlendiriyor.

Ayrıca “kaza” denilen idari birime özerklik verilmezken (madde 15), daha küçük birim olan “nahiye”ye “muhtariyeti haiz bir manevi şahsiyettir” denilerek (madde16) özerklik tanınması ve üstelik 23 maddelik kısa kanun metninin 16, 17, 18, 19, 20, 21 gibi toplam altı maddesinin nahiyelere ayrılması, metnin çala kalem ya da alelacele hazırlandığı izlenimini de veriyor.

Beşincisi: Bütün bunlara ilaveten, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun 11. ve tamamlayan diğer maddelerle adem-i merkeziyetçi bir idare sistemi öngörmesine karşın pratikte uygulanmadığını belirttik. Bu durumda bu adem-i merkeziyetçi yaklaşım neyin ya da hangi gelişmelerin ürünüdür diye sorulması gerekir.

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun hazırlandığı dönemde Mustafa Kemal ve ekibinin başarılı olup olmayacağı halen belirsizdir. Batılı büyük güçlerce belirlenip Osmanlı’ya dayatılan Sevr Anlaşması halen güncelliğini koruyor. Lozan’da Ankara Hükümeti olarak Batı tarafından tanınmış olmaya daha epey var. Dolayısıyla Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nu bir devleti yöneten anayasal belgeden çok bir ulus devlete ulaşabilme hedeflerini ve mücadelesini içeren bir geçici belge olarak görmek gerekiyor.

Kürt ulusal hareketi ise, gerek uluslararası durum, gerekse de kendi iç sorunları nedeniyle halen yol ayrımında duruyor. Ayrı devlet kurma veya Türklerle birlikte federatif bir yapıda yer alma seçeneklerinin güncelliğini koruduğu günlerde hazırlanan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’yla Kürtler, ileride kapatılması kaydıyla açık kapı bırakılarak umutlandırılmak istenir. İstenir diyoruz, çünkü Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun hiçbir maddesinde Kürtlerin lafı bile edilmez. Dolayısıyla metin, vilayetlere özerklik tanır, Kürtlere değil! Kürtler bugün olduğu gibi resmi bağlayıcılığı olan metinlerde ret ve inkar edilir. Bunun altını çizerek

belirtmekte yarar vardır.

O günkü koşullarda, Güneyi ve Kuzeyi ile Kürt ulusal hareketinin Mustafa Kemal ve Ankara Hükümeti üzerinde ciddi bir basıncı vardır. Bu basınç kimi taktik manevralar ve Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'ndaki 11. Madde ile hafifletilmeye çalışılır. Çünkü Mustafa Kemal ve Ankara Hükümeti için Kürt halkının desteği, başka bir ifadeyle birlikte davranmaları hayati önem taşır. Kürt halkının birlikte davranışı olmasaydı ne Ankara Hükümeti, dolayısıyla ne de TC Devleti kurulamazdı.

Ekim Devrimi ve SSCB'nin kuruluşu, giderek dünya ve bölge üzerinde etkisinin dalga dalga yayılması, özellikle de ezilen halkları/ulusları ciddi olarak etkileyip onlar için umut ışığı haline gelmiş olması; SSCB'nin federatif yapısının yanı sıra Mustafa Kemal ve Ankara Hükümeti'ne emperyalizm karşısında ciddi maddi ve politik destek vermesi... Tüm bunların da Mustafa Kemal ve Ankara Hükümeti üzerinde geçici de olsa kimi etkileri olmuştur.

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda 11. ve onu tamamlayan maddelerin yer alması, zengin federatif yapısıyla SSCB'nin etkisinin yanı sıra ABD tarafından 1918 yılında yayınlanan “Wilson Prensipleri” nedeniyle Mustafa Kemal ve ekibi ABD'ye, genelde de Batı'ya bir mesaj da vermiş olabilirler. Sıkıştırlarsa, “bakın Kürtlere özerklik hakkını tanıyan bir anayasamız var” diyebilmenin de payı olabilir mi? Olabilir.

Altıncısı: TBMM 1922 yılında Kürtlere “Otonomi Yasası”nı çıkardı mı, çıkarmadı mı tartışmasıdır. Bu konuda önce Mustafa Kemal'in 17 Ocak 1923 günü İzmit'te gazetecilerin sorularını yanıtlarken söylediklerinin üzerinde duralım. Akşam Gazetesi yazarı Falih Rıfkı Atay'ın bir sorusu üzerine Musul ve Kürtler konusunda şu söylediklerine bakalım:

“... Musul'u da kendi topraklarımız içine alan sınıra ulusal sınır demiştim. Gerçekten o zaman Musul'un güneyinde bir ordumuz vardı. Fakat biraz sonra bir İngiliz kumandanı gelmiş ve İhsan Paşa'yı aldatarak orada oturmuş. Musul bizim için çok önemlidir. Birincisi, Musul'da sınırsız servet oluşturan petrol kaynakları vardır. (...) İkincisi onun kadar önemli olan Kürtlük sorunudur. İngilizler orada kendilerine bağımlı bir Kürt hükümeti kurmak istiyorlar. Bunu yaparlarsa, bu düşünce bizim sınırlarımız içindeki Kürtlere de yayılır. Buna engel olmak için sınırı güneyden geçirmek gerekir...” (13)

Bu açıklama yapılırken Musul Vilayeti yani Güney Kürdistan fiilen Osmanlı'nın ve de Ankara Hükümeti'nin elinden çıkmış, İngilizlerin de-

netimindedir. Ama bu durum daha resmiyet kazanmamış, çünkü 20 Kasım 1922’de başlayan Lozan görüşmeleri daha sonuçlanmamıştır. Dikkat edilirse, tıpkı bugünkü TC rejimi yöneticileri gibi, Kuzeyli Kürtlere özerklik hakkını tanımak bir yana, sınırları dışında Kürtler bağımsız ya da özerklik hakkını kazanırsa, “Bu düşünce bizim sınırlarımız içindeki Kürtlere de yayılır. Buna engel olmak için sınırı güneyden geçirmek gerekir” diyen şoven, milliyetçi Mustafa Kemal’i görürüz. Kendi sınırları içindeki Kürtlere herhangi bir hak vermek zaten aklından geçmediği gibi, sınırları dışındaki Kürtlere bu hakkın tanınması ihtimaline karşı Musul’u da sınırları içine almayı hedefler. Ki Musul’u petrol kaynakları nedeniyle İngilizlerden geri alamayan Kemalistlerin, “madem Musul elden gidiyor, bari bunu İngilizlerle ‘Kürtlere hak tanımasınlar diye’ pazarlık konusu yapalım” demiş olmaları kuvvetle muhtemeldir.

Yedincisi: Aynı görüşmede Ahmet Emin (Yalman)ın “Kürt meselesine değinmiştiniz. Kürt sorunu nedir? Bir iç sorun olarak değinseniz iyi olur” sorusuna Mustafa Kemal’in yanıtı şöyledir:

“Kürt sorunu, bizim, yani Türklerin çıkarları için kesinlikle söz konusu olamaz. Çünkü bizim ulusal sınırlarımız içinde Kürt ögeleri öylesine yerleşmişlerdir ki, pek sınırlı yerlerde yoğun olarak yaşarlar. Bu yoğunluklarını da kaybede ede, Türklerin içine gire gire öyle bir sınır oluşmuştur ki Kürt adına bir sınır çizmek istersek Türkiye’yi mahvetmek gerekir. Örneğin, Erzurum’a giden, Erzincan’a, Sivas’a giden, Harput’a kadar giden bir sınır çizmek gerekir. Ve hatta Konya çöllerindeki Kürtleri de göz önünde tutmak gerekir. Bu nedenle başlı başına bir Kürtlük düşünmekten çok Anayasamız gereğince zaten bir çeşit özerklik oluşacaktır. O halde hangi bölgenin halkı Kürt ise onlar kendi kendilerini özerk olarak yöneteceklerdir. Bundan başka Türkiye’nin halkı söz konusu olurken onları da beraber ifade etmek gerekir. İfade olunmadıkları zaman bundan kendileri için sorun çıkarırlar. Şimdi Büyük Millet Meclisi hem Kürtlerin hem de Türklerin yetkili temsilcilerinden oluşmuştur. Ve bu iki öge bütün çıkarını ve bütün kaderlerini birleştirmiştir. Yani onlar bilirler ki bu ortak bir şeydir. Ayrı bir sınır çizmek doğru olmaz.” (14)

Ne hikmetse bu açıklama uzun yıllar kamuoyundan gizlenmiştir. Aslında açıklama dikkatli irdelendiğinde, Mustafa Kemal Kürtlere bir özerkliğe gerek olmadığını söyler. Ayrıca bu açıklama yukarıda aktardığım diğer gazeteciye verilen cevapla birlikte değerlendirildiğinde, “Mustafa Kemal, İzmit konuşmasında Kürtlere özerlik hakkı tanımış-

tır” yönündeki görüş ve iddialar dayanaksız kalır. Zaten “başlı başına bir Kürtlük düşünülüyor”, yani Kürtlere özgü bir ulusal özerklik düşünülüyor. Bunun yerine “anayasamız gereğince zaten bir çeşit özerklik olacaktır” ifadesinden anlaşılan, İstanbul ile Diyarbakır veya Manisa ile Van gibi vilayetlere tanınan idari özerklik çerçevesinde Kürtler de “kendi kendilerini özerk olarak yönetmiş” olacaklardı!..

Görülüyor ki İzmit konuşması, Kürt halkına ulusal özerklik hakkını tanıyan bir içeriğe sahip değil. Ama konuşmasında özerklik ve Kürtler kavramları, özerk vilayetler çerçevesinde de olsa kullanılmıştır. Bu haliyle söz konusu yaklaşım, hem Kürtlere bir umut ışığı yakma ve dolaşısıyla oyalama taktiği gereğidir hem de Lozan’da uzayan görüşmelerde sıkışmış bulunan İsmet İnönü liderliğindeki Türk heyetini kısmen de olsa rahatlatma amacına da dönük olabilir.

Sekizincisi: 10 Şubat 1922’de Birinci TBMM’de Kürtlere özerklik hakkı tanıyan bir yasanın tartışılıp onaylandığı iddia edilir. İngiliz Dışişleri Bakanlığı arşivinde bulunduğu belirtilen otonomi belgesinin tam metni, 25 Eylül 2008 tarihli Çoban Ateşi Gazetesi’nde yayınlanmıştı. Ki söz konusu “Otonomi” metnine google üzerinden de rahatlıkla ulaşılabilmektedir. Aşağıda 18 maddeden oluştuğu belirtilen “Kürt Otonomi Kanunu” metninden bazı maddeleri kısaltarak aktaracağız:

“(1) Türkiye Büyük Millet Meclisi, medeni isteklere göre Türk ulusunun ilerlemesinden emin olmak maksadıyla, Kürt ulusu için kendi çıkarları, adap ve duygularıyla uyuşacak otonom bir yönetim kurmayı kendi görevi bilir.

(2) İkamet edenlerin çoğunluğunun Kürt olduğu bölgelerde, bu ulustan olan uygun şahsiyetler tarafından genel bir otoritenin seçilmesi mümkündür. Genel Vali’nin yardımcısıyla beraber, Büyük Millet Meclisi tarafından Türk ya da Kürt olması mümkün olan bir müfettişe karar verilmesi.

(3) Büyük Millet Meclisi’nin, idari işlerde becerikli, toplumda ismi duyulan ve genel olarak Kürt ulusu tarafından saygı gösterilen biri olması şartıyla Genel Vali’yi seçme yetkisi var.

(4) Genel Vali, 3 yıl için seçilir. Bu üç yılın sonunda, ya ölüm ya görevden alınmasıyla Kürt Ulusal Meclisi tarafından yeni bir Genel Vali belirlenir. Eğer Kürtlerin çoğunluğu önceki Genel Vali’nin kalmasını isterse aynı kişi görevinde kalabilir.

(5) Ve yine Büyük Millet Meclisi, Genel Vali Yardımcısı (Türk ya

Kürt olabilir) belirler. Bununla beraber bu, doğrudan Kürt Ulusal Meclisi tarafından da seçilebilir. Genel Vali, Genel Vali Yardımcısı ve de müfettişin onayı için Ankara hükümetine verilmesi gerekiyor.

(6) Ulusal Kürt Meclisi, Doğu Vilayetleri'nde genel seçimle oluşturulur. Meclis, üç yıllık bir süre için görevde olacak. Her yıl 1 Mart'ta açılacak ve toplantıları 4 ay boyunca devam edecek. Eğer Meclis, bu süre içinde işlerini tamamlayamazsa, bu süre üyelerin çoğunluğu ve Genel Vali'nin isteği üzerine uzatılır.

(8) Genel Vali ile Kürt Ulusal Meclisi arasındaki anlaşmazlık ve farklılıkta, Büyük Millet Meclisi son kararını verir ve her iki taraf bunu uygulamalı.

(9) Sınırlara, ortak bir komisyon tarafından karar verilecek. Kürdistan Bölge Yönetimi Van, Bitlis, Diyarbakır vilayetleri, Dersim Sancağı ve kaç tane daha kaza ve nahiyeden oluşacak.

(10) Kürdistan İdaresi için, bölgelerin adap ve örf özellikleriyle uygunluk gösterecek bir adalet sistemi kurulacak. Bu sistem şimdiden resmi uzmanlardan oluşacak. Bunun yarısı Türk yarısı Kürt olacak. Türklerden birinin emekliliği durumunda bir Kürt bunun yerini alabilir.

(15) Türk dili, Kürt Ulusal Meclisi, Genel Valilik ve hükümetin idaresinde kullanılacak tek dil olacak. Her halükarda, Kürt dilinin okullarda kullanılması mümkün. Genel Vali, gelecekte Kürt idaresinin resmi dili olarak tanınması konusunda bunun bir temel olmasını talep etmemeleri şartıyla Kürt dilinin kullanılmasını teşvik edebilir.

(17) Kürt Ulusal Meclisi, Genel Vali'nin onayı olmadan hiçbir vergi şeklini uygulayamaz.

(18) Ankara'daki Büyük Millet Meclisi'ne danışılmadan ve oranın onayı olmadan önce hiçbir kanun çıkarılamaz ve hiçbir karar verilemez.

Bu özetle, Kürt temsilcilerin kanun projesini niye olağan dışı bir şekilde geriye attıklarını ve bu projenin karşısında durduklarını anlıyoruz.

Saygılarımla

Horace Rumbold Yüksek Temsilci

Kaynak: Dışişleri'nin İngiliz Belgeleri: Dışişleri Bakanlığı'ndan Rapor ve Evraklar, Gizli Matbua: Bölüm 2, Sıra B, Cilt 3, Türk Dirilişi 1921-1923, Editör Robin Bidwell. S.62-64"

M. Emin Adıyaman, "1918-1923 Arası Kürt- Türk İttifakı Ve Kürt Otonomisi Kanun Metni - 4" başlıklı yazısında, kanunun TBMM'den

geçerek yasallaştığını belirtiyor ve hatta “Otonomi Metni” mecliste “373 kabul, 64 karşı oyla kabul edildi” diyecek kadar da iddialı konuşur.

Kendi adıma, üzerinde bunca tartışma yapılmasına ve İngiliz arşivleri kaynaklı “Kürt Otonomi” metni belirttiğim kaynaklarca yayınlanmış olmasına rağmen, böyle bir yasanın TBMM’de oylanıp kabul edildiğine inanmıyorum. “Kürt Otonomi Kanunu” başlığı altındaki 18 maddeden oluşan belge eğer gerçekten varsa, o zaman Mustafa Kemal ve arkadaşlarının kendi aralarında kaleme alıp Batılı merkezlere ilettilikleri bir belge olabilir. Yine diyelim ki TBMM bu yasayı tartışıp kabul etti, ama ardından TC rejimi bunu yürürlüğe koymadı, ya da yeni bir yasayla geçersiz ilan etti. Peki ama olup bitenleri o zaman ve daha sonrakı uzun yıllar boyunca kamuoyuna açıklayacak hiç mi dürüst, vicdan sahibi bir milletvekili çıkmadı? Dört yüzü aşkın sayıda milletvekilinden bu uzun zaman dilimi içerisinde, “böyle bir yasa çıktı ama uygulanmadı” diyecek bir tane bile çıkmaz mı? Tarih dikkate alındığında, iddia edilen “Kürt Otonomi” yasa tasarısı Birinci Meclis tarafından çıkarılmış. Çünkü Birinci Meclis’in görev süresi, 15 Nisan 1923’te sona eriyor. Birinci Meclis’in, İkinci Meclis’ten farkı, başta Kürtler olmak üzere Meclis’te Mustafa Kemal ve ekibine birçok konuda muhalefet eden ciddi sayıda milletvekilinin olmasıdır. Haydi diyelim ki hiçbirisi bu sırrı açıklamadı; yüz civarında Kürt vekilin bulunduğu dikkate alınırsa, bunlardan biri eğer kanun yasallaşmasına rağmen uygulanmamışsa, bu durumu açıklamaz mıydı? Gerek Seyit Abdulkadir ve diğer Kürt Teali Cemiyeti kadroları, gerekse Azadi Cemiyeti kadroları başta olmak üzere Kürt siyaset damarından hiç mi biri bu yasayı ifşa etmezdi? Böyle bir yasa Birinci Meclis’ten geçmiş olsaydı, hatta Meclis’te ciddi tartışılmış bile olsaydı ifşa ederlerdi inancındayım. Gerek bu kadroların gerekse Birinci Meclis’te bulunan Kürt vekillerin bir kısmının sonradan sürgün edildiklerini biliyoruz. Sait Çetinoğlu’nun da sorun hakkında e-posta ile bana iletmiş görüşlerinde belirttiği gibi; “Kemalist iktidarın kuruluş döneminde (1920’lerde) her ne kadar M. Kemal Kürtlere yazdığı özel mektuplarında Kürtlerden söz ederse de devletin resmi yazışmalarında (iç işleri, msb, riyaset-i cumhur) Kürt sözü hiç geçmemekte, Kürt yerine aşiret terimi özellikle kullanılmaktadır. Bu zihniyetin Kürt otonomisini dillendirmesi bana göre söz konusu değildir.” (15)

Yukarıda da belirttim, böyle bir yasanın çıktığına inanmıyorum, ancak bir anlık iddia edilen “Kürt Otonomi Kanunu”nun çıktığını varsa-

yalım, bu durumda çıkan kanun irdelendiğinde, kendi içerisinde ciddi çelişkiler barındırdığı görülür. Bunlardan sadece bir-iki tanesine değineceğiz. Dördüncü şıkta, “Genel Vali, 3 yıl için seçilir” deniliyor ve devamla kim tarafından seçilir sorusuna da şöyle açıklık getiriliyor: “Kürt Ulusal Meclisi tarafından yeni bir Genel Vali belirlenir”! Genel Vali olgusunun burada bir sömürge-sömürgeci ilişkisi içerisinde anıldığını belirteyim. Eğer böyle bir yasa kabul edilmişse, demek ki Ankara Hükümeti önlenemez bir Kürt özerklik gerçeği ile yüzleşirse Kürdistan ile sömürge-sömürgeci ilişkisine zemin hazırlıyor demektir. Dikkat çekici bir diğer nokta: 17. şıkta Genel Vali’yi güya Kürt Ulusal Meclisi seçiyor, ama nasıl oluyorsa kendi seçtiği Vali’nin onayı olmadan “hiçbir vergi şeklini uygulayamaz”mış! Burada da yine bir sömürge-sömürgeci zihniyetinin etkileri görülür.

Yine güya TBMM Kürtlere otonomi hakkını yasayla tanımış, hatta öyleki 1. şıkta “Türk ulusu”nun yanı sıra “Kürt Ulusu” tabirleri kullanılmış. Ama 15. şıkta “Türk dili, Kürt Ulusal Meclisi, Genel Valilik ve hükümetin idaresinde kullanılacak tek dil olacak” deniliyor. Yani güya otonom olan Kürtlere kendi meclislerinde bile resmi dil olarak Türkçe kullanma zorunluluğu dayatılıyor!

Kürdistanlı komünistler olarak biz ne öneriyoruz? “21. Yüzyılda Özgürlük ve Sosyalizm Manifestosu” adlı belgemiz, sosyalizme ilişkin temel görüşlerimizin yanı sıra Kürt ulusal özgürlük mücadelesine ilişkin temel ve güncel yaklaşımlarımızı da içeriyor. Özetle biz Kürdistanlı komünistler, stratejik yönelim olarak halkların özgür birliği için sosyalist fedarasyonu hedefliyoruz. Bununla birlikte gerek acil ulusal demokratik istemler, gerekse burjuva demokratik çerçevede ulusal sorunun çözümüne ilişkin görüş ve önerilerimiz var ve bunları kamuoyuna taşıyoruz.

***Özgürlük ve Sosyalizm Partisi (ÖSP) Genel Başkanı**

KAYNAKÇA

(1) İsmail Beşikçi, Türk Tarih Tezi-Güneş Dil Teorisi ve Kürt Sorunu, Yurt Yay. Sy,177

(2) Ayşe Hür, 11-05-2008 Taraf Gazetesi

(3) Ümit Kardaş, 29-11-2009 Taraf Gazetesi

- (4) Söylev, aktaran Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, cilt III, sy. 8,9, Çağdaş Yayınları
- (5) Ümit Kardaş, agy
- (6) Ayşe Hür, 23-11-2008 Taraf Gazetesi
- (7) Ümit Kardaş, agy
- (8) Fikret Başkaya, Paradigmanın İflası, Resmi İdeolojinin Eleştirisine Giriş, Doz Yay, sy; 92,113
- (9) İsmail Beşikçi, Kürt Aydınını Üzerine Düşünceler, Yurt Yay. Sy. 93
- (10) Aktaran Fatin Öznur, Atatürk'ün Kürtleri, Vaad Edilmiş Toprakların Hikayesi, sy. 25, Karakutu Yay.
- (11) Söylev, aktaran Ord. Prof. DR. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, cilt I, II, sy. 373
- (12) Bülent Tanör, 1921 Anayasası Üzerine Makalesinden
- (13) Hayata Geçirilemeyen Anlaşmalar, Çoban Ateşi Gazetesi, 25-Eylül-2008
- (14) Çoban Ateşi Gazetesi, agy
- (15) Sait Çetinoğlu, e-posta mektuptan

Devrimci Teori

Devrimci Edebiyat

Yusuf Erdem

“Yine kitapları, türküleri,
bayraklarıyla geldiler,
dalga dalga aydınlık oldular,
yürüdüler karanlığın üstüne.
Meydanları zaptettiler yine.”
(Nazım Hikmet)

GİRİŞ :

Böylesine karanlık günlerde sanatlardan söz etmek, türküler söylemek doğru olur mu?

Hem de nasıl? Asıl karanlık günlerde türküler söylemek gerekir. Zifiri karanlığın er geç dağılacağını, şafağın sökeceğini müjdeleyen umutlu türküler... Yaşanası güzel bir dünyanın özlemini duyuran türküler... Böylesi bir güzel bir dünya uğruna hep birlikte savaşma coşkusu ve azmi yaratan türküler.

Edebiyat Nedir ve Devrimci Edebiyat

Güzel sanatların bir dalı olan edebiyat; toplumsal bilincin (yani gerçekliği anlama, algılama ve yorumlamanın) farklı ve özgün bir biçimidir. Edebiyat (ve genel olarak sanat); gerçekliği algılayıp yansıtmakla

yetinmez; hayatı yoğunlaştırarak estetik (sanatsal) düzeyde yorumlayıp sanat eseri olarak bize sunar.

Toplumsal bilincin bütün öteki biçimlerinden (bilim, felsefe, din, ahlak...) temel farkı; gerçekliği -felsefi, akli, bilimsel, dogmatik dini kategorilerle değil de- sanatsal imgelerle yorumlayarak yansıtmasıdır.

Gerçekliğin bu tür bilgisini bize yalnızca sanat ve edebiyat sunabilir. Sanat eseri; yalnızca gerçekliğin sanat eserinden öğrenilmesi amacıyla yetinmez; okuyucu-dinleyici-izleyicide yoğun bir estetik yaşantı yaratır; güzellik, hayranlık, coşku, hüznün, yücelik... gibi yoğun duygular, zengin çağrışımlar ve hayaller uyandırır. Böylece sizi anlatılanlara ortak ettiği için adeta onları yaşarsınız.

Demek oluyor ki üstün nitelikli bir sanat eserini derinliğine algılayıp yoğun biçimde yaşayan ben, artık eski ben değildir; estetik duyarlılığım artmış, duygu, düşünce hayal dünyam zenginleşmiş, bilincim keskinleşmiş, gerçekliğe bakışım derinleşmiş, insan ve yaşama ilişkin önceki bulanık sezgilerim açıklık kazanmıştır. Okuduğum değerli sanat eseri sayısı ne kadar çoğalırsa iç dünyam ve insana ve hayata bakışım o ölçüde derinleşecektir.

Devrimci teoriyle donanmış olup devrimci mücadele içinde gönüllü olarak yer alma; hayatı ve insanları –özellikle de işçi ve emekçileri- yakından ve içinden tanıma yetenekli bir sanatçıya ve eserlerine çok önemli değerler katar. Devrimci teori yazara, görünenle yetinmemeyi ve görünenin altında asıl görülmesi gerekenleri –hareket halindeki gerçekliği, bütün ilişki, çelişki, çatışma ve bağlantılarıyla, bütün nedenleri ve sonuçlarıyla- görebilmeyi sağlar. Ayrıca devrimci bir perspektife ve iyimser bir gelecek tasarımına sahip olmak devrimci yazarın ele aldığı konuyu tarihsel ve toplumsal bütünlüğün içine yerleştirmesini, bütünlüklü bir eser yaratmasını, hayatın içinden ayrıntı ve malzeme seçmesini kolaylaştırır. Yaratıcı yeteneği yüksek bir sanatçı aynı zamanda devrimci teoriyle donanmış ve sosyalist gerçekçi sanat teorisini özümlemişse, bu, onun sanatçı kişiliğine de eserlerine de büyük değer katacaktır.

Sosyalist Gerçekçiliğin Gerekli Ön Koşulları

*** Nesnel Tarihsel ve Öznel Temelleri**

Toplumcu gerçekçi edebiyatın nesnel tarihsel temeli, en başta işçi sınıfının ve öteki tüm emekçi sınıf ve tabakaların, ezilen halkların sömürüye ve her türlü baskı biçimlerine karşı verdikleri kararlı mücadeledir. Bu mücadele, ancak 19. ve 20 yüzyılın kavşak noktasında tarihi dönüş-

türecek ölçekte büyük bir güç kazandı ve sosyalist gerçekçi edebiyat da bu nesnel zemin üzerinde şekillendi.

İkinci olarak, toplumcu gerçekçi edebiyatı belirleyen çok önemli bir etken de, - emekçi sınıfların kurtuluşları ve özgürlükleri uğrunda verdikleri mücadelenin bereketli toprağında yeşermiş olan- bilimsel sosyalist teoridir. Bu teori, işçi sınıfının özgürlük mücadelesine bilinçlilik, örgütlülük, yaygınlık ve derinlik kazandırmış; sınıfın tarihsel rolünü ve özgür bir dünya inşa etmek üzere gerçekleştireceği komünist devrim hedefini apaçık ve dupduru biçimde ortaya koymuştur. Sınıf bilinçli proletarya, bu bilinçle ezilenlerin binlerce yıldır her türlü baskı ve sömürüye karşı verdikleri mücadelenin devrimci mirasını omuzlamış ve özgür komünist toplum hedefine kilitlenmiştir. İşte sosyalist gerçekçi sanat kuramı ve edebiyatı, böylesi bir mücadele döneminde şekillenen devrimci teorik düşüncelerden beslenerek serpilip çiçeklenmiştir.

Sınıf hareketi ve devrimci sınıf ideolojisinin elverişli ortamında şekillenen sosyalist gerçekçi edebiyat ve eleştiri kuramı; hiç kuşkusuz yaşama bir ayna tutarak onu yalnızca yansıtmakla yetinemezdi; aynı zamanda yaşamın değiştirilmesine de -kuşkusuz sanatın kendine has olanakları içinde- katkıda bulunacaktı. Sürekli ve hızlı bir değişim içinde olan toplumsal gerçekliğe, yani yaşama koşullarına ve bu koşullar içinde yaşayan ve mücadele eden insan karakterlerine bu bilinçle yaklaşan -kendisi de bu mücadelenin içinde yer alan- devrimci sanatçılar, yaşamın içinde toplumu dönüştürecek potansiyel güçleri, nesnel olanakları görerek, sezerek ve göstererek bu mücadeleye katkıda bulunmuşlardır.

Sosyalist gerçekçi edebiyatın ve eleştiri kuramının ortaya çıkmasının nesnel koşulları, ancak 20. yüzyılın başında ortaya çıktı. Proletarya, kendi partisinin öncülüğünde dünyayı dönüştürme bilinciyle -ve öteki tüm ilerici güçleri de çevresinde toplayarak- kıyasıya bir mücadeleye girdi. Ancak böylesi bir nesnel ortam, bu değişim sürecine sanatsal yaratışın bütün olanaklarını kullanarak katılan bir edebiyatı mümkün kıldı.

Sosyalist devrim mücadelesinin aktif bir unsuru olabilecek bir edebiyat; o dönemin yaşanan somut koşulları içinden seçeceği tekil olaylar ve karakterleri yansıtırken bunlara bağlı olarak sosyalizmin insanlık tarihi açısından gerekliliği, önemi ve olanaklarını da sanatının tüm yaratıcı araçlarını kullanarak görünür kılmaya çalışmıştır.

Maksim Gorki'nin "Ana" adlı romanı, sosyalist gerçekçi edebiyatın ilk eseridir. İlk kez bu romanda, eleştirel gerçekçilik nitelikçe aşılmıştır. Romanda; Rusya proletaryasının örgütlü sınıf kavgasından yalnızca

tekil somut bir bölüm gösterilmektedir. Ne var ki sınırlı bir ortamda, bu tek bir fabrika çevresinde birkaç kahramanın yaşamı -yani tekil- anlatılırken; gerçekte tüm bir çağın toplumsal güçler ilişkisi (temel karakteri), tarihin nereye doğru aktığı... ortaya konulmaktadır. Zaten gerçek sanat eserinin asıl değeri; özeli (tekili, sınırlı olanı) somut biçimde gösterip yaşatırken esas olarak geneli (tümeli, sınırsız olanı) göstermek veya sezdirmektir. Devrimci sanat, bugünü gösterirken esas olarak geleceğe ışık tutar. Örneğin sınıflar mücadelesi içinde bir muharebede, tekil bir olayda yenik düşebilirsiniz; devrimci edebiyat bir bu yenilgiyi en gerçekçi biçimde yansıtırken öte yandan nihai zaferin -tarihsel ömrünü tamamlamış gerici sınıflara değil- tarihsel olarak devrim güçlerine ait olduğunu gösterir.

Devrimci teori ve sosyalist fikirler işçi sınıfına mal olduğu -daha doğrusu komünist hareket ile işçi hareketi birleşip kaynaştığı- bir ortamda, işçi sınıfının mücadele saflarına yeni güçler (aydınlar, yoksul köylüler, ezilen kimlikler ve inanç grupları, gençler, kadınlar...) akın eder. Böylece devrimci fikirler, soyutluktan çıkıp maddi bir devrim gücüne dönüşür. İşte böylesi bir ortam, yani geleceği temsil eden toplumun en dinamik güçlerinin sosyalizme ve sosyalist mücadeleye yöneldiği bir ortam, sanatsal olarak inandırıcı sayısız konular, karakterler ve “imge”ler olanağını sanatçıya cömertçe sunar. Kendisi de bu mücadelenin ve dönüşümün içinde yer alan devrimci sanatçı, sanatsal yaratıcılığını ortaya koyarak işleyeceği zengin malzeme ile yüz yüze gelir.

Sosyalist Gerçekçi Edebiyatın Nitel Farkı

Bilindiği gibi; Balzac, Tolstoy, Flaubert, Zola, Tolstoy, Gogol, Dostoyevski, Dickens... gibi on dokuzuncu yüzyıl yazarları açık seçik bir devrimci perspektiften yoksun olmalarına karşın, toplumsal gerçekliği -gerçeğe saygılarının ve dehalarının gücüyle- derinliğine ve birçok boyutuyla yansıtmayı başardılar. Böylece eleştirel ve sosyalist gerçekçiliğe bir temel hazırladılar.

Sosyalist gerçekçi edebiyat anlayışı, gerçekçi edebiyatın tarihsel akışı içinde nitelikçe bir sıçramadır. Dünyayı (gerçekliği) kendi akışı içinde ve bütün bağlantılarıyla bir bütün olarak kavraması; görünen yüzeyin altındaki asıl görülmesi gerekeni göstermesi ve geleceğe dair net bir perspektife sahip olması; en iç karartıcı koşullarda bile umutsuzluk ve çıkışsızlığa teslim olmadan devrimci bir iyimserlik taşıması... onu farklı kılar. Bu fark; olumlu kahramanın kişiliğinde, onun olaylar, koşullar ve diğer kişiler ile kurmuş olduğu ilişkilerinde belirginlik ka-

zanır.

Radek, özlü bir anlatımla şöyle demektedir: “Gerçekçilik; çöken kapitalizmi ve çürüyen yoz kültürünü yansıtmak değildir sadece; aynı zamanda yeni bir toplumu ve yeni bir kültürü yaratabilecek yeni bir sınıfın doğuşunu, onun tarihsel misyonunu, kavgasını yansıtmaktır.” Gönüllü olarak tarafını seçmiş olan devrimci edebiyatçı bu çelişkiler içinde yürüyen inişli çıkışlı toplumsal hareketin nereye yöneldiğini sezdirmeli, göstermeli ve insanları yıkılması mukadder olanı yıkılması ve gelecek olanın inşası kavgasına katmalıdır. Ve bu işlevini mutlaka yüksek bir estetik düzeyde eserler yaratarak yerine getirmelidir.

Eleştirel gerçekçilik ile toplumcu gerçekçilik kıyaslandığında, bu nitelik farkı daha bir açıklıkla gün ışığına çıkar: Hiç kuşkusuz ki eleştirel gerçekçilik, edebiyat sanatına çok yüksek değerler katmıştır. İnsanları ezen, çok yönlü baskılar altında tutan, onları insanlıktan çıkararak birbirine düşman eden... toplumsal ilişkileri en acımasız bir gerçekçilikle apaçık ortaya koydular ve bütün bunlara isyan eden olumlu kahramanlar yarattılar. On dokuzuncu yüzyılın bu olumlu kahramanları; içinde yaşadıkları bu kahredici koşullarla uzlaşamayan ve daha uyumlu, daha insanca iyi bir yaşam için çaba gösteren kahramanlardır. Ne var ki bu kahramanlar yalnızca kendi güçlerine, kendi iradelerine dayanarak böyle bir yaşamı gerçekleştirmek isterler. Ne yazık ki yaşadıkları dönemde kendilerinin bu öznel çabalarını destekleyecek toplumsal güçler ve nesnel koşullar henüz ortada yoktur. Esasen durdukları yer ve görüş açıları (sınıfsal ve ideolojik konumlanmaları) yeni yeni filizlenen ve geleceği temsil eden toplumsal güçleri ve geleceği görebilmelerine uygun değildir.

20. yüzyılın eleştirel gerçekçileri de (Hemingway, Steinbeck, Remarque...) çok çeşitli ve üstün yaratıcı yetenekleri olan ve daha iyi bir yaşam düşleyen, fakat toplumsal koşullar böylesi bir yaşamın olanaklarını tümüyle ortadan kaldırdığı için düşlerini gerçekleştiremeyen kahramanlar yarattılar. Bu kahramanlar sürekli daha iyi için çabalarlar; fakat hayat bu çabaların önüne yenilmez engeller çıkarır; yaptığınız her şey darmadağın olur. İçinde yaşadığınız koşullar ve ilişkiler ağı nedeniyle attığınız her adım sizi yıkıma götürür. Bütün bireysel direnişinize ve irada gücünüzü son haddine kadar kullanmanıza karşın yenilmeye mahkûmsunuzdur.

20. yy gerçekçilerinin eserlerinde betimledikleri hayat, gerçeklikteki koşullara çok büyük oranda uygun düşmektedir. Bu yetenekli yazarlar, insanların uzlaşmaz sınıflara bölündüğü, bir kişinin kaderinin ve ola-

naklarının esas olarak toplumsal konumuna göre belirlendiği, her türlü ilişkinin insan ihtiyaçlarına göre değil, kâr ölçütüne göre düzenlendiği bir kapitalist toplumdaki insanların durumunu apaçık gözler önüne sermektedirler. Fakat insanın bu durumdan kurtuluşu onlara göre imkânsızdır ve iyice köşeye sıkıştırılmış olan insana hiçbir çıkış yolu göstermez. Bu umutsuzluk ve çıkıksızlık öylesine vurgulanır ki, geleceğe yönelik bir perspektif ve bir ışık, hiçbir umut kalmaz. Martin Eden'in veya İhtiyar Balıkçı Santiago'nun daha iyi, daha güzel, daha umutlu bir yaşam için bütün çabaları boşunadır.

20. Yüzyıl Çöküş (Dekadans) Edebiyatı ve Sosyalist Gerçekçilik

20. yüzyılın çöküş edebiyatı ise, var olan yaşamı gerçekçi anlayışların tersine tamamen çarpıtarak sunar. Onlara göre insan ile toplum arasındaki ilişkilerin -insanın kendine ve topluma yabancılaşmasının- temelini oluşturan ve tarihsel olarak geçici bir formasyon olan kapitalizm (Burjuva özel mülkiyet düzeni) sorumlu tutulmaz, sorgulanmaz. Onlara göre burjuva-kapitalist toplum koşulları, geçici tarihsel koşullar değil, insan varlığının değiştirilemez ezeli ve ebedi evrensel yasalarıdır. Onlara göre, insanın yabancılaşması, kısıtlanmışlığı, yalnızlığı ve boğuntusu -içinde yaşadığı koşulların bir ürünü değil- insan varlığının her çağda ve her yerde geçerli varoluş koşuludur; yani yabancılaşma insanın kaderidir. Çöküş edebiyatı, son tahlilde insan kişiliğini toplumdan koparmakta ve insanı insanlığından çıkarmaktadır.

Sorun, her zaman olduğu gibi dünyaya (insana ve topluma) bakış sorundur; yani “ideolojik sorundur.” (Nesnelliğin reddi, insanın öznenliği eğer çevresinin nesnel gerçekliğinden koparılıp anlatılırsa bu öznel kişilik yoksullaştırılmış olur. Camus, Gide, Joyce, Musil, Kafka gibi... birçok yetenekli yazarların dünya görüşleri eserlerini sakatlamıştır. Örneğin Kafka, olağanüstü duyarlılığına, eşsiz anlatım gücüne karşın -dünya görüşü nedeniyle- gerçekçi sanatın özü olan özel ve genel arasındaki kaynaşmayı gerçekleştiremez. Ona göre insan; Tanrı tarafından yüzüstü bırakılmışlık, mutlak yalnızlık, anlamsız ve saçma bir hayatın içindedir.

Bu üç edebiyat anlayışını kısaca bir arada değerlendirirsek şunu söyleyebiliriz: Eleştirel gerçekçilik, toplum ve kişilik arasında karşılıklı ilişkiler ve bağlantıların imgesini oluştururken okuyucuya – geleceğe yönelik bir umut, bir çıkış üretemese de- bu bağlantıların niteliğine ve hayatın kendisine ilişkin derin ve keskin bir bakış sağlamaktadır. Oysa

çöküş edebiyatı insan kişiliği ile toplum arasındaki gerçekte var olan bütün bağlantıları ve karşılıklı etkileri koparmaktadır. Geriye yalnızlık, yabancılaşma, insanı bir karabasana ve boğuntuya sürükleyen bir hayat kalmaktadır.

Sosyalist gerçekçi edebiyat ise eleştirel gerçekçi edebiyatın en güçlü yanlarını almış, onları zenginleştirmiştir ve en önemlisi de gerçekçi edebiyat anlayışına şu önemli bir niteliği kazandırmıştır: Bir yandan insanları sömüren ve ezen düzeni, öte yandan bu baskı ve sömürünün asıl nedenlerini gösteren ve insanların özgürce yaşamasını engel olan her şeyi şiddetle reddeden; öte yandan da yalnız reddetmekle yetinmeyip yarattığı olumlu kahramanlar aracılığıyla bu gayri insani koşulların ortadan kaldırılması mücadelesini olumlayan bir edebiyatı mümkün kılmıştır. Bu mücadelenin başlamasıyla insan özgürleşmeye de başlayacak, zafere ulaşmasıyla da birey ve toplum arasındaki ilişkiler sağlam, uyumlu ve insani bir zemine oturacak, böylelikle de nice emeklerle özgür bir yaşam inşa edilecektir. Özetle sosyalist gerçekçi edebiyat, böyle bir yaşam için örgütlü mücadeleyi öne çıkaran ve bu mücadeleye kendisi de doğrudan katılan bir edebiyattır.

Toplumcu gerçekçi edebiyatın olumlu kahramanının daha güzel bir yaşam için verilen mücadelenin doğrudan öznesi olması; -eleştirel gerçekçiliğin tersine- yalnızca kendisinin bireysel arzusuna, yeteneklerine ve irade gücüne değil; yaşamın kökten dönüştürülmesinin nesnel yasalarının bilincine, hayatın sunduğu nesnel olanaklara, toplumsal güçlerin örgütlü mücadelesine dayanmaktadır. Bu bilinç; bu edebiyatın bu mücadeleye boylu boyunca katılmasını; insanları ve toplumu dönüştürürken kendisini de dönüştürmesini de sağlar. Devrimci edebiyat ve edebiyatçı; sınıf bilinci ve geleceğe yönelik devrimci tarihsel iyimserlik sayesinde, umutsuz gibi görünen durumlarda -geçici yenilgi ve siyasi gericilik ortamlarında bile- en ufak bir umutsuzluğa kapılmadan toplumsal işlevini yerine getirir. Ve bu, özellikle bu karanlığın koyulaştığı dönemlerde çok daha önemli ve gereklidir.

Devrimci edebiyatçı; kendiliğinden bir sınıf olan ve kendiliğinden davranan proletaryayı, kendisi için savaşılan bilinçli bir sınıfa dönüştürmenin -özellikle de siyasi durgunluk ve/veya gericilik dönemlerinde- büyük çabalar gerektirdiğinin bilincindedir ve bu bilincin gereğini en yaratıcı biçimde eseriyle yerine getirmeye çalışır. Tarihsel devrimci iyimserliğini kaybetmez. Örneğin N. Ostrovski'nin "Ve Çeliğe Su Verildi" romanındaki Pavel Korçagin'in bedenini ölesiye yıpratana bunca savaştan sonra tamamen kör olup da yatağa düştüğü halde bile, yeni bir

yaşam uğruna verilen sosyalist kuruluş mücadelesine hala omuz vermeye çalışması, buna iyi bir örnektir. Yine Thomas Kornaros'un "Fırtına Çocukları"ndaki yaşlı komünist işçi Stavro Amca örneği, onun zindan koşullarında insandan umut kesmeyen devrimci sabrı, bir başka örnektir.

Hayata Paralel Akan Bir Edebiyat

Geçmişten geleceğe gürül gürül akan ve ilerledikçe yeni kaynaklarla beslenen ulu bir ırmak gibidir hayat. Kimi zaman çağlayanlar gibi hızlı, kimileyin menderesler çizerek yavaş akan, ama hiçbir zaman kendini tekrarlamayan, sürekli yenileyen bu hayat, devrimci edebiyatçıya eserlerin yaratabilmesi için olağanüstü zenginlikte malzeme sunar. Devrim mücadelesinin inişleri çıkışları arasında her birinin toplumsal içeriği tekrarlanamaz -yani sadece bir kerelik olan- çeşitli olaylar ve sorunlarla karşılaşırız. Rüzgârın yelkenleri şişirdiği devrimci yükseliş dönemleri, yenilgi ve siyasi gericilik dönemleri, devrim, iç savaş, sosyalist kuruluş dönemleri, emperyalist haydutların işgallerine karşı sosyalist anayurdu savunma dönemleri... farklı farklı içerikleri, görevleri, karakterleri... öne çıkarırlar. Bütün bu mücadele evrelerinin biçimlendirdiği karakterlerin, yarattığı olanakların sanat yoluyla canlandırılması sosyalist gerçekçi edebiyatın ana misyonudur. Bu nedenledir ki -tıpkı bilimsel devrimci teori gibi- sosyalist gerçekçilik de tarihsel akışı içinde sürekli gelişir ve zenginleşir.

Tekil bir olayın ve birkaç kahramanın somutluğunda sanatın büyüğü gücüyle okuyucuya bütün bir yaşamın, genelin ve geleceğin sezdirilip gösterilebilmesi ve yaşatılması yaratıcı edebiyatın ayrıcalığıdır. Hayata dair bu tür bir bilgi ve yorumu; ne bilim, ne felsefe, ne teoloji... sağlayabilir insanlığa. Örneğin Fransız İhtilali'ni, iyi tarih kitaplarından öğrenebilirsiniz; ne var ki Dickens'ın "İki Şehrin Hikâyesi"nde" ihtilalin içinde yaşarsınız. Tıpkı Nâzım'ın "Kışlık Saray" şiirindeki gibi, Topal Sergey'le birlikte elde silah iktidarın fethine katılır ve geleceğe dair çok somut, çok insani düşler kurarsınız.

Bilimsel analize dayanan tarih ve toplum bilinci devrimci edebiyatçıya; ne denli gayri insani ve olumsuz olursa olsun içinde yaşanılan ortamın ve koşulların geçici olduğunu, bu durumu dönüştürecek nesnel olanaklar ve potansiyel güçlerin var olduğunu açık seçik ortaya koyar. Bu potansiyel gücü, reel bir devrimci güce dönüştürmek: muazzam bir teorik, ideolojik, örgütsel ve siyasi faaliyet gerektirir. Kendisi de bir özne olarak bu mücadele -proletaryanın devrim mücadelesi- içinde yer

alan, süreci ta ortasında ve kendi içinden yaşayan devrimci sanatçı ve edebiyatçı; yaratıcı gücünü ve yeteneklerini son sınırına kadar kullanarak, bu mücadeleye kendi katkısını sunar. Çünkü, sosyalist gerçekçiliğin dayandığı en temel ilkelerinden biri de gönüllü olarak seçilen ‘tarafılık ve işçi sınıfı ve emekçi halka bağlılık’tır.

Devrimci edebiyatçı gönüllü olarak tarafını seçmiş; bütün yaratıcı yeteneğini tarihsel misyonu ve alın yazısı dünyayı değiştirmek olan işçi sınıfına ve devrim mücadelesine adanmıştır. O işçi sınıfı ki;

- Bütün kötülüklerin temel kaynağı olan özel mülkiyet düzenini (vahşi kapitalizmi ve emperyalist haydutluğu) yıkararak,
- Böylece sınıfları, her türlü baskıyı ve sömürüyü ortadan kaldırarak,
- İnsanların barış, bolluk ve doğayla uyum içinde özgür yaşadığı bir dünyayı inşa edecek devrimin temel gücüdür ve bu görev onun tarihsel misyonudur.

Komünist toplum;

- Çalışmanın bir zorunluluk olmaktan çıkıp kendini gerçekleştirmenin yaratıcı bir mutluluk anlamı kazandığı,
- Her bireyin bütün yeteneklerinin çok yönlü olarak ve son sınırına kadar serpilip gelişerek çiçek açtığı ve
- Ve böylece insanların tam olarak kendini gerçekleştirebildiği bir toplumdur.

Devrimci sanatçı ise; “İşçi Sınıfı”nın devrim mücadelesi ile kendi kaderini birleştirerek kendini tüm varlığı, olanakları, yetenekleri ile devrim davasına adanmış olan bir savaşçıdır. Sanatını ve yaratıcı yeteneklerini son sınırına kadar kullanarak bu kavgada yerini alan bir sanatçıdır.

Gönüllü olarak benimsediği ve kendini adadığı devrim davası kendisine önemli sorumluluklar ve özel görevler yükler:

- İşçi sınıfını, emekçi halkı ve gençliği aydınlatacak,
- Halkın bilincini, duyarlılığını geliştirecek ve gerçekliğe bakışlarını keskinleştirerek kavrayışlarını derinleştirecek,
- Onları örgütlenmeye, devrimci eyleme ve daha güzel bir dünya için savaşılmaya yöneltecek, yüksek bir estetik değer taşıyan yapıtlar vermekle yükümlüdür,

Hiç kuşkusuz ki ortaya konan sanat eserlerinin sağlam bir toplumsal öz taşıması -, doğru şeyler söylüyor olması- yetmez; her şeyden önce o ürünün gerçekten bir sanat eseri olması gerekir. Yani somut bir özeli

(tekili) anlatarak genelin ve geleceğin yansıtılabilmesi ve yaşatılabilmesi, derin bir teorik devrimci kavrayış ve üstün bir sanatsal yaratıcılık ister.

Çok özet bir anlatımla Devrimci Edebiyat eserinin; devrimci bir gelecek tasavvuruna (perspektife) ve devrimci iyimserliğe sahip olması, dile getirdiği dönemin ve toplumun bütünlüğünden koparılmaması, eksikliği ve fazlası olmayan (ağyarını mani, efradını cami) bir yapısal bütünlük taşıması, aktardığı sağlam bir toplumsal öze uygun düşen bir biçime (öz-biçim diyalektiği ve uyumu) kavuşmuş olması -ve hepsinden önemlisi de- zengin bir imge dünyası yaratarak insanı derinden etkileyen, sarsan, duygulandırarak düşündüren, düşündürerek duygulandıran, zihindeki bulanık izlenim ve kavramları sanatın keskin ışığıyla netleştirip dupduru bilince çıkaran, okuyucu ve izleyicide zengin çağrışımlar ve hayranlık duyguları ve coşku uyandıran yüksek bir sanatsal ve estetik düzeyi tutturmuş olması gerekir. Yani sanat eseri, gerçekten sanat eseri, şiir gerçekten şiir olmalıdır.

Bu sanat düzeyi tutturulamazsa Belinski'nin dediği gibi:“ Bir şiir, halkın en acil sorunlarına en doğru çözümleri getiriyor olsa bile, eğer şiiriyet (estetik değer, sanat değeri) taşımıyorsa o çok kötü sunulmuş bir iyi niyetten başka bir şey değildir.”

Hiç kuşkusuz ki –daha önce de vurguladığımız gibi- ortaya konan sanat eserlerinin doğru şeyler söylemesi, sağlam bir toplumsal öz taşıması yetmez; her şeyden önce o ürünün gerçekten bir sanat eseri olması gerekir.

Örneğin sağlam bir toplumsal özün (içerik, muhteva), yetersiz bir sanatçının elinde ziyan olabileceği gibi; en bireysel-tekil bir konu bile usta bir devrimci sanatçının elinde estetik bir yaratıcılıkla toplumsala, genele, tekilden tümele ve geleceğe uzanarak yüksek nitelikli bir sanat eserine dönüşebilir.

Ayrıca şunu da önemle belirtmeliyiz ki Terry Egleton'un da belirttiği gibi “Marksist materyalist teori, kültürel ve edebi analizde eşsiz ve paha biçilmezdir. İnsan tarafından üretilen maddi ve manevi kültür, insanın yaşamı ve ta kendisidir. Edebiyat ve edebiyat eleştirisi ise manevi kültürün bir parçasıdır; o nedenle de kendi çapında siyasal ve düşünsel (ideolojik) mücadelede yer alır.” ()

Sosyalist Gerçekçi Edebiyatın Zenginliği

Sosyalist gerçekçi edebiyat, olağanüstü çeşitlilik gösteren çok renkli

bir edebiyattır. Değişen ve dönüşen hayata ve verilen mücadeleye paralel olarak hiç kuşkusuz ki daha da zenginleşecektir. Bu, niçin böyledir?

En başta, bir sanat eserinde, onu yaratan sanatçının özgün yaratıcılığı ve yalnızca kendine has bireysel özellikleri billurlaşmaktadır. Her gerçek sanatçı ve her gerçek sanat eseri deyim yerindeyse biriciktir; tekrarlanamaz. O nedenle denilebilir ki; ne kadar büyük devrimci sanatçı varsa, o ölçüde farklılıklar gösteren sosyalist gerçekçi yaratma biçimi vardır. Gorki, Şolohov, Nazım, Neruda, Aragon, Breht, Orhan Kemal, Enrenburg...vb.

İkinci olarak tarihsel akış içinde belli dönemler, belli olaylar, o dönemde öne çıkan sorunlar, çağın ruhunu temsil eden kişilikler, değişen güçler dengesi ve mücadele biçimleri sürekli farklılıklar gösterir. Bütün bunların her birinin bir daha tekrarlanmayacak özgün yanları vardır. Hayata keskin bir ışık düşüren, görünenin altındaki asıl görülmesi gerekeni sanatsal yaratıcılığının büyüleyici gücüyle gösteren devrimci sanatçı; o dönemin özgün yanlarını ve olumlu devrimci özgün kişiliklerini konu olarak seçer. Örneğin devrim öncesinde karınca sabırla (tıpkı Yarın Bizimdir Yoldaşlar romanında olduğu gibi) gizli parti çalışmasının gizli kahramanlarını, devrim ve iç savaş sırasında kendini sınırsız olarak devrime adanmış savaşçıların destansı kahramanlıklarını, sosyalist kuruluş dönemindeki coşkulu devrimci romantizmini, emperyalist işgale karşı partizanların direnişini... ve bu dönemlerin ruhunu kişiliğinde yoğunlaştıran karakterleri ortaya koyan bir edebiyat; hem konu, hem sanatsal yaratıcılık yöntem ve araçları, hem eserler yönünden olağanüstü bir çeşitlilik, renklilik, yaratıcı yöntem zenginliği gösterecektir.

Devrim için mücadelenin, devrimin ve devrimci kazanımların korunması çabalarının kaderini belirleyecek olan şey, bu mücadeleye katılan tüm insanların ve kesimlerin bütün fiziksel ve ruhsal (manevi/düşünsel ve duygusal) güçlerini en üst düzeyde ortaya koyabilmele-ridir. 1917 Devrimi'nin başarılması, iç savaşta devrim kazanımlarının savunulması, ardından yeni bir toplumun inşası ve daha sonra da faşist saldırganlara karşı büyük savunma savaşının zaferi mücadeleye katılan bütün emekçi sınıf, tabaka ve halkların kendini mücadeleye sınırsızca adanması sayesinde mümkün olmuştur. Bütün bu karmaşık süreçler, devrimci edebiyatta işlencek, değerlendirilecek ve estetik düzeyde yansıtılacak konular, kişiler ve sorunlar bakımından çok zengin malzeme sunar. Bildiğiniz gibi ve ne yazık ki daha sonra ise çok büyük mücadele, özveri ve bedellerle kazanılanların çoğu, öncelikle bu bağlar çözüldüğü için kaybedilmiştir. Bu çözülüş süreci de nasıl ki bilimsel teorik bir

Marksist analizi gerektiriyorsa, devrimci edebiyatçı da bu süreci estetik düzeyde işleyip sunmalıdır.

Sosyalist gerçekçi edebiyat, hayatı yani, bir bütün olarak toplumsal gerçekliği somut tarihsel akış içindeki sınırlı bir kesitte somut olarak çözümler. En azından seçtiği kişilerin yaşam eylem ve davranışlarını belli bir zamana, belli bir çevreye ve belli bir mekâna oturtarak sunar. Ancak bu sayede toplumcu gerçekçi edebiyat, toplumsal işlevini yerine getirebilir. Böylece yaşam sürecini etkileyerek toplumun dönüştürülmesine dolaylı yoldan katkıda bulunabilir. Tam bu noktada bilinmesi gereken çok önemli bir durum daha vardır ki; sosyalist gerçekçi edebiyat, yalnızca tekil durumları yansıtmakla kalmayıp bu somut durum ile genel ve insanlığın tarihsel ilerleyişi arasındaki bağı yaratıcı biçimde yansıtılabildiği için etkisi de her zaman hem mekan bakımından çok yaygın ve derin olur.

Sosyalist gerçekçi edebiyat ve onun dayandığı ilkeler, yarattığı sanatsal formlar bu güne kadar -tıpkı devrimci teorimiz gibi- çok geniş kapsamlı ve tarihsel akış içinde geliştirilip zenginleştirmeye hep açık olmuştur:

- Geçmişin sanatında oluşmuş kalıcı, anlamlı, değerli ve önemli olan ne varsa onu kendine katmış, bu değerleri geliştirerek zenginleştirmeyi başarmıştır. Bundan sonra da gelecekteki sanatsal zenginlikleri kapsayıp özümleyerek yetkinleştirebilecektir.

- Sosyalist gerçekçi edebiyat yine bu ilkeleri sayesinde insanlığın geleceğe yürüyen yorucu, çelişkilerle dolu büyük yolculuğunda ona sanatsal yaratıcılığıyla eşlik edecek, katkıda bulunacak ve ortaya çıkan yepyeni olguların yeni sanatsal ifadelerinin yol ve yöntemlerini bulacaktır.

- Ve bu yolculuğu sırasında bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da, geçmiş, çürümeyi ve çöküntüyü temsil eden sanat anlayışlarına karşı mücadele edecek, işçi sınıfından ne insanlığın geleceğinden yana taraflı bir sanat teorisi olarak sanat ortamını kaplayan ayrık otlarını ve kitle sanatı denilen uyuşturucuyu toplumsal yaşamdan söküp atarak etkisiz kılmaya devam edecektir.

- Ve son olarak bilelim ki; devrimci sanat ve edebiyat devrimci mücadeleye paralel -yani ondan etkilenip onu etkileyerek- yürür. Düşman sınıfın krizi alabildiğine derinleşip müzminleştiği halde bu krizden devrim yoluyla çıkışı gerçekleştirecek güçler yeterince örgütlü ve mücadeleci değilse (örneğin işçi sınıfı büyük ölçüde örgütsüz ve sosyalizme sırtını dönmüş durumdaysa; komünist hareket parçalı, güçsüz, işçi hare-

ketinden uzakta ve kafa karışıklığı ve ideolojik savrulma içindeyse) bu ortamda büyük devrimci sanatçıların, büyük sanat ve edebiyat eserleri ve kuramsal çalışmaların ortaya çıkışı çok zordur. Büyük sanatçıların, büyük sanat eserlerinin, büyük kuramların asıl yaratıcıları büyük olaylar ve büyük mücadelelerdir. Destansı toplumsal şiirler yazılabilmesi için, destansı büyük toplumsal kahramanlıklar gerekir. Devrimci teori, devrimci sanat ve sanatçı, devrimci edebiyat ancak yığınları kavrayan devrimci mücadelenin bereketli toprakları üzerinde yeşerebilir ancak.

Devrimci Edebiyatçı;

- Devrimci teoriye hakim olmalı; bu birikim ve bilinç yardımıyla gerçekliğin gözlerinin içine dimdik bakabilmeli ve görünenin altındaki asıl görülmesi gerekeni bütün ilişkileri çelişkileri ve çatışmaları içinde bütün bağlantılarıyla ve hareket halinde görebilmeli; Filiz halinde olsalar bile gelişip güçlenen ve geleceği temsil eden yanları ile bugün güçlü görünseler de çözülüp dağılan yanları ayırt edebilmelidir. Devrimci bilimsel tarih ve toplum teorisi, onu ustaca kullandığında devrimci sanatçıya gelecekle ilgili nesnel olanakları ve olasılıkları gösterecek ve yarattığı devrimci edebiyat eserlerine Net bir perspektif kazandıracaktır. Bu nitelik onu, “Eleştirel Gerçekçilik” dahil, bütün diğer edebiyat anlayışlarından farklı ve değerli kılacaktır.

- Hangi çağda ve dünyanın neresinde olursa olsun büyük sanatçıların ürettiği ve zamanın sınavlarından geçmiş sanat eserlerini, düz bir okur gibi değil, bu üstün kalıcı nitelikleri nasıl kazandıklarını anlamaya çalışarak okumalı, incelemeli ve onlardan yararlanmalıdır. Bu eserlerin ağırlığı altında ezilmek yerine, onlardan yaratıcı biçimde yararlanarak, kazanımlarını kendi sentezine katmalı ve kendi özgün ürünlerini yaratmalıdır. Özgün, estetik değeri yüksek ve kalıcı bir sanat eseri yalnızca yetenek değil, aynı zamanda büyük bir birikimin, yoğun ve titiz bir emek ürünüdür.

- Sanat kuramlarına, estetik bilimine ve farklı eleştiri anlayışlarına hakim olmalı, ulusal ve dünya edebiyat tarihi ve edebiyat bilimi konularında birikimli olmalı; özellikle de sosyalist gerçekçi kuramcı ve eleştirmenleri -Györgi Lucacs’tan, Ernest Fischer’e, Breht’ten, Terry Egleton’a, Plakanov’dan Pospelov’a // Asım Bezirci’den Fethi Naci’ye kadar- eleştirel bir anlayışla incelemelidir. Bu alanda yapılması gereken çalışmaları sadece devrimci sanat kuramcıları ve eleştirmenlerine terketmemelidir.

- Devrimci bir sanatçı olarak aynı zamanda örgütlü ve örgütçü olma

görevini de üstlenmeli, meslektaşlarının örgütlenmesi ve hak arama mücadelesinde en aktif, en çalışkan ve en kibirsiz biçimde yer almalıdır. Sermayenin yayımlamak istemediği üstün nitelikli eserleri ve periyodik yayınları okuyuculara ulaştırabilmek için yayın kooperatifleri benzeri kuruluşları inşa ederek sermaye düzenine karşı bir sanat ve edebiyat cephesi örülmesine yardımcı olmalı, başı çekmelidir.

- Memleketimiz, bölgemiz ve dünyamızda tarihsel akışı içinde yeni ortaya çıkan “insan manzaraları”nı yakından tanımalı, titizlikle incelemeli ve estetik düzeyde okuyucuya sunabilmelidir. İşçi ve emekçileri, bizim insanlarımızı onlara tepeden bakan bir burjuva veya küçük burjuva sanatçı (örneğin Yakup Kadri’nin “Yaban”da köylüyü anlattığı) gibi dışarıdan bakarak anlatan değil, onlarla iç içe yaşayan, onları seven ve anlayan, onların daha güzel bir dünya kavgasına katılan devrimci bir sanatçı olmanın avantajını kullanarak, içlerinden biri olarak içeriden anlatmalıdır.

- Eserini yaratırken sanatsal yaratıcı yeteneğini sonun son sınırına kadar kullanarak, emeğine ve zamanına acımadan yapabileceğinin en iyisini en güzelini ve en özgününü ortaya koymaya çalışmalıdır.

- En değerli, en güzel şeyleri bile kirleten, alım satım konusu yapan, en üstün yetenekleri bile harcayıp süründüren veya parayla satın alan bu kapitalist yayın ve sanat dünyasında namuslu ve onurlu kalabilmek için büyük bir çaba ve örgütlülük gerekir. Devrimci sanatçı; küçük burjuva bireyciliği, bencilliği, kıskançlıklar, kendini beğenmişlikler, dedikodular, çıkarıcılık ve ikiyüzlülükler ortamında bile örgütlü ve devrimci olmanın verdiği güçle tertemiz kalmalı; bununla da yetinmeyip insanları hemen yargılayarak üzerlerine bir çarpı çekmeden önce, onları ve onları bu hale getiren koşulları anlamaya, dönüştürmeye, insanlaştırmaya ve kazanmaya çalışmalı; devrimci alçak gönüllülüğüyle, genç yetenekleri destekleyen dayanışmacı özelliğiyle, örgütçü ve örgütlü kişiliği ve yarattığı eserleri ile herkesten farklı ve örnek alınacak bir kişilik çizmelidir.

- Taşranın veya büyük kent karmaşasının yalnızlaştırdığı yetenekli ve namuslu sanatçılara ve gelecek vaat eden genç sanatçı adaylarına dostça ve kardeşçe yaklaşarak destek olmalıdır. Tıpkı kıskançlık nedir bilmeyen ve tanıdığı bütün sanatçılara ve genç yeteneklere sürekli destek olan, önlerini açan Nâzım’ın yaptığı gibi.

Özetlersek; “Sınıfa karşı sınıf” ilkesi; her alanda olduğu gibi sanat ve edebiyat alanında da geçerlidir. Tarihsel ömrünü çoktan tamamlamış olan ve müzminleşmiş bir kriz içinde debelenip duran ve -ne yazık ki

biz bugün yeterince örgütlü ve güçlü olmadığımız için- tarihten gün çalan burjuvazinin çöküş (dekadans) edebiyatına ve hiç bir sanat değeri taşımayan yaygın kitle kültürüne karşı işçi sınıfının tarafını seçmiş devrimci edebiyat cephesini örüp yükseltmek zorundayız. Bu görev; tüm devrimci sanatçı, edebiyatçı, kuramcı ve eleştirmenlerden tekrar kolları sıvayıp işe koyulmalarını bekliyor. Düşünce ve sanat dünyasının bütün dokularına sızarak onu kirleten liberalizm, ulusalcı ve dinci gerici anlayışları, Bu ayrık otlarını temizleyip tıpkı geçen yüzyılda olduğu gibi entelektüel üstünlüğü tekrar ele geçirmemiz gerekiyor. Doğrularımız ve yanlışlarımızla, son iki yüz yıldır ürettiğimiz bilimsel ve sanatsal eserler ve devrimci hareketimizin yetiştirdiği üstün kişiliklerle arkamızda olağanüstü zenginlikte bir birikim duruyor. Bu kaynaktan beslenerek bu alanda da yeni bir sıçramayı gerçekleştirmek için yola çıkmanın zamanıdır. Tarih bize en ağır krizlerin, ileriye doğru devasa bir devrimci sıçramayla çözüme kavuştuğunu gösteriyor.

Kaynakça:

(1) Terry Egleton, Marksizm ve Edebiyat Eleştirisi, s. 8-9, İletişim Yay.

- Gennadiy N. Pospelov : Edebiyat Bilimi (I-II) , Bilim ve Sanat Yay., Çev.

Yılmaz Onay

- K. Marx – F. Engels : Yazın ve Sanat Üzerine (I-II), Sol Yay.
- Georg Lukacs : Avrupa Gerçekçiliği, Payel Yay., Çev. Mehmet H. Doğan
- Georg Lukacs : Çağdaş Gerçekçiliğin Anlamı, Payel Yay., Çev. Cevat Çapan
- Bedrettin Cömert : Sanat ve Toplum, İki aylık dergi, Eylül- Ekim 1978, s.

35-56

- Bilim ve Sanat Üzerine: B. Kuznetsov (ve arkadaşları), US yay., Çev. Oğuz

Özügül

- Edebiyat Kuramları ve Eleştiri: Berna Moran, Cem Yayınevi, 3. Basım,

1978

- Ernest Ficher :Sanatın Gerekliliği, Kuzey Yayınları

ABD'nin Küresel Hegemonyası ve Kapitalist Kriz

2008'de finansal kriz hızla küresel ekonominin tüm sektörlerine yayıldı. Krizin doğrudan nedeni konut balonunun patlamasıydı ve bu da üretim ve değişim süreçlerinde elektronikteki teknolojik devrimin şekillendirdiği nitel değişiklikler yansıttı.

Ekonomideki bu değişimlerin sosyal sonuçları Amerika Birleşik Devletleri'nde evsizlik, konut, işsizlik ve sağlık hizmetleri krizleri olarak ortaya çıktı. Küresel düzeyde, ortaya çıkan savaşlar, açlık ve hastalıklar gibi sonuçlar, çok daha şiddetli olmuşlardır.

ABD'de yüksek teknolojiadaki ilerlemelerin mümkün kıldığı yatırımın yeniden yapılandırılması istihdamda yapısal değişimlere neden oldu. Yatırımlar, üretim dışında, finans, gayrimenkul, sigorta ve ilgili hizmetlere doğru kayarken, taşeron işçilik, hızla kural haline geliyor. Son derece entegre bir küresel finansal pazarda sermaye ulus ötesi hale geldi. Çok uluslu şirketler, iş gücünün ucuz olduğu, üretimde çevre ve iş yasalarının pratikte mevcut olmadığı ülkelerde yatırım yapmışlardır.

ABD Hegemonyası

ABD'nin küresel kapitalist ekonomiye egemenliği, Doğu Bloku'nun çöküşünden ve SSCB'nin dağılmasından sonra pekişti ve genişledi. Bu gelişmeler ABD'yi hegemonik güç haline getirdi ve Avrupa Birliği, Çin ve Rusya'nın gelecekte kendisine meydan okuyabileceklerini göz önüne alarak dünya üzerindeki baskısını daha da artırmaya başladı. Eski

Yugoslavya'nın 1990'larda parçalarına ayrılması, Clinton yönetiminin, Hırvatistan ve Sırbistan'daki rolleri vasıtasıyla etkilerini Avrupa'ya yaymak için Almanya ve Rusya'nın planlarını etkisizleştirmek üzere askeri müdahalede bulunmasına yol açtı. Sonuç olarak, ABD, Avrupa'daki etkisini korumayı ve genişletmeyi başardı. ABD'nin planı, petrol ve doğalgaz da dahil olmak üzere Rusya'nın doğal kaynaklarını kontrol etmek ve onun ikinci derecede bir güç olarak kalmasını sağlamaktı. Benzer şekilde ABD, Çin'in dünya çapında, enerji de dahil olmak üzere doğal kaynaklara ulaşmasını mümkün olduğunca engellemek için harekete geçti.

2001 yılında Afganistan'ın ve 2003'te Irak'ın işgali bunun en iyi örnekleridir. Fakat bazı gelişmeler, ABD'nin planladığı gibi olmadı: Latin Amerika'da, Venezuela, Bolivya ve daha az ölçüde Brezilya ve Arjantin, ABD denetimine farklı ölçülerde direndiler. Orta Doğu'da İran ve Suriye ABD çıkarlarına karşı durdular. Lübnan'da 2000 yılında Güney'in İsrail kuvvetlerinden kurtulması ve direniş hareketinin, özellikle Hizbullah'ın popülerliğinin yükselmesi, ABD'nin bölgedeki entrikaları için ciddi bir endişe yarattı. İsrail'in, İran ve Suriye'nin müttefiki Hizbullah'ı ezmek için Lübnan'ı işgal girişiminin yenilmesi, ABD'nin prestiji için büyük bir darbe oldu.

Başlangıçtaki bu fiyaskolara ve ABD'nin hem Afganistan'da hem de Irak'ta yaşadığı sert dirence rağmen, son derece entegre olmuş olan bir küresel ekonomide çok ciddi bir rakibi olmadan, hegemonyasını korudu.

Orta Doğu ve ABD Hegemonyası

Arap dünyasındaki karışıklık, Aralık 2010'da Tunus'ta ciddi bir şekilde başlamış ve sonra Mısır'a yayılmıştır. Tunus ayaklanması ABD yanlısı Ben Ali rejimini devirdi.. Benzer şekilde, Mısır'daki ayaklanma da ABD yanlısı Mübarek rejimini devirdi. İran ağır yaptırımlar ve ABD ve İsrail savaş davullarından yılmadı. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi ve Almanya ile nükleer anlaşma görüşmeleri yapmaya devam etti. İran sonunda 2015'te 5 + 1 Devletlerle anlaşma sağladı.

2011'den başlayarak ABD, İsrail, Türkiye, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, İngiltere ve Fransa, Suriye rejimini devirmek ve ABD'nin Irak'ta yapmaya teşebbüs ettiği ve stratejik hedefi olan birkaç Arap devletini ve İran'ı parçalayıp doğal kaynaklarını kontrol

etmek amacını gerçekleştirmeden geri çekilene kadar sürdürdüğü ülkeyi parçalamak hedefi için uyumlu bir çaba harcamaya başladılar. Bu ülkeleri parçalamadaki başarısı, ABD için birkaç amacı daha başarmış olacaktı: (1) herhangi bir bölgesel direnişi yenmek; (2) Çin'in bölgesinin doğal kaynaklarına ulaşmasını enellemek; (3) Rusya'nın bölgeye erişimini önlemek ve NATO'nun Doğu Avrupa'da başlamış olduğu kuşatmayı tamamlamak; ve (4) Asya anakarasından ve Güney Çin Denizinden Çin'e karşı bir kısaç hareketi gerçekleştirmek.

ABD'nin temel amacı, onları ayrı ayrı hedef almak için Rusya ile Çin'i ayırmaktır. Muhtemelen Kuzey Kore'yi caydırmak için güçlendirilen ABD askeri varlığı aslında Çin'i hedef almaktadır. Kuzey Kore ile yarattığı zoraki kriz, Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki etkisini ve iddialı Kuşak ve Yol (OBOR) ekonomik ve ticari projesini denetlemek için bir ABD manevrasıdır. Xi Jinping'in ve Trump'un yakın zamanda ABD ve Çin'e yapmış olduğu ziyaretler de dahil olmak üzere Çin ile ilgili ABD manevralarına rağmen, Rusya ve Çin, ABD'in kendilerine yönelik entrikalarının farkındalar.

Putin yönetimindeki Rusya, İran ve en son olarak da Çin'in yaptığı gibi, Suriye rejimini diplomatik ve askeri açıdan destekleyerek ABD'ye karşılık veriyor. ABD'nin Suriye'ye saldırttığı IŞİD gibi silahlı gruplar, ülkeyi parçalamayı başaramamış olmalarına rağmen, ülkeyi tahrip etme görevini başardılar.

Suriyeli mülteciler Suriye rejimini baskı altına almak ve mülteciler arasından IŞİD ve El-Kaide'ye savaşçı devşirmek için ABD ile ABD yanlısı bölgesel devletler tarafından kullanılan siyasi bir futbol topu haline geldi. Türkiye'nin, Suriye'li mültecilerin Avrupa'ya gitmeleri için kapılarını açması, AB'de siyasi bir kriz yaratmayı başardı. Almanya, Suriyeli mültecilerin AB ülkelerine gitmeleri için sınırlarını açmamasını sağlamak üzere Türkiye'ye beş milyar dolar ödemek zorunda kaldı.

Obama'nın başkanlık dönemi, Suriye, Rusya, Çin ya da İran'a karşı önemli bir başarı elde etmeden sona erdi. İran Nükleer Anlaşması İran'ın: (1) uranyum zenginleştirme düşük miktarda da olsa, askeri olmayan nükleer programını operasyonel olarak kullanmaya devam etmesine; (2) nükleer knowhow'dan feragat etmemesine ve (3) Batılı finans kurumlarında daha önceden dondurulmuş olan fonlara erişmesine izin verdi ve İran daha önce kendisine uygulanan Batı yaptırımlarının kaldırılmasından yarar sağladı.

Trump Döneminde ABD Hegemonyası

Trump'ın başkanlık dönemi “Müslüman Yasağı”na ilişkin başkanlık emriyle başladı. Daha sonra Suudi Arabistan'ı ziyaret eden Trump, 480 milyar dolarlık sözleşme ve askeri satışlar aptı. Her iki hamle de iç ve dış politika arasındaki bütünleşmeyi gösterdi. 480 milyar Dolar, Trump'un “ Önce Amerika” sloganını ve üretim ve altyapı projelerinde istihdam yaratma sözünü güçlendirdi. Suudi ziyaretinin bitmesinden kısa bir süre sonra Suudi Arabistan ve Katar arasında birbirlerini öncelikle Suriye’de teröristlere destek ve finansman sağlamakla suçladıkları büyük bir çatışma çıktı.

Bu olay, bölgesel oyuncular arasındaki ciddi rekabeti ve Birleşik Devletler’le olan ilişkilerinde sorun olduğuna işaret ediyor. Türkiye, Suudi bölgesel nüfuzuna karşı çıkmak için bölgesel olarak Müslüman Kardeşler’i destekleyen Katar ile ittifak kurdu. Dengeyi kendi lehine çevirmek için Suudi Arabistan açıkça İsrail’i Türkiye ve Katar’dan uzaklaştırmak umuduyla onunla yakınlaşmaya başladı. Suriye rejiminin büyük askeri başarılar elde ettiği bir zamanda ABD’nin bölgesel uyduları arasındaki rekabet, Rusya, Çin ve İran’a karşı jeopolitik stratejisinin kritik bir yönü olarak Orta Doğu’da hangi yoldan ilerleyeceğine ilişkin ABD egemen sınıfı içindeki anlaşmazlıkları yansıtıyor.

Son zamanlarda, Irak’taki Kürt lider Mesut Barzani, bağımsızlıkla ilgili olarak Iraklı Kürtler arasında bir referandum gerçekleştirdi. Sonuç olumlu çıktı. Bununla birlikte, Iraklı Kürtler arasındaki iktidar iktidar mücadeleleri ve Irak’taki merkezi hükümetin muhalefeti referandum sonuçlarını geçersiz kıldı. Buna ek olarak, Türkiye, ABD’nin Suriye’den ayrılmak isteyen Suriye Kürt güçlerine verdiği desteğe karşı çıktı. Bölgedeki en büyük Kürt nüfusunun (toplam nüfusunun yaklaşık yüzde 25’i) bulunduğu Türkiye’de, Türkiye Kürtlerinin ayrılması ülkenin güneydoğusunun tamamının kaybedilmesi ve iç savaşa yol açması anlamına geliyor.

Dışişleri Bakanı Rex Tillerson’un Ekim 2017’de Irak Başbakanı’nın ziyaretıyla çakışan Suudi Arabistan ziyareti ve hem Suudi Kralı, hem de Irak Başbakanı ile yaptığı görüşme, ABD’nin hala Irak’taki İran nüfuzunu ciddi olarak etkisizleştirmeye ve bölgeden tecrit etmeye çalıştığını gösteriyor. Tillerson’un Suudi gezisinin hemen ardından Irak’a yaptığı ziyaret, ABD’nin İran’ı izole etme stratejisinin hala geçerli olduğunu ortaya koydu. Bu ziyaret ayrıca, ABD’nin Irak’taki merkezi

hükümete zarar vermek üzere Irak'taki Kürt sorununu manipüle etmeye çalıştığını gösterdi. ABD'nin bölgedeki uyduları İran'a karşı olmak için İsrail'le olan ilişkilerini açıkça normalleştirmeye başladılar. ABD, kendi politikalarını tamamlayan bu hamleleri teşvik ediyor. İran'ı tecrit etmek başka amaçlara da hizmet ediyor: Rusya'nın bölgedeki konumunu zayıflatmak ve İsrail'i güçlendirmek.

Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, İsrail ve Mısır, Ruslar, Suriyeliler ve İranlılara karşı ABD'nin ana bölgesel itme gücü olarak hizmet ederken, Suudi Arabistan ile Katar'ın bozuşmasından önce Suriye'ye yönelik stratejilerini koordine eden Türkiye ve Katar, şimdi daha da yakınlaştılar.

Türkiye, ABD'yi Suriye'deki (ve Irak'taki) Kürtleri desteklemekten vazgeçirme umuduyla Rusya ve İran'a yaklaştı. Türkiye'nin, tamamen Rusya ve İran'a kayıp kaymayacağı, yoksa ABD kampında kalacağı belirsiz. İktidardaki Müslüman Kardeşler AKP'sinin, (Adalet ve Kalkınma Partisi) Suriye, Irak ve Mısır rejimlerini devirme maceralarının başarısız olması nedeniyle iç siyasetin nasıl bir yol alacağı belli değil.

ABD'nin Ortadoğu'yu istikrarsızlaştırması, bazıları köle olarak satılan Sahra Altı Afrika'ndan gelenler de dahil olmak üzere devam eden mülteci akınını arttırdı. Genel olarak mültecilerin durumu, ABD-AB ilişkilerindeki çatlakları genişletti.

ABD'nin bütün bu entrikaları, küresel hegemon olarak kalma çabalarıdır. Küresel ekonominin yüksek düzeydeki entegrasyonu, yerli ve uluslararası arenayı bir ve aynı kıldı. ABD'de faşizmin yükselişi, küresel kapitalist krizin ülke içindeki ifadesidir. ABD'de faşist bir hareket, egemen sınıfın faşist devletinin ABD halkını dünya çapında askeri çatışmalara hazırlaması açısından önemlidir.

Rally, Comrades